MUZAFFER BUDAK

TİYATRO

Opera/Operet/Bale yazıları

BUDAK YAYINLARI : 2

Dizgi - Baskı : Doyuran Matbaası, Tel : 528 22 91
Kapak Düzeni : Mustafa Delioğlu
İlk Basım : Mart 1985
Haberleşme : Cihangir Cad. Altan Apt. No. 46/52
Daire 2 Beyoğlu - İstanbul

MUZAFFER BUDAK

TİYATRO

OPERA – OPERET – BALE YAZILARI

B

BUDAK YAYINLARI

MUZAFFER BUDAK'IN DİĞER KİTAPLARI

1 — HAKSIZ ACILAR «şiirler»

2 — ÖZLEM «şiirler»

3 — SİNEMA ELEŞTİRİLERİ

4 — SÜMER MENEKŞELERİ «şiirler»

Bu kitaptaki yazılar 1969 - 1985 yılları arasında dergilerde yayınlanmıştır.

Hocam ve arkadaşım

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in

anısına

EĞİTİMDE TİYATRO

Bilim kurallarının ve bilim öğelerinin güzel sanatlarla ilişkileri olumlu düşünceler kazandırır topluma. Tiyatronun yapıcılığı, öğeleri arasındaki bilimsel kavramların sonucudur. Tiyatro seyretmeyen bir toplumun yapıcılığı olamaz. Bilimden yoksun milletler gibi. İnsanlara yaşamın temasını canlı olarak yansıtan tiyatro sanatının, felsefeyle, sosyolojiyle ve metodolojiyle yakın akrabalığı vardır. Örneğin, seyrettiğimiz (Kadife Çiçekleri) ve (Bahar Noktası). Her iki oyunun içeriği sosyoloji ve metodoloji kültüründen kaynaklanır. Kadife çiçeklerindeki sosyal ilişkiler, bireyin toplumla ilişkileri, tinsel çözümlemeler sanatsal simgelerle seyredildi. «Bahar Noktası» eğitsel bir değişimle sahnelendi Deneme Sahnesi'nde. Bireye yapıcı düşünceler, olumlu duygular kazandıran «Bahar Noktası», sanatsal bir aşamadır tiyatromuzda Balenin doğuşunda ve gelişiminde felsefenin simgeleri bir gerçektir. Bale, somut ve sanatsal bir felsefedir. Müziğin, dansın, edebiyatın, resmin, mimarinin birleşimi olan bale sanatı ve opera, felsefi ve sosyal mesajlar yansıtır seyirciye. Sergilenen, Çark, Çeşitlemeler ve Konçerto bale gösterilerinin içeriği bu nitelikte. Toplumsal sorunların en başında güzel sanatlar yer almalı, sinemayı, küçük kentlere, bucaklara, yaz aylarında bazı köylerimize kadar götürdük. Fakat tiyatroyu götüremedik. Bizim kuşak tiyatronun küçük kentlerde ve kırsal kesimlerde gerçekleşmesini göremeyecek. 1950'den önce Halkevleri sayesinde tiyatro kültürü tüm kentlerde halkımıza verilmeye çalışıldı. 1950'den sonra Halkevleri kapatılınca bu çabalar yarıda kaldı. Tiyatro kültürü almayan toplumlar hasta bir kuşak oluşturur. Bilimsel düşünerek sosyal

bir sorun olan tiyatroyu tüm ülkede yoğunlaştırmalıyız. Tiyatro ile toplum bireylerine edebiyat, felsefe, sosyoloji, müzik, dans, dekor ve giysi kültürü verebiliriz. Onların düşünce yapılarını sanat ve felsefe temeli üzerine geliştirebiliriz. Sanat ve felsefe kültürü alan bireyler yapıcıdır, olumludur, yaratıcıdır ve tinlerinde insan sevgisi vardır. Karakterinde insan sevgisi olan toplumlar tüm güçlükleri yenerler. Tiyatro topluma insan sevgisi aşılar. Eğitim insan sevgisi doğrultusunda olmalı.

Sanata önem vermeyen ve sanatı halka götüremeyen toplumlar hasta toplumlardır. Toplumun istemleri sanat olarak oluşmalı. Tiyatro, toplum istemlerini yansıtan, ışığı ve doğruyu gösteren bir sanattır. Gelişmemiş ülkelerde, tiyatroyu seven ve oyunları izleyen bireylerle sanattan yoksun kesimler arasında sürekli çelişkiler vardır. Bu sürtüşmeler sürüp gider, toplumda onarılması güç yaralar açarak.

Hümanizmi tiyatro sanatıyla halka aşılayabiliriz. Oyunların teması, hümanizmden kaynaklanmalı. İnsan sevgisiyle oluşmuş kültürlü toplumlar her güçlüğü yenmiştir tarih boyunca. İnsanların biribirini sevmesi, ne iyi, ne güzel. Sevgi yaşamda tüm engelleri aşar. Doğayı sevmek, insanları sevmek, insanlara yardım, oyunlarla bireylerin düşünce yapılarına yerleşebilir. Devlet tiyatrolarında, şehir tiyatrolarında ve özel tiyatrolarda sergilenen, oyunlar, tecimsel değil, hümanizmayı işleyen yapıtlar olmalı. Kötülükleri, egoizmayı ve menfaatleri yener sevgi, Çehov'un, O'Neill'in ve Paul Zindel'in oyunlarında sevgi konuşur. Özlenen ileri düzeylere ulaşamamış bir millet oluşumuzun nedeni, yüzyıllardır halkımıza insan sevgisini ve sevgi kültürünü verememiyişimizdendir. Sevgi kültürü sevgiden ayrı bir kavramdır. Doğuştan bir insanın tininde sevgi olabilir. Bu sevginin, insanların yararına dönüşmesi için sevgi kültürüyle eğitilmesi gerekir. Bu eğitimin kayna-

ğı da güzel sanatlardır. İnsanları en çok etkileyen sanat, tiyatrodur. Deli Dumrul oyununda insan ilişkilerini düzenleyen sevgi, başka bir yöntemle sunuluyor. Tarih boyunca hep kan, kan, kan. Evet sürekli olarak kan döküldü. Günümüzde de böyle. Toplumlar İç sorunları için de kan döktü. Bunun nedeni, sevgi kültüründen yoksun olmaktır. Sevgi kültürü, menfaatleri çiğnemeyi öğretir insanlara. En etkin sanat tiyatroyu, halkımızın ayağına götürmeliyiz. Zamanımızda, tiyatro halkımızın gelirine göre çok pahalı. Ekonomik sıkıntı içinde olan halkımız tiyatroya gidemiyor. Tiyatro biletlerinin ucuzlatılması, önlemler arasında önemli bir sorun, gerekli önlemlerle tiyatro - halk çatışmasını silmek, güzeli, iyiyi, doğruyu, maviyi, bireylerimize sunmak. Hümanizmanın temelini atarak gelecek için mavi kuşaklar oluşturmalıyız. Hümanizma, yerdeki kan izlerini ve gözyaşlarını siler.

FELSEFE VE TİYATRO

Uslar neden toplumu kenara itiyor, usların birleşimi neden topluma yararlı olanı yapamıyor. Her bireyin istemi vardır. Bireylerin istemi başka başkadır. Toplum istemi birey isteminden daha önemlidir. Nedense her çağda birey istemi toplum isteminden önemli görülmüş ve kabul edilmiştir. Kültürlü milletler toplum menfaatlerini uyguluyor. Ancak kültürden ve bilimden yoksun milletler topluma yararlı olanı uygulamazlar. Sanat ürünleri bu tutuma karşı çıkmıştır tarihin her döneminde. Tiyatro bir sanat ürünüdür. Topluma yön vermede en etkin bir sanattır. Tiyatro siyahı vermez, maviyi verir. Felsefesiz tiyatro olamaz. Felsefe kültürü olmayan iyi tiyatro yapıtı yazamaz. Tiyatronun temeli

felsefedir, tiyatro evren felsefesinden doğmuştur. Tiyatro, eski çağlardan beri bireyin değil toplumun menfaati yanında olmuştur. Tiyatro, etkin ve olumlu olarak kişilerin oluşumuna yön verir, insanların psikolojilerini ve zamanla toplum düzenini değiştirebilir. İnsanları ve yaşamı tüm çıplaklığıyla yansıtan sanat. Yaşam nedir, nasıl olmalı, tümü perdeler arkasında. Kapalı perdeleri kitapların kapaklarına benzetirim. Tiyatro öğeleri, benimsenen bir felsefeyle geliştirilir, o felsefenin kurallarına göre oluşturulmak sanatsal bütünlük kazanırlar. Sanatsal bütünlüğü olmayan yapıt iyi bir oyun olamayacağı gibi esasta oyun sayılamaz. Teması, öğeleri, sergilenmesi temelde felsefe renklerinden esinlenmeli. Oyunların, operanın, balenin temasına felsefi görüşler yön verir. Öğelerin renkleriyle tema arasına düşünceler köprü kurar. Felsefe biliminin, insanların düşünce yapılarını ve tinlerini yaratıcı olarak geliştirmesi, tiyatro kanalıyla daha etkili oluyor. Yaşamın güzellikleri, çirkinlikleri, acıları, sevinçleri, sevileri, zevkleri, çelişkileri, üstün kişileri, küçük kişileri, ucuz zevkleri, ucuz insanları, olumlu kurallarla yansıtan tiyatro sanatının diğer sanatlardan başka sanatsal bir felsefesi de vardır. Tiyatro felsefesinin temelinde sevi vardır. Felsefe tiyatro ilişkisi, felsefe tiyatro köprüsü, bilimsel ve sanatsal olarak geliştirilmeli. Tiyatro bir noktada, yaşamın ve evrenin eleştirisidir. Bu eleştiri özelliği felsefe bilimiyle ilişkisinin sonucudur. Yaşamın ve doğanın gizleri, insan ve doğa ilişkileri, bireyin toplumla ilişkileri ve çelişkileri, olması gereken, neden-sonuç köprüleri, mantıksal bir sanat ile karşılaşır. Bir düşünce, bir kural, çeşitli sanatların uyumlu birleşimiyle sunulur sahnede. Perdeler açıldığı zaman sahne bir düşünce simgesidir, hareketli ve renkli bir simge. Opera ve baledeki renklerin, müziğin ve dansların, seyirciyi düşünmeye itmesi en büyük zenginliktir karekter gelişiminde.

Vanya Dayı'da değişen anlamlı ışıklar ve renkler, Günden Geceye oyununda sis düdükleri, Giselle'de danslar ve müzik, Brecht Kabare'de diyaloglar ve ışıklar, sosyal kuralların ve düşüncelerin yansımasıdır.

TİYATRO SORUNLARI

İnsanoğlu sürekli olarak ışığı aramış, mutluluğu aramış, şafakları beklemiştir. Sanat aydınlığı gösterir insanlara. Sanat ve kitap uygar bir toplum oluşturur geleceğe. Tiyatro sezonu başlarken bir yandan sevinir, diğer yandan düşünceler alır beni. Ekonomik sıkıntılar içinde bulunan halkımızın acaba sık sık tiyatroya gidecek maddi olanakları olacak mı. Günümüz ekonomi düzeyinde tiyatro listelerinin pahalı olmadığını söyleyenler var, evet diğer harcamalara göre ucuz sayılır. Fakat sanatı seven, kitap okuyan, tiyatroya giden kesim için tiyatro biletleri çok pahalı. Oysa topluma ışık tutan, entellektüellerimiz tiyatro biletlerini özveriyle alabiliyorlar. Gerek Devlet tiyatrosunun, gerek Devlet opera ve balesinin, gerekse özel tiyatroların biletleri ucuzlatılmalı. İlgililerden bunu rica ediyoruz. Yine tiyatro binalarının ışıkları parlayacak, o ışıklar halkımıza gel diyecek. Perdelerin her gece açılması karanlık tinleri aydınlatacak, karamsar kafalara olumlu düşünceler kazandıracak, toplum diyalektiğiyle savaşacak, çatışma yerine uyumun temellerini sağlayacak. Toplumu topluma canlı olarak sunmak, tüm siyahları öldürücü bir silah olan tiyatroyu halkımıza yaklaştırmak önemli bir görevdir. İlgililere. Tiyatro olağanüstü bireyler yetiştirir, yapıcı kafalar oluşturur. Bizim gibi hasta toplumları iyileştirir. Bu yıl nasıl olacak, neler seyredeceğiz. Sanatsal değerden yoksun ve içeriği top-

luma yararlı olmayan oyunların oynatılmasına izin verilmemeli. Çok pahalı olan özel tiyatrolarda sanatsal oyunlar sergilenmiyor. İstanbul'da kenter'lerin dışındaki özel tiyatrolarda sanattan yoksun oyunlar sergilenmekte. Hem çok pahalı hem de tecimsel olan bu tiyatrolar aşama yapmalı oyunlarında. Bizim özel tiyatrolar, Devlet tiyatrosu'nun ve şehir tiyatrosunun yanında çok zayıf kalmakta. Tecimsel olan özel tiyatrolara izin verilmemeli. Tiyatro sanatımızda, «sanat bizde başlamış ve bizde bitmiştir», «tiyatro yazarlığı bizde başlamış bizde bitmiştir» düşüncesine yer vermemeliyiz. Sanatta monopol olamaz, sanat evrenseldir. Gelecek kuşaklar, günümüz tiyatrosunu ve günümüz tiyatro yazarlarını inşaallah aşacaklar, topluma daha yararlı oyunlar yazacaklar, yeni yönetmenlerimiz ve yeni oyuncularımız daha başarılı oyunlar sergileyecekler. Geleceğin tiyatro yazarları ve tiyatro sanatçıları, günümüzdeki «sanat ortamının egozmasını» silecekler, olumlu oyunlarla perdelerini açacaklar değerli halkımıza.

TİYATRO VE GÜL

Tiyatro sinemadan daha zor bir sanattır. Görsel sanatlar içerisinde topluma en çok etkili olanı tiyatrodur. İnsana, sanatı canlı insanla sunmak, temayı ve yararlı olanı, canlı insanla vermek, Tiyatrodaki mesajlar, akşam olunca yavaş yavaş parlayan yıldızların ışıkları gibi çekici ve sürekli olarak etkilidir. En önemli niteliği sürekli etkinliğidir. Sözcükler ve tümceler, temanın, amacın, tinsel doğrultunun, mantıksal yapıcılığın dışına çıkmamalı, Entellektüel bir toplum oluşturmalı oyunlar. Yönetmenin görevi, yapıtı değerinden yitirtmeden sahnede oynatmasıdır. Buna oyuncu sanatının da katkısı çok

önemlidir. Oyuncular üstün bir sanatla kişileri canlandıramazlarsa başarılı bir oyun sergilenemez. İki yıl önce, Eugene O'neill'ın «Günden Gece»ye yapıtı, Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Şükran Güngör, Mehmet Birkiye ve Gül Onat'ın üstün düzeydeki oyunlarıyla değerini yitirmeden seyredilmişti. Duyulan «Sürekli sis düdükleri», insan, yaşam acılarını unutmaya, sislerle saklamaya çaba gösterse de yine o acılar yansır diyordu. Yıldız Kenter'in iyi yönetimiyle O'Neill'ın teması sis düdükleriyle simgelenmişti. Bu Anton Çehov'un «Vanya Dayı« oyunu yine Kenterler tarafından oynandı. Yıldız Kenter'in dikkatli ve titiz yönetimiyle sahnelenen «Vanya Dayı» bizi yüz yıl önceki Rusya'ya götürdü. Çehov'un tinsel çözümleri yanık güneşler gibi yansıyordu seyirciye. Kişinin toplum ile ilişkileri, sosyal sorunların insana etkileri, batmak üzere olan güneş ışıklarının düşüncelere yön vermesi etkinliğinde Çehov'un tümceleri. Müşfik Kenter'in bir köy doktorunu, Yıldız Kenter'in dadıyı, Şükran Güngör'ün Vanya Dayı'yı güçlü ve hassas sanatlarıyla canlandırmaları, Çehov'un yargılarını çiziyordu sahnede. İşsiz bir çiftlikte, ayrı ırmaklardan su içenlerin çelişkileri, başka toplumda oluşanların bu sessiz düzenli çiftliğin yaşamını bozmaları, yapıtın değerinden birşey yitirmeden sunuluyor. Diğer oyuncular da rollerini başarıyla sürdürüyorlar. Doksanbeş - yüz yıl önceki bir çiftlik evini Turgut Atalay'ın dekorlarıyla oluşturması, yine Turgut Atalay'ın kostümleri zamana ve yere uygun düzeyde. Sahne teknisyenleri Emrullah Uzun ve Hikmet Uzunoğlu'nun, ışık asistanı Cahit Kök'ün katkıları Vanya Dayı'yı bütünleştiriyordu. Oyun, Çehov'un gücünden sapmayarak toplumu entellektüelliğe itecek nitelikte oynanmıştır. Kendinden sonra doğan sanatların eskitemediği tiyatronun amacı, toplumun tüm sınıflarını, tüm kesimlerini, uygar düzeye yükseltmektir, Harbiye şehir tiyatrosunda izlediğimiz ho-

cam Haldun Taner'in yapıtı «Sersem Kocanın Kurnaz Karısı» tiyatro uğraşını ve zevkini aşılıyor topluma. Çetin İpekkaya'nın yönetiminde, yönetmenlerin, oyuncuların, genel olarak tiyatrocuların yokluk ve güçlükler içinde sanatlarını sürdürdükleri vurgulanıyor. Batı tiyatrosu ile doğu tuluatının çatışmasına, Ahmet Vefik Paşa'nın tiyatromuza emeklerine ve katkılarına değiniliyor. Başarılı oyuncu kadrosu ve eskimediğini hüzünlü bir hava içerisinde kanıtlayan Münir Özkul. Sanatçıların çileleri Münir Özkul'un mimiklerinde simgelenmiş, Tiyatro, insanların duygularını, düşüncelerini, kalp muhakemelerini değiştirir, olumlu yöne iter ve yaratma gücü kazandırır. Tiyatro severlerin toplumla ilişkileri daha yapıcı, daha yararlıdır. Devlet tiyatrosu, şehir tiyatroları, Özel tiyatrolar, bu amaçla çalışıyorlar.

OYUNLARIN İÇERİĞİ

Değişim ayrı kavram, gelişim ayrı kavramdır. Sosyal değişimler gelişim oluşumunda olursa yararlı sonuca varılır. Bizde, hızlı toplum değişimi, gelişim niteliğinde olamadığı için geri bir ortam kazanıldı. Nüfus patlaması, eksik bir eğitim yöntemi ve yapımıza uymayan ekonomi sistemi, hasta bir toplum oluşturdu. Hasta toplumlara en iyi ilaç, iyi bir eğitim yöntemidir geleceği kazanmak için.

1960 yılından sonra kimi yazarlar, ekonomik kalkınmayı ön görmüşler, ekonomik reformla aydınlığa ıçkılacağını ileri sürmüşlerdir. Çağdaş toplum olma çabasında, ekonomide kalkınmayı ve sosyal adaleti ön koşul olarak kabullenmişlerdi. Eğitimin ve güzel sanatların önemi üzerinde hiç durmamışlar, yalnız «sosyal adalet» demişlerdi.

Evet, toplumun çağdaş düzeye gelmesi için «Sosyal Adalet» gerek, fakat yetişen kuşakları iyi bir

eğitim ile oluşturamadık, onlara güzel sanatların önemini anlatamadık ve onları güzel sanatlara itemedik.

Kalkınmada birinci koşul eğitim ve güzel sanatlar olmalı. Ekonomi bunlardan sonra gelir. Sanatla oluşmuş bir toplum tüm ekonomik güçlükleri yener. Günümüz gençleri uygar kuralları bilmiyorlarsa ve yaratıcı değillerse, nedeni sanattan yoksun yetişmelerindendir.

Uygar ve çağdaş toplumlar, iyi eğitimle ve sanatla oluşmuşlardır. Tiyatro kapısını bilmeyen binlerce lise ve üniversite mezunlarımız var. Güzel Sanatların çok önemli dalı «TİYATRO», eğitimde etkili rol oynar.

Sosyal sorun yalnız ekonomi değildir, tiyatro oyunlarında ekonomik sorunlar ışık tutucu olarak işlenmeli, fakat tema sürekli olarak ekonomi ve yoksulluk olmamalı. Oyunlar, bireyleri yaratıcı yetiştirmeli.

Gelişmemiş kafalar, tiyatrodan yoksun kafalardır. Bu kafaların topluma yararı olamaz dahası zararı olur. Geleceğin temelleri de şimdiden çatlamaya başlar.

Ülkemizde tiyatro sanatı, içeriği ,uygar kişileri oluşturacağı oyunlarla sürdürülmeli. En güçlü ekonomik düzen ve sosyal adalet yerleşmiş olsun, yaratıcı olmayan kültürsüz bir toplum, bu düzeni yaşatamaz dahası bir süre sonra bu düzeni çökertir. Sanat ön koşul olmalı kalkınmada. Sanat, güzeli yaratmadır, yaratılan güzel yararlıysa sanattır.

TİYATRO IŞIKLARI

Doğal ve sanatsal bir kuraldır tiyatro öğelerinin birbirine etkinliği. Öğeleri yaratanların yeteneklerine bağlıdır düzeysel bir sanat oluşturmak. Genel yaratıcı gün uyum sağlar öğeler arasında. Tiyatroda yalnız oyuncular değil onlarla beraber «tiyatro ışık-

ları» da konuşur. Esinlik ve ilham veren ışıklar. Oyuncuların sanatsal etkinliğini güçlendiren ışıklar önemsenmemiştir diğer öğeler kadar. Oysa oyunun temasına genel anlam kazandırır iyi yönetilen ışıklandırma. Çok önemlidir müzikle uyumu, müzikli oyunlarda. Oyuncular konuşurken onları izleyerek, tablolara, bölümlere göre değişen rengi kusursuz vermek. Gerçektir bir sahnenin yapı canlılığında ışığın katkısı. Brecht Kabare, ustaca bir ışıklandırma olmasaydı etkin bir oyun sayılmazdı herhalde. Vanda Dayı'da, yavaş yavaş değişen ışıklar hüznü simgeliyor, seyircinin tinine anlamlı bir hüzün yerleştiriyordu. Kafesten bir kuş uçtu. Günden geceye, Vatanseverler, Gözlerimi kaparım oyunlarında, iyi yönetilen ışıklandırmaya değinebiliriz. Değerli oyuncumuz Münir Özkul'un söylediği gibi yıllar geçer, bizden sonra anılarımız sahnelerde kalır, perdelerde gizlenir. Evet, perde aralarında, perde tüllerinde, perde gölgelerinde, ışıkların gölgelerinde, gölgeleri yaratan yeni ışıkların yeni gölgelerinde. Giysilerin ve dekorların canlılığına, ayrıca oyuncu makyajına etkinlikleri ve tamamlayıcı rol oynamaları ışık öğesinin teknik yönü ve teknik gücüdür.

Örneğin, Çingene Baron operası. Opera ve Balenin bir gereksinimidir ustaca bir ışıklandırma. Bundan yoksun yapıtları amaca ulaşamaz. Her sanatta olduğu gibi yıllar aşama ister. Yeni buluşlar, yeni aşamalar, alışılmamış açıdan sunar oyunları. Önce, seyirci tarafından yadırganır bu değişim. Değişimde ışıklandırmanın da katkısı olmalı. Tiyatromuz, değerli hocamız Ertuğrul'un bıraktığı yerden yenilikler ve aşamalarla ilerliyor. Tiyatro ışıklarına «Konuşan Işıklar» derim. Konuşan ışıklar, insan tinini ve kişi düşüncesini etkileyen, farkında olmadan olumlu yöne iten renkli gölgeli ışıklar. Bir sonbahar akşamı gibi düşündüren ve sahne kenarlarında düşünen ışıklar. Oyunun, operanın ve balenin temasını renklendiren ışıklar.

PERDELER AÇILIRKEN

Tiyatro mevsimi başlarken doğanın renklerinde sevimli bir hüzün vardır. Perdeler anlamlı bir hüzünle açılır. Yapıcı ve renkli bir hüzün. Perdelerin ardında gerçek yaşam. Topluma yaşamı sergilemek, topluma yaşamdaki diyalektiği yansıtmak. Yaşam çelişkilerini vurgulayarak insanları barışa yöneltmek. Binlerce yıldır eskimeyen tiyatro, perdelerin heyecanı. Ölümsüz sanat tiyatro, sinemadan daha zor bir sanattır. Sinema daha yaygın, tiyatro daha etkindir. Etkinliğini ve yapıcılığını çeşitli açılardan görmek gerekir. İnsana sanatı ve temayı canlı insanla sunmak. İnsanların tinini yüceltmesi ,mantıksal kavramlar kaazndırması, sağlam düşünce yapısı oluşturması, sunulan oyunlarla yaşam dersi, yaşam tecrübesi. Güldürü ve diğer tüm oyunlarla düşünülmeyen bazı düşüncelerin mesaj, Yaşam felsefesindeki rastlantılara neden olan rastlantılar, bireyde olumlu davranışlar ve yaratıcı mantık oluşturmak, yapıcı nezaket kuralları, giyim kuralları, göz eğitimi, kalplerin karanlık odalarını aydınlatmak. Tümcelerin yücelttiği uygar cesaret. Perdelerin açılması her yıl heyecanı yineler. Toplumumuz hasta ise nedenlerinden biri, tiyatronun ülke çapında yaygın olmayışıdır. Ülkemizde, kırsal kesimlerde perdelerin açılmasını bizim kuşak göremeyecektir herhalde. Geçen yıl, Devlet tiyatrosu ve şehir tiyatrolarının salonları kalabalık, özel tiyatrolarının ise bomboştu. Bunun nedeni ekonomik olsa gerek. Günümüzün zengin sınıfı nedense tiyatroya gitmiyor. Oysa, yirmibeş, otuz yıl önceki zenginler tiyatro salonlarını dolduran entellektüellerdi. Bugün, özel tiyatrolara gidenler yine me-

mur ve öğrenci kesimi oluyor. Üzücü toplum değişimi ve kuralsız değişim, tiyatrosuz yaşamın sonucudur. Yaratıcılıktan yoksun, eksik ve engelleri aşamayan hasta bir toplum. Tiyatro, insanı engelleri aşmaya alıştırdığı gibi yaşam diyalektiğini yok edici niteliktedir. Vurucu mesajları ile olumlu yöne iter bireyi. Genel felsefe kültürü vererek uygar düzeyde bir toplum yaratır perdelerin açılması.

TARİHSEL MISIR TİYATROSU

Mısır tiyatrosu, M.Ö. 4000 yıllarında başlamıştır belgelere göre. Güzel sanatların her dalında çok başarılı ve etkili yapıtlar vermiştir Mısır uygarlığı. Yunan tiyatrosuna bir esin kaynağı olmuştur, tüm dünyaya öncü ve örnek oyunlar yaratan tarihsel Mısır tiyatrosu. Mısır yapıtlarının etkisi ve izleri belirlidir Yunan heykellerinde ve Yunan tiyatrosunda. Dinsel oyunlardır dinden kaynaklanan dramatik oyunlar. Dört türdür dramatik gösteriler. Birincisi, piramitlerin ve mezarların üzerine yazılı metinler. M.Ö. 4000 yıllarına uzanan bu oyunlarda, genellikle firavunların öldükten sonra öbür dünyada yeniden dirilmeleri işlenmişti. Rahipler tarafından oynanırdı gösteriler. Açıklamalar ve karşılıklı konuşmalarla sergilenirdi. İkincisi, M.Ö. 3000 yıllarında oynanan oyunlar. Konu yine firavundur. Firavunun taç giyme törenleri sergilenir. Firavunun gücü ve ölümsüzlüğü yansıtılmıştır tema olarak. Üçüncü oyunlarda, büyü ve büyü ile hastaları iyileştirme yöntemleri ön planda. Dördüncü oyunlar, M.Ö. 2600 yıllarında oynanan «Acı çekme» oyunları. «İkhernofret» önemli bir kişidir bu dönemde. Tarihte, ilk oyun yazarı ve ilk oyun yönetmenidir. Sanatsal bir disiplin kazan-

dırmıştır oyunlara. Oyunlarında, oyuncu sayısı fazla, dekor ve aksesuar vardır.

Dinsel danslar ve ritüel danslar sunulmuştur. İkhernofret'in başlattığı akım, onun doğrultusunda ilerlemiştir aşamalarla. Tapınakların önünde oynanırdı oyunlar. Bu tür oyunlar son buldu, Hıristiyanlık Mısır'da resmi din olarak kabul edilince. Mısır tiyatrosu, binlerce yıl kuşaktan kuşağa Yunan tiyatrosunu ve daha sonra tüm Avrupa tiyatrosunu etkileyen, modern Avrupa tiyatrosunun öğelerini oluşturan bir sanat okulu niteliğinde.

Balenin, operanın, Avrupa müzikli oyunlarının ve danslarının temeli Mısır tiyatrosudur. Fransızların «Can-Can» dansları, beş bin altı bin yıl önce Mısır sahnelerinde ve günlük yaşantılarında oynanırdı. Mısır tiyatrosunun katkısı çoktur dünya tiyatro sanatına.

GÖLGE OYUNU:

Çok eski bir sanattır. Kartondan, kâğıttan veya deriden yapılmış insan, hayvan, eşya şekillerine arkadan ışık verilip, beyaz perdeye gölgeleri yansıtılarak oynatılır. Aynı anda perde arkasından bunlar konuşturulur. Gereğinde müzik çalınır. Gölge oyununun kaynağı batı ülkeleri olduğu ve Avrupa'dan doğu ülkelerine, Asya'ya yayıldığı fikri ileriye sürülmüşse de bu düşünce tarihsel belgelerle kanıtlanamadığı için kabul edilmemiştir. Gölge oyununun doğduğu yer Asya ülkeleri olduğu saptanmış ve kanıtlanmıştır. Kaynağının Çin olduğu fikri ile Java'dan doğduğu düşüncesi tartışma konusu olmuştur.

Sonunda, sanat tarihçileri Gölge oyununun Java'da başladığını kabul etmişlerdir. Java'dan Hindis-

tan'a ve Çin'e geçmiş, buralardan diğer Asya ülkelerine yayılmıştır. Diğer yönde, Hindistan'dan Arabistan'a ve buradan Mısır'a. 16. yüzyılda Mısır'dan Türkiye'ye geçmiştir. Türkiye kanalıyla Yunanistan'a ve Balkan ülkelerine ve Avrupa'ya, Mısır'dan kuzey Afrika'ya buradan 18. yüzyılda İtalya'ya, Almanya'ya, Fransa'ya, İngiltere'ye yayılmıştır. Gölge oyunu, en çok Türkiye'de tutunmuştur ve sanatsal nitelikler kazanmıştır. Gölge oyununda yaşam yansıtılır. Olaylar ,sosyal ve toplumsal sorunlar sunulur. Taşlamalarla, yapıcı sosyal yargılarla, halk bilinçlendirilmek istenmiştir. Halkı uyandırıcı ve bilinçlendirici konular yaşamdan mesajlar ile verilir. Bu tür sanatta anlatım öğeleri, konuşan gölgeler, şarkılar ve müziktir.

ÇİN TİYATROSU

Çin tiyatrosunun kökeni çok eski yıllara iner. Kaynakları dinsel törenler ve mitolojidir. Sarı küllerle örtülü yılların gerisinde sanatsal Çin tiyatrosu yaşar. Japon tiyatrosunu, Ortaasya tiyatrosunu ve diğer yakın ülkelerin tiyatrolarını etkileyen Çin tiyatrosu, çeşitli açılardan çok ilginç, çekici ve sanat değeri olan bir tiyatrodur. M.Ö. 712 - 755 yıllarında, Çin saray tiyatrosu, bir tiyatro okulu düzeyinde oluşmuştur. Çin saray tiyatrosu, Klasik Çin tiyatrosunun temeli sayılır. Saray tiyatrosu oyunlarında konular, Koro eşliğinde dramatik danslarla sunulmuştur. Zamanla oyunlarda bireylerin sayısı çoğalmış, giysiler nitelik kazanmış ve anlamlı dramlar yazılmıştır. Yüan Hanedanı dönemindeki tiyatro türüne klasik Çin tiyatrosu denir. Genellikle halk dili kullanılır, dört - beş bölümlü ve birden çok öykülüdür bu oyunlar. Fakat

bir bütünlük mesajı vardır işlenmesinde. Bir şarkıcı şarkılar söyler, o an diyaloglar sergilenir, müzik süreklidir. Dramatik bütünlük yanında genel bir estetik sezilir. Bu tür tiyatroda, iki tür oyun vardır. Kuzey oyunları diğeri güney oyunları. Kuzey oyunları, zaman açısından eski dönemleri sunar ve halka dönük oyunlardır. Güney oyunları, zaman açısından sonrayı yansıtan şiirsel yapıtlardır. 1949 yılında «Çin Halk Cumhuriyeti tiyatrosu» başlar. Daha eski yıllara iner kaynakları. Toplumu etkileyici bir araç olarak kullanılmış. Bir propaganda tiyatrosu niteliğindedir. Diyaloglar, dans, müzik, dekor, baş oyuncu ve diğer oyuncular gerçekçi olarak sergilenir. Devrimci bir tiyatro olan «Çin Halk Cumhuriyeti tiyatrosu»nun önemli oyunları, Bahar Şarkısı, Kızıl Fırtına, Haydutun Yakalanması, Kırmızı Fener. Devletin sosyal ve ekonomik politikasını sürdürür sahnede. Günümüzde devam eden bu tiyatro, sanat açısından Klasik Çin tiyatrosuna ulaşamamıştır.

HİND TİYATROSU

Asya tiyatrosunu ve Avrupa tiyatrosunu etkileyen Hind tiyatrosu, raks ve ibadetten kaynaklanmıştır. Tiyatronun oluşumunda ve gelişiminde raks ve ibadetin çok etkisi olmuştur. Klâsik Hind tiyatrosundan önceki dönemde, önemli oyun yazarları, Aşvagoza ve Bhasa'dır. Bunlardan sonra, 1700 yıl önce Bharata'nın «Natya - Şastra» yapıtı mahzum olarak yazılmıştır. Bu yıllarda oyunlar genellikle manzum olarak işlenmiştir. Tiyatrolarda normal geniş sahneler yoktur. Oyun oynanabilinecek bir yer sahne sayılmış ve oynanmıştır. Klâsik tiyatro Kalidasa ile başlar. İsa'dan önce yaşayan Kalidasa, büyük bir ozan ve çok

değerli tiyatro yazarıdır. Önemli yapıtları, Malavika, Agnimitra, şakuntalar. Klâsik dönem oyunlarında, orman, av, manastır, mabet, cinler, kahramanlar, hükümdarlar yer alır. Yapıtlar dört perdelik, beş perdelik, yedi veya sekiz perdelik olarak yazılmış. Kalidasa'dan sonra tiyatro tarihine geçmiş olanlardan Şudraka'nın «Toprak Arabacık», beşinci yüzyılda yaşayan Vişakhadata'nın «Muhrarakşasa» oyunu vardır. Muhrarakşasa, aşksız bir yapıttır, içeriği sosyal konular ve politikadır. Harsa'nın güldürü yapıtları özellikle Ratnavali güldürü opera niteliğindedir. Bhavabuti'nin iki dramı ve bir güldürü oyunundan sözedilebilir.

Hindistan'ın ilginç ve önemli tiyatrosu sanskrit tiyatrosu son bulunca «Hind Dans tiyatrosu» gelişmiştir. Bu tiyatro, danslarla dram sanatını yansıtmıştır. Toplum düşüncelerini müzik ve dans ile sunmuştur seyirciye. Başarılı yazarlardan Mday Şankay, «krişna» yapıtında bir efsaneyi danslaştırır. Onun dışında Tagore'un oyunlarına değinebiliriz. Soylu sınıfın ve üst sınıfın dışındaki halka seslenen «Hind Halk Tiyatrosu»nda halk dili kullanılır. Oyunlar, danslı, şarkılı olarak bir tür vodvillerdir. Özgürlük ve toplum sorunlarını yansıtır. Anlatıcısı, baş rolde oynayanı, korosu, oyunun öğelerindendir. Konular genellikle mitolojiktir. Temada propaganda vardır. İngiliz egemenliğine karşı çıkan bu tiyatro, İngiliz egemenliği son bulunca günümüzde şiirsel oyun ve sanatsal tiyatro durumundadır. Türk sanatında ve Türk tiyatrosunda, Hind tiyatrosu'nun izleri görülebilir.

İSTANBUL DEVLET TİYATROSU'NDAN

Maksim Gorki'nin «Güneşin çocukları» başarıyla sergileniyor. Rus kominist ihtilâline yakın yıllardaki Rus toplumu ve o toplumdaki sınıfsal çelişkiler yansıtılıyor. Cahil ve yoksul halk ile kültürlü sınıf arasındaki çatışmalar, halkın bürokratlara ve bilim adamlarına çıkışı, ayrıca oluşmakta olan burjuva sınıfının okumuşlarla sürtüşmesi, nedenleriyle sunuluyor. Üst sınıftakilerin o yıllarda, yoksul ve cahil insanlarla yüz göz olmaları, saldırıya uğramaları, tarihsel gerçeklere bağlı olarak seyredildi. Gorki, kültürün ve bilimin halka inmedikçe topluma yararlı olamayacağını vurguluyor. Üç bölümlük oyunu Kerim Afşar yönetiyor. Dekor ve giysiler, o zamanın sınıfsal farkını belirtici nitelikte Güven Öktem tarafından hazırlanmış. Başarılı oyuncu kadrosu bize o dönemin hüzünlü Rusya'sını bir kez daha sergiledi. Haldun Taner'in «Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım» oyununu kalabalık bir seyirci kadrosu izledi. Değerli oyun yazarımız Haldun Taner, ülkemizde (31 Marttan - 12 Mart 1971'e) kadar perde arkasında oynanan siyasi oyunlara ve bu tertiplerin kaynaklandığı kurumlara, ayrıca plânlı oyunların açtığı sosyal yaralara değiniyor. Türk toplumunu hasta duruma sokmuş olan hesaplı yaratıkları tarihsel olayları ve sürekli uygulanmış yanlış eğitimi yansıtıyor. Temanın anlatımı tiyatromuza yenilikler getirdiği gibi oluşmakta olan yeni kuşakları etkileyici güçte. Eksik ve (yanlış bir eğitim yöntemiyle koşullandırılmış «Hasta Türkiye» onbeş tablo ile karşımızda. Anlatımı başarıyla sahneleyen Ergun Uçucu'yu, tüm oyuncu kadrosunu, dekor ve giysileriyle çeşitli dönemleri seyirciye yaşatan

Ertem Özbara'yı kutlamak gerek. Oyun, temasıyla, giysi renkleriyle, dekorlarıyla ve oyuncularıyla bütünleşerek mantıksal yargılara itmektedir insanı. Bazı bölümlerde uzaktan uzağa eski Hind tiyatrosunun etkileri seziliyor.

JAPON TİYATROSU ve YENİ OYUNLARIMIZ

Yaratıcı Japonların, güzel sanatların tüm dallarında dünyayı etkileyen yapıtları yanında sanatsal düzeyde ilginç tiyatroları vardır. Hind ve Çin tiyatrolarının, Hind ve Çin dinsel törenlerinin etkisinde kalan tiyatrolarına kendi kültürlerini katmasını bilen Japonlar, bir Japon tiyatrosu oluşturmuşlardır. Japon, tiyatroda kendini kendi milletine sunmuş, halkını kendini tanımaya itmiş, üstün yaratma gücü ile toplumunu bilinçlendirmiş ve geliştirmiş. Son yüzyılda Japon tiyatrosu aşama yaparak komşu ülkelerin tiyatrolarını etkilemiştir. Tiyatro tarihleri çok eski yıllara uzanır. **Japon dans tiyatrosu:** Kagura : Dinsel danslardır, imparatorluk hanedanı önünde oynanmıştır. Temeli mitolojiktir. Sözsüz oyunlardır, tema şarkılar ile yansıtılır, oyuncular maske takar, kostüm giyer. Zamanımızda Kagura türü yine sergilenmektedir. Şarkılar ve maskeler birer anlatım öğeleridir. Yedinci yüzyılda dış etkilerle gelişen «Gikaku» sözsüz oyunlardı. Danslarda, oyuncular maske takarlar, çekici kostümler giyerler, flüt, dümbelek ve zil çalınır. Bazı oyunlarda hayvan maskeleri kullanılır. Onuncu yüzyıla doğru Japon tiyatrosunda yine dış etkiler belirir. Ve «Bugaku» tiyatrosu oluşur. Kırmızı giysilerle oynanan «sol danslar» ve yeşil giysilerle oynanan «sağ danslar» çalgılar eşliğinde oynanır. Oyuncular, seyirciler arasından sağdan ve soldan geçerek

sahneye gelirler. Yarı dramatik niteliği yanında bir tören havası vardır bu oyunlarda. Zamanımızda «Bugaku» yaşamaktadır. «Dengaku», köy törenlerinden gelişmiş, hokkabazlık ve akrobasi havası içerisinde sunulmuş, Sonra Budizm'in etkisinde kalmış, din adamlarının egemenliğine girmiş, Ondördüncü yüzyılda aristokratların ve feodalların emrinde yaşamış bu tür tiyatro. Oyuncular, çiçeklerle süslenmiş huni biçimindeki hasır şapkalar giyerlerdi. «Sarukagu» bir güldürü türü. Kagura'nın ağır etkisini yumuşatmak için oynanan «ara oyunlardı». Japon tiyatrosunda erotik ve mimik sarukagu ile başlar. Bu nitelikleri Japon Komedyasını etkilemiştir. Kyogen «Japon Komedyası» köy eğlencelerinden kaynaklanarak oluşmuş ve gelişmiştir. Onbeşinci yüzyılda tam olarak varlığını göstermiştir. Bir tür ara oyunlardır. Onyedinci yüzyılda, komedyalar yazılmaya başlanmıştır. İki veya üç oyuncuyla oynanan bu oyunlar kaba güldürü ve taşlamalardır.

Japon Kukla Tiyatrosu: Budist ve Şintotist dinlerinin törenlerindeki kuklalar «Kukla tiyatrosu»nun doğmasına neden olmuştur. İlk kukla oyunları müzik ile sergilenir. Buna Joruri denirdi. Konularda, aşk veya tarihsel olaylar yer almış. Onyedinci yüzyılda Osaka'da ilk kez kukla ekolü kuruldu. Gidayu, Haçirobei, Çikamatsu, yazdıkları oyunlarla ve oynatma tarzlarıyla kuklacılığı tam olarak gerçekleştirmişlerdir. Kukla tiyatrosu 1950 yıllarına kadar sürdürülmüş, çeşitli nedenlerden bugün tiyatro adedi azalmıştır.

Tragetyalar: Bu tür tiyatroda, feodal dönemdeki konular ve destanlar yer alır. Günümüzde, Japon tiyatrosu sanatsal değerini sürdürmektedir.

İstanbul Dostlar Tiyatrosu'nda :

—BRECHT KABARE—

Genco Erkal'ın, Brecht'ın şiir ,öykü ve şarkılarından uyarladığı ilginç bir oyun. Oyunu, Zeliha Berksoy ve Genco Erkal entellektüel düzeyde sunuyorlar. Her iki oyuncu iki saat, tiyatromuzda yeni bir anlatımla Brecht'ın toplumsal düşüncelerini başarıyla yansıtıyor. Biçimlendirmede katkısı olan Hans Eisler, Kurt Weil ve Sarper Özsan'ın sanatsal müzik üstünlüğü, Sevim Çavdar'ın giysileriyle bütünleşiyor.

Başarılı müzik grubu, Ayşe Karabece, Serdar Kalafatoğlu, Şenova Ülker, Levent Çöker. Işıklandırma, Emin İnal ve Şener Akyamaner tarafından gerçekleştiriliyor. Genellikle, Genco Erkal, tiyatromuza yeni bir akım ve yeni bir anlatım katkısında bulunuyor.

Harbiye Şehir Tiyatrosu'nda:

G. S. Brocks ve W. Lister'in yapıtı «Vatanseverler» Kemal Bekir tarafından sahnelendi. Yirminci Yüzyıl başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nin Meksika ile ilişkileri yansıtılıyor. A. Birleşik Devletleri'ndeki patronların kendi maddi çıkarları için Meksika'da ihtilâl çıkarmaları gösteriliyor. Patronların, plânlar, tertipler ve çeşitli oyunlarla Meksika'da ve diğer ülkelerde iç savaş yaratmaları ,böylece savaş sanayi üretimine sürüm sahası teminleri ayrıca B. Amerika borsasını hareketlendirmeleri ve ticarette iç sürümü geliştirmeleri sergileniyor. Savaşta her top patlamasıyla patronun cebine para girdiği açıklanıyor. Top-

lumun bu kesimlerinde, para kazanma hırsına tutulanların insan sevgisinden yoksun oldukları, parayı insana değiştirdikleri hüzünlü olarak sunuluyor. İhtilâllerin acıları, günahsız kişilerin kurşuna dizilmeleri sergileniyor. Tarihsel olayların çıplaklığı ve çözümlenmesine değiniliyor.

Başarılı oyuncu kadrosuna Nilgün Gürkan'ın ilginç dekor ve kostümleri güç katmaktadır. Bireyin mantığına seslenen evrensel ve sosyal bir yapıt.

AİSKHİLOS - SOPHOCLES - EURİPİİDES

Günümüze kadar gelen, aramızda yapıtlarıyla yaşayan, çağımız tiyatrosunu etkileyen tregedyanın üç ustası. Geniş tiyatro kültürü almak isteyenlerin, bunların oyunlarını okumaları ve bu oyunları seyretmeleri gerekir. İ.Ö. 525'te Eleysis'de doğan Aiskhilos yunan tragedyasının önemli yazarıdır. İ.Ö. 1887 - 1850 yıllarında, Mısır'da dram oyunları sergileniyordu. İlk oyun yazarı Tehspis, yapıtlarını Atina'ya getirmiştir. İlk dram oyunları Mısır'da başlamış. Böylece Mısır'dan Atina'ya gelmiştir.

Dram türünü geliştiren Aiskhilos'un oyunları, o yıllar Atina'da oynanmış. Günümüze kadar gelen önemli oyunları, «Yalvaran Kızlar», «Persler», «Bağlanmış Prometheu», «Oresteia», Yediler». Aiskhilos, oyunlarında, mitolojiyi, insan tanrı ilişkisini, insan yazgısını işlemiş. Elli kişilik korosu vardır oyunlarında. Yazarın tiyatroya getirdiği yenilikler günümüz oyunlarında da etkisini sürdürmekte.

Kolonos'ta doğan Sophocles, İ.Ö. 495 - 406 yıllarında yaşamıştır. Aiskhilos'tan çok yararlanan Sophocles, tiyatro sanatına yenilikler katkısında bulunmuş-

tur. İki oyuncuya üçüncüyü katmasını becermiş, başarılı konuşmalar sergilemiştir oyunlarında.

Sophocles, ozan, yazar, müzik sanatçısı, aynı zamanda oyuncuydu. Yüzyirmi oyun yazmış, bunlardan yedisi kalmıştır günümüze. Önemli yapıtları, «Antigone», «Araş ve Oedipus Tyrannus», «Trachis Kadınları», «Philactetes», «Oedipus Epikolonos». İnsan üzerinde derin incelemeleri, doğayı çok iyi tanıması, karekter ve yazgı ile ilgili düşünceleri, yaşamın acı yanları, insan tininin derinlerine inmesi, oyunlarında sezilir. Bu nitelikleri ölmezlik kazandırmıştır oyunlarına.

Sophocles, ikibin beşyüz yıldır hâlâ yaşıyor tiyatroda.

Euripides, İ.Ö. 480-406 yıllarında yaşamıştır. Euripides'e tanrılar korku vermez, yunan mitolojisini kuşkuyla düşünür, inanmaz tanrılar efsanesine. Değerli sanatçı değişiklikler yapmıştır oyun yapısında. Onun için önemli olan günlük yaşam. Bireyleri gerçek olarak yansıtmış, bireyleri düşündürmüş, olaylarla ilgili tartışmalar sunmuş. Koroyu sınırlamış, olay ile ilgili bilgi aktarmış bir ozan vasıtasıyla seyirciye. Sahnenin damından inen dekorlar kullanmış ilk kez. Yapıtlarında kadınları incelemiştir, onları sevmez, şiddetli hücumları vardır kadınlara. Günümüz oyunlarına olumlu etkileri olmuştur senaryoyu sahneleme açısından.

Önemli yapıtları,. «Elektra», «Alkestis», «Medea», «Hippolytus», «Hekabe», Andromahe», «Herakleidae», «Troyalı Kadınlar», «Helene», «Orestes» «Fenikeli Kadınlar», «Bakholar».

EUGENE O'NEIL

Amerikan tiyatrosunun en önemli yazarı Eugene O'Neil. Değerli sanatçı üniversite okumamıştı. Amerikan edebiyatının sisleri arasından gelmişti. O'Neil kişiyi düşündürür. (1888 - 1953) Altmışbeş yıllık yaşamı anlamlı bir yaşamdır gözleri gibi. Acılarla geçen ömrü malzeme olmuştur yapıtlarına. Oyunlarında sanatsal olarak bu acıları yansıtmıştır. Oyunlarının kaynakları, psikoanaliz, mitologya ve Amerika tarihidir. Üç kez Pulitzer tiyatro ödülünü kazandı. Değerli yazar, haklı olarak Nobel edebiyat ödülünü aldı.

1941'de Yale Üniversitesi, O'Neil'e fahri edebiyat doktorluğu payesini verdi. Yapıtlarında trajik bir hava vardır, bazılarında öz yaşantısı ve aile yaşantısı sezilir. Hüzün, onun sözcüklerinde ve tümcelerinde sisler arasında. İnsan tininin derinliklerine inerek ışık tutmasını başarmıştır kalemiyle. Yaşam cilvelerini ve saptadığı yargıları simgelerle yansıtmış, düşüncelerini sanatsal olarak sergilemiştir. Tinsel çözümlemeler bireyin toplum ilişkileri, yapıtlarının teması olmuştur. Karaib Ayı ve Başkaca Deniz Oyunları'nda, kişiler gerçekçilikle belirtilmiştir. Bunu «Anna Christie» izledi. Kıllı Maymun, önemli oyunlarındandır. Sonu Gelmeyen Günler'de, cinsel ilişkileri ele aldı. Büyük Tanrı Brown'da, zencilerle beraber yaşamayı işledi. Tanrı'nın Bütün Çocuklarının Kanatları Var'da, zenci ve beyaz ayırımını yansıttı. «Karaağaçlar Altında» oyununda, ikili çatışma sunuluyor. Garip Ara Oyunu Electra'ya yas yaraşır, Ah Issızlık, Buz Adamın Gelişi, önde olan yapıtları arasında. Ölümünden sonra ele geçen oyunları, Günden Geceye, Piçlere Bir Ay, Ozanın Belirtisi. Bu yapıtlarında, gençlik yıllarını, ailesinin sorunlarını ve yer yer tinsel çözümleri, simgelerle yansıtmıştır. O'Neil

Amerika sınırlarını aşarak tüm dünya tiyatrosuna katkıda bulunmuştur. Tiyatro tarihinde yerini almış büyük sanatçı O'Neil..

Yaşamda sorunlar bitmez, yıllak ilerledikçe sorunlar değişir ve kendini yeniler. Gerekli olan, gelişen sorunları çözmek, kimisini yenmek veya yeni önlemlerle, yeni atılımlarla, bu zorlukları silip yararlı kurumlar oluşturmaktır. Biz, 1965 yılına kadar çözülmeyen sorunlarla yaşayan bir toplumduk. 1965 yılından 1980 yılına kadar değişen zamana uygun yeni kurumlar oluşturacağımıza, 1965'ten sonra yavaş yavaş yerleşmiş yararlı toplum öğelerini yozlaştırdığımız için çözülmeye başladık. Kültür ve eğitim kurumlarını bir kenara iterek maddi beyinli bir gençlik yetiştirdik. 1965 - 1980 dönemi sosyal bir çöküntü olarak görülür. Yaratıcı gençlik oluşturmak için eğitime, kültür ve sanat eylemlerine eğilmeliydik, bunu yapamadık .

Yeni tiyatro sezonu başladığı zaman hem sevinirim hem de bir endişe alır beni. Tiyatronun seyirci kadrosu nasıl olacak, bu kadroya yeni bireyler katılacak mı, yoksa eski kadro aynen sürecek mi, Toplumda kadro sorunu çok önemli. Sosyal öğeler, sosyal kurumlar, kadro ile yaşar. Beyinleri para ile oluşmuş, yaşam amaçları yiyip içme olan kadro, tiyatroya gitmez, belki yaşamlarında, oyun, bale ve opera hiç seyretmemişlerdir. Alıştırmalıyız bu tür insanları tiyatroya. Yine herkese gel diyor tiyatro binalarının ışıkları. Toplum onarımında, etkili ve çok önemlidir tiyatronun katkıları. Yeni sezonda, tiyatro yine güller verecek bize. Menekşeler süsleyecek insanların kalblerini. Mavi sular geçecek damarlarımızdan. Mavi bir evren muştuluyor tiyatro ışıkları. Erdemli ve görkemli bir evren. Tiyatronun oluşturacağı onarım, yeni yeşil bahçeler armağan edecek topluma.

TİYATROYU SEVMEK VE SEVDİRMEK

İlkokul üçüncü sınıf öğrencisiydim. Halkevi'ne beni ilk kez götürdüler. Bir Cumartesi gecesiydi. Halkevi tiyatro salonunda oyun seyretmiştim. Beni o kadar çok etkilemiş olacak ki ondan sonra her hafta sonu mahallemizin büyükleriyle Beşiktaş Halkevi'ne gider tiyatro salonunda zevkle oyun seyrederdim. İlkokul yıllarım ve ortaokul yıllarım cumartesileri gündüz sinemaya, gece Halkevi tiyatrosuna sürekli gitmekle geçti. Sonra İstanbul'dan ayrıldık. Zaten bir yıl sonra da Halkevleri kapatıldı. O yılları hiç unutamam.

Halkevlerinin genel tartışmasını yapacak değilim, çünkü bu yazımın konusu dışında. Ben yalnız halkevlerinin tiyatro çalışmaları üzerinde duracağım. (1941 - 1949) yıllarıydı. Halkevlerinde olumlu ve yapıcı oyunlar sergileniyordu. Biz çocuklar yararlı ve eğlendirici yapıtlar seyrettik. Tiyatro sanatı böylece yurdun tüm kentlerine yayılmıştı. Aynı oyunları büyüdükten sonra fakülte yıllarında İstanbul şehir tiyatrolarında gördüm. Daha değerlendirerek izlediğim bu oyunları hiç unutamam. Cumartesi gecelerini çocukken sabırsızlıkla beklerdim. O gece, benim gibi binlerce çocuk tüm Türkiye'de tiyatro seyrediyordu. 1950'den sonra Halkevleri kapatılınca, bu yararlı tiyatro eyleminden uzak kaldı herkes. Ondört onbeş yıl sonra Halkevleri yine açıldı. Fakat, olanaksızlıktan eski kurumun yerini tutamayarak yararlı niteliklerini yitirdi. Tiyatroyu, halkımızın ve çocuklarımızın ayağına götürmek, onlara yararlı olumlu ve yapıcı oyunlar sergilemek, gelecek için yaratıcı toplum oluşturmanın temel önlemleridir. Tiyatronun,

çocukların ve gençlerin içinde oluşturduğu «Gül Ağacı», her bahçeyi her evi, her yolu, her gözü süslüyerek tüm kötülükleri siler. Çocukluk anılarımı hiç unutamıyorum. Her hafta bana Beşiktaş Halkevi'ne giriş davetiyesi veren mahallemizin ağabeylerini anımsadıkça gözlerim dolar.

Tiyatroyu sevelim, çocuklara ve gençlere sevdirelim, onlara yardım edelim.

BAŞLARKEN

Güzelim Türkiye'mi, dinamik ve kültürlü görmek en büyük isteğim. Dinamik bir millet, kültür aşamasıyla oluşur. Avrupa'yı, karanlık ortaçağ düzeninden kurtaran sanat ve felsefe yapıtları oldu. Sanat ve felsefe, Avrupa'yı aydınlığa itti. Türkiye'mi aydınlığa ulaştıracak yine sanat ve düşünce yapıtları olacak. Doğru düşünmeye, olumlu davranışa, akılcılığa, sanat ve felsefe alıştıracak milletimizi. Tiyatronun katkısı çok olacak bu aşamada. Tiyatro, karanlığa ve gericiliğe karşıdır. Tiyatro mevsimi başlarken, Devlet Tiyatrolarına, şehir tiyatrolarına ve özel tiyatrolara önemli görevler düşüyor. Olumlu ve etkin yapıtların sergilenmesi, tüm halkımızı, gençlerimizi tiyatroya itmesi. Tiyatro seyretmek ne güzel. Halkımıza tiyatro seyretme olanakları sağlamak, tiyatro kurumlarının en önemli görevidir. Perdeler açılırken her yıl aynı heyecanı duyarım. Bu yıl önceki yıllardan daha heyecanlıyım. Çocuklara, gençlere, büyüklere, emekçilere, resmi görevi olanlara, serbest meslek sınıfına çağrıda bulunuyorum, tiyatrolar sizi bekliyor, tiyatro salonlarına koşun. Karanlık salonlar, sahne ışıkları, müzik, renk, dansçılar, oyuncular, sanat. İnsanı büyüleyen karanlık salonlar, anlamlı salonlar. Mer-

hum Hazım karşımda, rahmetli hocamız Muhsin Ertuğrul perdeleri açıyor. Perdelerin gerisinde tüm Türkiye. Güzelim Türkiye. Eski Azak Tiyatrosu, Direklerarası ve İsmail Dümbüllü. Çocukluğumda yıllarca seyrettiğim Dümbüllü. Onların bıraktıklarını, onların öğrencilerini izliyelim. Yine eski yıllara, mutlu Türkiye'ye dönelim. Yeni ve mutlu bir Türkiye oluşturalım. Tiyatro, barış ve sevgi evidir. Tiyatro, temeldeki çatlakları onarır. Karanlık salonlar aydınlık bir ülke yaratır.

OPERANIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Operanın doğduğu ülke İtalya'dır. Opera sanatı Floransa kentinde oluşmaya başlamıştır. İlk opera, 1594'de dizelerini Renuecini'nin yazdığı ve Peri'nin bestelediği «Dafne» operasıdır.

1600 yılında, Peri ikinci operasını yarattı, «Euridice» adlı bu opera, birincisi kadar ilgi gördü. Bu iki opera, çağımız operalarına göre ancak bir yere ulaşabilmiş yapıtlardı. Her sanat gibi opera sanatı da emekleme devresi geçirmiştir.

Operada ilk gelişimleri Monteverdi başlatmıştır. Monteverdi'nin 1607'de bestelediği «Orfeo» başarılı adımlar oldu. Monteverdi, Gagıloni ve Rossi, besteledikleri operalarda, orkestraya önem vermişler, oyunlarında koroyu başlatmışlar. Ayrıca ses türleri ve arya türleri onların çabalarıyla gelişmiştir. Sonraları opera, Venedik'te gelişmeye başlamıştır. İlk opera binası Venedik'te yapıldı. Cesti, Ziani, Draght, Pallavicini, Vivaldi, Lotti, Venedik üslûbu operalar oluşturmuşlardır.

Sonraları yavaş yavaş opera, diğer Avrupa ülkelerine de yayılmaya başladı. Oynanan operalar İtalyancaydı. 1644'de Standen almanca ilk alman operasını

besteledi, «Seelewig» ilk alman operası oldu. O zamanlar, Alman operasının merkezi Hamburg kenti olmuştur. Alman operasını yüceltenler, Keiser, Strung ve Kusser isimli bestecilerdir. Almanya'dan sonra İngiltere'de ve Fransa'da opera önem kazanır ve gelişir. Lully, Fransız operasının önderlerinden sayılır. Bale ve danslar operada kullanılmaya başlanır. Lully'nın önemli yapıtı 1674'de yazdığı «Alceste»dir. Lully'i Rameau izledi. Rameau 1733 yılında «Hippolyte» operasını besteledi. 17. yüzyıl sonunda Napoli'de opera okulu kuruldu. Zeno'nun ve Metastasio'nun trajedilerini, Bonancini, Porpora ve Piccini besteleyerek gelişime yardımcı oldular. Yeni buluşları ve katkıları oldu bu sanata. Orkestra eşliği ile resitalifler yapılması bu katkılar arasındadır. Fransız operası onsekizinci yüzyılda ve ondokuzuncu yüzyılda Gluck'un etkisinde kalmıştır. Gluck'un etkisinde kalanlar Cherabini, Spontini, Berlioz, Lesueur ve Mehul gibi sanatçılardır.

Beethoven, Fidelio operasında bir sahne senfonisini sunmuştur. Gerçek alman operasını Mozart, 1791'de yarattığı «Die Zauberflöte» yapıtıyla alman sanatında yeni bir akım başlatıyordu. Alman operasının Mozart'la başladığını söylüyebiliriz.

19. yüzyıl opera sanatı için bir aşama dönemi oldu. Rossini ve Donizetti önemli yapıtlar verdiler. İtalyan sanatçısı Verdi, tüm dünya sanatını etkileyen operalar yarattı.

Almanya'da Weber'in romantizmi opera sanatına yeni yönler verdi. Operada yeni bir çağ açan Wagner, devrimler yapmış, temayı simgelerle belirtmiş, operada tüm güzel sanatları birleştirmek çabası göstermiş ve başarmıştır. Wagner'e göre opera, tüm güzel sanatların toplamıdır. Edebiyatı, müziği, resmi, mimariyi, dekoru, yontuyu, uyumlu amaca yönelik ve sanatsal olarak birleştirmiştir. Ayrıca ışığın önemini belirtmiş. Rubinstayn ve Çaykovski başarılı

yapıtlar verdiler. Çekoslovakya'da, Drorjak ve Smetona, Polonya'da Muniuşka, Macaristan'da Dohnangi ve Bartok ulusal opera örnekleri verdiler.

Avrupa'da ,ulusal dans ve şarkılara önem veren opera akımı, başlayıp gelişti. Rus operasını Glinko başlatmıştı. Yirminci yüzyılın ilk yarısında, opera sanatı karışık bir durum alır, yeni klasizim, yeni romantizm, etkisinde Busoni, Orff, Montemezzi, Hindemith ve Egl, değişik nitelikte yapıtlar verirler. Hindemith, kısa operalarıyla biçimde yenilik getirir, Orff sahne oratoryoları ile başarılı besteler yapar. Amerika'da Menotti, halk operaları sunar, Rusya'da Prokofiyef ve Şostakoviç, yeni klasizmi sürdürür. Zamanımızda opera sanatı, yavaş yavaş yeniliklerle canlanmakta. Her sanat gibi yararlı değişimlerle ilerleyecektir.

SANAT VE HÜMANİZM

İnsanoğlu mutluluğu aramıştır daima. Üstün insan, yalnız kendi mutluluğunu değil başkalarının ve toplumun mutluluğunu düşünen kişidir. Toplum mutluluğu, hümanizmin gerçekleşmesiyle olabilir.

İnsan sevgisi, doğa sevgisi, akıl ile yargılara varıp davranışlarda bulunmak hümanizmin kuralları-dır. Hümanizm akımının gerçekleşmesi ve yaygınlaşması tüm evreni mutluluğa ulaştırabilir. İnsanın insana yardımı, yaşamda dayanışma, düşmüş kişiyi hayata kavuşturmak, yoksullara fedakârlık, üstün insanın nitelikleridir. Hümanizm çabaları dinlerden önce başlamıştır. Hümanizmi Yunandan başlatmak yanlış bir yargıdır. Yunan uygarlığı, kültürü ve düşüncesi bir gerçektir. Fakat ilk uygarlık değildir. Milâttan dokuz bin yıl önce, düşünce ve teknikte zirveye ulaşan Batan Ülke (ATLANTİS) ile ilgili yapıtlar yok

elimizde. Atlas Okyanusu'nun derinliklerindeki kalıntılar tetkik edilmektedir. Atlantis'i dünyaya duyuran Mısır kitaplıkları olmuştur. Bazı Mısır kitapları, Yunanistan'a taşınmasından yüz elli yıl sonra Eflâtun'un eline geçmiş, bunlardan yararlanan Eflâtun, Atlantis nazariyesini ortaya atmıştır. Yunan Hümanizması Sümer'e dayanır. Sümer kültürü ve sanatı Hitit uygarlığını oluşturmuş, Yunan Hitit'ten esinlenmiştir. Homeros'tan bin beş yüz yıl önce yazılmış Sümerin Gılgamış Destanı, sanat açısından İliyada ve Odise'den daha üstündür, ve daha akıcı bir anlatımı vardır. İliyada ve Odise'nin bazı bölümleri Gılgamış Destanı'nın bazı bölümlerinin hemen hemen aynısıdır. Anadolu ve Doğu, sekiz bin yıldan beri Batı'ya ışık tutmuştur. Hümanizmin kaynağı doğudur. Ayrıca Yunandan önceki Mısır heykel sanatının Yunan heykelinde, Hind edebiyatının Yunan edebiyatında olumlu etkilerine rastlanır. Akılcı olan Batı hümanizması eşitliği savunur. Doğunun akılcı hümanizması, İslâm dini içinde gönül hümanizması olarak gelişmiştir. Mevlâna Celâlettini Rumi'nin ve Yunus Emre'nin sanatlarının temelinde gönül hümanizması vardır. Mevlâna'nın ve Yunus'un Rönesansa katkıları ve etkileri gerçektir.

Geri kalmış ülkeler hümanizmle gelişebilir ve kalkınabilir. Gerçek sanatçı yapıtlarıyla topluma sevgi verir. Topluma insan sevgisi yerleşirse o millet yücelir. Sanat yapıtlarının özünde sevgi olmalı. Resimde, edebiyatta, tiyatroda, sinemada ve heykelde sevgi işlenmeli. Gönül akıldan, akıl gönülden ayrılamaz. Savaşlar sevgiye ters düşer. Bir gün, insan sevgisi tüm dünyada yerleşince savaşlar son bulacaktır. Bu büyük görev sanatçılara düşüyor.

Yaşam boyu olaylar, somut simgeler bırakır geleceğe. Geçici sayılan küçük dalgalar, birer olgu oluşturur bilinçlerde. Bu olgular simgeleridir yaşamın, bunlarla yol alır yaşam.

Dört mevsim, ayrı ayrı renkli simgeler aylarıdır bir yılın. Acılar ve sevinçler, soyut renkli tablolardır bireylerin anılarında. Acılar sevinçleri, kışlar baharları hazırlar. Tiyatro, Opera ve Bale, yaşamın simgeler denizidir. Bu sanatların öğeleri, ışıkları ve renkleri, bireylerin yaşam sürecini çizer. Her bireyin oluşma çağlarında, istemleri olur, bu istemler onun kafasında dünyasını renklendirir ve oluşturur. Yaşam acımasızdır, dağınıklığı affetmez. Çocukluk ve gençlik yıllarından sonra yaşama çabası başlayınca, istemlerinin evrenini bulamayanlar bunalıma girerler veya bocalayıp kendine ve çevreye yararsız olurlar. Geriye dönüş değil, yeniden doğuş da değil, onarıma yönelmeli. İstemlerden özveriyle yeni ve mutlu bir evren kurmalı.

Mutlu, renkli ve bilinçli bir evrenin temel öğelerini, bu sanatların oyunları sergiler. Tiyatro, Opera ve Bale, ütopyayı gerçeğe dönüştüren sanatlardır. Bunlardan yararlananlar, özveriyle istemlerinin evrenine akıllarıyla ulaşabilirler. Akıl, insan tinine ve insan kalbine etkili olmalı, tine ve kalbe yön vermeli. Oyunlar, bu kuramları gerçekleştirebilir.

Sanat, güzeli yaratmaktır. Felsefe, doğru olanı söylemek ve doğruyu kanıtlamaktır. Estetik, güzelliğin felsefesidir. Tiyatro, doğruya, iyiye ve güzele evet, eğriye ve çirkine hayır der.

Bale, başlıbaşına bir felsefedir, güzelliklerin ve düşüncelerin felsefesidir. Opera, tükenmez yeşil bir evren çizer akıllara, yaratıcı akıllar armağan eder insanlığa. Akılcı kafalar parasal kafaları yenebilir yaşamda. Dördüncü ve beşinci plâna iter onları. Bu üç sanat, tüm kötülükleri ve tüm kötü insanları yenecek güçtedir.

DEĞERLİ HOCAMIZ MUHSİN ERTUĞRUL'U YİTİRDİK

Her an bu korku içindeydim. Bir gün bu acı haber kapımı çalacak diyordum. Yalnız (Ankara Sanat) için değil, yalnız benim için değil, tüm sanatçılar için ayrılık günü geldi. Ondan hepimiz güç alıyorduk, hepimiz O büyük sanatçıdan yenilikler öğreniyor, merhumdan aldığımız güçle yeni atılımlar yapıyorduk. 1939 yılıydı, beş yaşındaydım, küçük olduğum için beni o yıl okula almamışlardı. Bu üzüntü ile günlerim geçiyordu. Büyüklerim, beni Beyoğlu İpek sinemasına götürdüler, «Şehvet Kurbanı» oynuyordu. Merhum Muhsin Ertuğrul'un ismini ilk kez o gün duydum. Hâlâ kulaklarımda çınlar, film, spikerin «Muhsin Ertuğrul'un yarattığı son şaheser» sözleriyle başlıyordu. Bir, iki yıl sonra, iyi anımsayamayacağım, tiyatroya ya okulla gitmiştim veya yine büyüklerim götürmüşelrdi. Bekleme salonunda bir hayal gibi gözümün önünde, gelip geçmişti merhum, bana göstererek işte «Muhsin Ertuğrul» dediler, hayal gibi anımsıyorum. Yıllar ilerledikçe onun filmlerini ve oyunlarını zevkle merakla izliyordum. Şimdi yıllar geçti. Çocuk aklım Muhsin Ertuğrul'u büyük bir sanatçı olarak kabul etmişti. Lise ve fakülte sıralarında onun yapıtlarını gördükçe çocuk aklıma ve çocuk tinime hak verdim. Ertuğrul bey büyük bir sanatçı ve büyük bir insandı. Kültürümüze ve sanatımıza yön veren büyük değer. Ağlıyorum ve bunları çok zor yazıyorum. Türkiye'de tiyatro varsa ona borçluyuz. Muhsin Ertuğrul, Türkiye sınırlarını aşmış bir sanatçıdır. 1892'de İstanbul'da doğan sanatçı, 2 Ağustos

1909'da, on yedi yaşında ilk kez Burhaneddin Kumpanyası'nda sahneye çıkmıştır. Bunu diğer rolleri izledi. 1911'de Paris'e gidip üç yıl tiyatro öğrenimi gördü. Amacı öğrenmek, öğrendiğini yurduna ve milletine aktarmaktı. İstanbul'a dönünce Hamlet'i sahnelemiş ve baş rolü oynamıştır. Bu başarısı o gün sanat çevrelerinde bomba etkisi yaratmış, sonra başarılar biribirini izlemiştir. Galip Arcan, Behzat Butak ve Emin Bara ile beraber kurduğu toplulukta sanat çabalarını sürdürmüş, ayrıca bu topluluk «Millet Tiyatrosu» olarak Bursa'da oyunlar sergilemiştir.

Darülbedayi-i Osmani'nin kurulmasında çalıştı, bu tiyatroda öğretmen ve oyuncu olarak görev aldı. 1923 yılına kadar yaptığı Paris, Berlin, Moskova, Leningrad seyahatlerinde tiyatro ve sinema ustalarının yanında çalışarak sahne ve perde bilgisini ilerletip aşamalar kazandı. 1924-1925 yıllarında, arkadaşlarıyla beraber Ferah tiyatrosu'nda, tiyatro sanatımızda aşamalar yaparak tiyatromuza sanatsal nitelik kazandırıyor. 1927'de Darülbedayi'nin başına getirildi. Titiz çalışmalarıyla Darülbedayi'ye bir sanat disiplini verdi. Güçlü bir yönetmen olarak her ay bir oyun sahneler, dünya klasiklerini oynatır. Bazı oyunlarda baş rolu oynar, bazı oyunlarda çeşitli roller alır. Yerli yazarlara oyun yazdırtır, kendisi oyun yazar, oyun çevirir, değerli yabancı oyunları çevirttirir. Bu hızlı çalışma sürüp gider. Amacı, tiyatroyu ülkemizde yerleştirmek, yaygınlaştırmak, tiyatro seyircisi oluşturmak. Tiyatronun topluma yararlarını çok iyi biliyordu, tiyatro lie halkımızı bilinçlendirmek ve halkın kültür düzeyini geliştirmek, milletimize çağdaş bir yön vermek onun başlıca idealiydi. 1930'da Tiyatro meslek okulunu, 1935'de çocuk tiyatrosunu kurdu. Aynı yıl Ankara Devlet Konservatuarı'nın öğretim üyesi oldu. 1947 yılına kadar Darülbedayi'deki görevini sürdürdü. 1947'de Ankara Devlet Konservatuarı Tatbikat sahnesinin başına getirildi. Devlet tiyatrosunu yönetti. Büyük

tiyatronun yapımı uzun sürünce bir depoyu onartır ve Küçük Tiyatro'yu kurar. Böylece Ankara bir tiyatro kazanır. 1949'da Devlet Tiyatro ve Operası'na Genel Müdür olur. Çabaları bitmemiştir. Ankara semt tiyatrolarını açar. Ayrıca, Bursa, Adana, İzmir, tiyatrolarını başlatır. Devlet tiyatrosunun ve İstanbul şehir tiyatrolarının sayısını arttırdı. Bunları Anadolu'nun bazı kentlerine turnelere götürdü. 1951'de Devlet Tiyatrosu'ndan istifa etti, sonra ilk özel tiyatro olan Küçük Sahne'yi kurdu. Ertuğrul Bey bu küçük tiyatroya bir tiyatro okulu niteliği kazandırır. Bir çok değerli oyuncularımız buradan yetişmiştir. 1955'de yine Devlet Tiyatrosu'nun Genel Müdürlüğüne atandı, üç yıl çalıştıktan sonra bu görevine son verildi. Kısa bir zaman sonra İstanbul Şehir Tiyatroları başyönetmenliğine getirildi. Başyönetmenlikte 1966 yılına kadar bulundu, yine görevine son verildi. Ona göre sanat özgür ve evrenseldir. Değerli sanatçı ve büyük düşünürün işine son verilmesi doğal bir sonuçtu. 1973'de yine Şehir Tiyatrosu'nun başına atandı. Kısa bir süre sonra yine ayrıldı. Tepebaşı Deneme Sahnesi'ni, Yedikule Tiyatrosu'nu, Kadıköy, Fatih, Üsküdar, Rumelihisarı, Zeytinburnu, Gültepe ve Sağmalcılar tiyatrolarını merhum hocamız kurmuştu. İstanbul'un yoksul ve cahil semtlerine tiyatroyu götürmüş, yerleştirmiş, ora halkını tiyatroya alıştırmış ve amacında başarılı olmuştur. Ankara'da Üçüncü Tiyatro ve Oda Tiyatrosu yine Merhumun yapıtlarıdır. Eskişehir, Kırıkkale, Konya, Kayseri tiyatrolarını yine hocamız gerçekleştirmişti. Tiyatrodaki tüm yönlerini açıklamak bu sayfalara sığmaz. O büyük bir tiyatro bilgini, düşünürü, yönetmeni ve değerli tiyatro oyuncusuydu. Engin kültürü, yapıcılığı, sanatsal gücü, açıkladığım tiyatro yaşamından bellidir. Kitaplarında ve yazılarında, ona iyi bir tiyatro yönetmeni ve başarılı bir tiyatro oyuncusu değildir diyen yazarlarımıza soruyorum, yetmiş yıl bunları kim yaptı, kim oynadı, yanıtı: Muhtin Ertuğrul, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölü-

münün önerisiyle Ege Üniversitesi senatosu hocamıza «Fahri Doktor» ünvanını verdi. Bu ünvanı almak için İzmir'e gitti, büyük bir törenle hak etmiş olduğu ünvanı aldı. Dergimize gönderdiği mektup bize bir şeref belgesidir. Tiyatro çabaları yanında sinema çabalarını sürdürmüş bir sinema öncümüzdür. Tiyatroculuğu sinemacılığından daha üstündü. Ertuğrul bey, sinema sanatının topluma yararlı bir sanat oluşuna inanmış, Türk sinema sanatını gerçekleştirmiş ve yerleştirmiştir. Sürekli ve hareketli tiyatro çabaları yanısıra sürekli olarak filmler çevirmiş büyük yönetmen ve değerli sinema oyuncusu. Özellikle sinemacılığı, eleştiri niteliğinden yoksun yazılarla hücuma uğradı. Sinemada onu bir kenara atmak isteyenler ve yokmuş gibi tutum takınanlar, Muhsin Ertuğrul'un sinemaya başladığı 1922-1923 koşullarını ve yalnız ülkemizde değil tüm dünyada oluşum çağında bulunan sinema sanatının durumunu düşünmüyorlar mı? Türk sineması, Fuat Uzkınay'ın 14 Kasım 1914 tarihinde Ayestefanos Rus zafer abidesinin yıkılışını filme almasıyla başlamıştır. Böylece (150) *metrelik* belgesel ilk Türk filmi çevrilmiş oldu. Konulu film olarak ilk kez Sedat Simavi 1917'de Pençe ve Casus yapıtları çevirdi. 1919'da Ahmet Fehim Efendi, *Mürebbiye* ve *Binnaz* filmlerini yönetti. Sedat Simavi ve Ahmet Fehim efendi film yapımına devam etmediler. 1922'de Tiyatrocu Muhsin Ertuğrul, sinemaya *başladı. Türk sinemasını* gerçekleştirmek, yerleştirmek ve sanatsal olarak oluşturmak büyük arzusuydu. Fakat tek başınaydı. Başka yönetmen yoktu, senaryo yazarı *yoktu, sinema oyuncusundan* yoksunduk. Yapımcı yoktu, film yapımı için gerekli kredi olanakları yoktu. Devlet sinema sanatını önemsemedi, ,el atıp yardım yapmadı *ve olanaklar sağlamadı.* İşte hocamız, bu koşullarda, sürekli tiyatro çalışmaları yanında sinemayı kendi çabasıyla 1939'a kadar tek başına onyedi yıl sürdürdü. *İlk sessiz filmini* 1922'

de Boğaziçi Esrarı (Nur Baba'yı) çevirdi. Bunu diğer değerli yapıtları izledi. 1931'de ilk sesli Türk filmini (İstanbul sokaklarında) çevirdi. 1953'de ilk renkli Türk filmi «Halıcı Kız»ı yöneterek sinemayı yeni kuşaklara bırakıp sinemadan ayrıldı. Sinemaya otuz yıl emek verdi, geride bir çok film. Filmlerinde tiyatronun etkisi belirli. O yıllarda tüm dünya sineması tiyatronun etkisinde ve gelişme çabasındaydı. Sosyal bir aşama olan Türk kadınının sinemada rol almasını başlattı. Filmlerini sesli çekiyordu. Şimdiki gibi filmler sonradan seslendirilmiyordu. Ateşten Gömlek, Bir Millet Uyanıyor, Aysel Bataklı Damın Kızı, Şehvet Kurbanı, yapıtlarını görenler unutmamışlardır. Her sanatçı gibi O'nun da tiyatroculuğu ve sinemacılığı eleştirilebilir.

Fakat, o günlerin koşullarını düşünerek, basın ve ahlâk kurallarına bağlı olarak eleştirilmeli. Merhum hocamız, sanatsal Türk sinemasını gerçekleştirmiş, geliştirmiş, yerleştirmiş ve sonraki kuşaklara bırakmıştır. Yapıtlarında Rus ve Alman sinemasının etkileri sezilir, etki doğal bir sonuçtur. Günümüz sinemasının acıklı halinin sorumlusu olarak Ertuğrul bey suçlanamaz. Bunu söyleyenler haksızlık etmiş oluyorlar. Ondan sonra gelenler sanatsal düzeye ulaşan beş-altı film dışında ne yaptılar? Yerli sinemamızın basit düzeyde oluşunun nedenleri, kültürsüzlük, film yapımcılarının tecimsel davranışları ve ülkemizdeki ideolojik akımların gizli baskıları olsa gerek. Yönetmen olarak ayrıca, Rusya'da, Tamilla, Beş dakika, Spartaküs filmlerini, Almanya'da, Kara Lale bayramı, Şeytana Tapanlar ve Samson'u çevirmiştir. Almanya'da bazı filmlerde rol almıştır. 29 Nisan 1979 günü İzmir'de öldü. Tüm sanat severleri ve (Ankara Sanat) yazı ailesini sonsuz acılar içerisinde bırakarak aramızdan ayrılıp gitti. Nurlar içerisinde yatsın. «Ankara Sanat yazı ailesi» Anısı önünde saygıyla eğilir.

BERTOLT BRECHT'IN TİYATROYA KATKILARI

Oyun yazarı, sahneye koyucu, sinema yazarı, sinema yönetmeni, ozan Bertolt Brecht 1898 yılında doğdu. Brecht, değerli bir oyun yazarı ve başarılı bir tiyatrocudur. Oyun yazarlığındaki ustalığı, oyunları sahneye koyuculuğunda da görülür. Sanatı sevmiş, tiyatro sanatının topluma yararlı ve etkili olduğuna inanmış, tiyatroyu bir ilke olarak benimsemiştir. Bizim için önemli olan Brecht'in politik düşünceleri değil onun sanatıdır. Geleneksel tiyatroya tepki göstermiş, içerikte, biçimde, anlatımda, karakterlerde ve sahneye koyuşta yenilikler getirerek «EPİK TİYATRO»'nun öncüsü olmuştu. Sahnede seyredilenin oyun olduğunu vurgulamak amacını güder. Öğelerde yenilikler katkısında bulunmuş, örneğin maskeler, yazılı levhalar, anlatıcı, film, projeksiyon ,müzik. Bunların, anlatımda ve seyirciyi etkilemekte yararlı olduğu kanısındaydı. Oyunlarında, tüm düşüncelerini uygulamış, oyunları sergilendiği her ülkede beğenilmiş, ilgi görmüş ve etkili olmuştur. Brecht, 1933'te Hitler iktidara gelince Almanya'yı terk etmiş, çalışmalarını diğer ülkelerde sürdürmüştür. Oyunları, Fransa'da, Rusya'da, Avrupa'nın diğer ülkelerinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde oynandı. Son yıllarda sahnelerimizde seyrettik onun yapıtlarını. Oyunlarında yapay bir hava yoktur, yaşam, yaşamın anlamı, felsefe, mantıksal çözümler, toplumsal ve sosyal temalar vardır. Yapıtlarında etkileri görülür Uzakdoğu tiyatrosunun. Günümüz tiyatrosu çok yararlanmıştır Brecht'ten. İlk oyunu Baal'ı 1918'de yazdı. Gençlik dönemi yapıtlarının dışında opera, güldürü opera, müzikal oyunlar ve didaktik türde oyunlar yazmıştır. Mahagonny, Üç Ku-

ruşluk Opera, Mahagonny Büyüklüğü ve Düşüşü, Lindbergh'in Uçuşu, Anlaşmanın Önemi, Yuvarlak Kafalarla Sivri Kafalar önemli yapıtları. İşçi konularını işleyen ve savaşla ilgili oyunlar yazmış, bunların bazılarını sahnelemiştir. Mezbahaların Kutsal Kızı Jeanne, Ana, Horasyalılarla Kürasyalılar, Karar Ananın Tüfekleri, Yiğit Ana ve Çocukları, Arturoui'nin Engellenebilir Yükselişi, Kafkas Tebeşir Dairesi, tiyatro sanatına yenilikler getirmiş oyunlarıdır. Brecht'in yapıtları yadırganmakta bizde. Geleneksel tiyatroya alışmış halkımız yavaş yavaş onun oyunlarını ve Epik Tiyatro'yu benimsemekte. Ayrıca, yazarlamızın oyunlarında ve sahnelemede Brecht'in olumlu etkileri görülmekte. Onu anımsatır günümüz oyunlarının anlatım simgeleri. Oyunlarındaki maskeler, levhalar, değişik giysiler, ezgiler ve müzik, simgeleridir toplumsal düşüncelerin, 1956'da ölen sanatçı, estetikle felsefeyi ustaca oluşturmuştur konularında.

EPİK TİYATRO

Değişen evrenin koşulları gereği «EPİK TİYATRO» gelişmekte ve aşamalarla ilerlemekte. Epik Tiyatro'nun amacı eğlendirici ve eğitici olmaktadır. Epik Tiyatro için sanat bir ilkedir. Sanatsal niteliği olmayan bir oyun tiyatro yapıtı sayılamaz. Sanattan kaynaklanır her öğesi, bu tiyatronun öğelerinin oluşum kuralları sanatsaldır. Eğlendirici ve eğitici kuralları başkadır dramatik tiyatrodan. Oyunların, içeriği ahlaksal, yapısının temeli de bir ekol olmalıdır. Oyuncu sanatı çok önemlidir, sahnede oyuncu gücünün bir koşul olduğunu ön görür. Düzeysel bir sanat sergilemeyen oyuncular tiyatroyu amaçtan uzak tutar. Oyuncu sanatı yapıtı yüceltir. Epik Ti-

yatro savunucularına göre, topluma yararlı olmak, toplumu daha iyi eğitmek için Dramatik Tiyatro'nun yerini Epik Tiyatro almalı. Sanat ortamında, Epik Tiyatro'nun gerçekleşmesi için tiyatro sanatında değişimleri şöyle sıralıyabiliriz. Temanın anlatımı önemlidir, tema eylemlerle değil genel bir anlatımla sunulmalı. Seyirci ile oyun arasında ilişki kurulup seyirciye gözlemcilik kazandırılmaya çalışılır. Seyirci etkin olmalı yapıta. Yaşamın olayları değil, yaşam yargıları sunulur seyirciye. Ayrıca seyirciye kültür aktarılır, böylece olayları incelemeye itilir seyirci. Genel olarak insan ele alınır, insan nedir, nasıl bir yaratıktır, insan tüm nitelikleriyle incelenir mesajda. Kurgu tekniği, Dramatik tiyatroya göre daha başarılıdır, sıçramalı olaylar yer alır oyunlarda. Anlatım uscudur, duygunun yerini insan usu alır. Usculuğun oluşumu yansıtılır, uscu bir toplum oluşturmaya çalışılır. Epik Tiyatro'nun, uzaktan uzağa eski Asya tiyatrosuyla akrabalığı sezilir.

DENEYSEL TİYATRO

Evrene erdemliği yerleştirmek, olumlu bir toplum oluşturmak, tiyatronun görevidir. Değişen koşulları düşünerek insanlara daha çok yararlı olmak için tiyatro son yıllarda bir deney çağı durumunda. Bir süredir, Avrupa tiyatrosu deneysel girişimler ve deneysel atılımlar çabasında. Bunca yıl, sona ermemiştir deneysel çabalar. Ögelerde değişimlerle, yeni bir tiyatro yaratılmak istenmekte. İnsanları etkileyecek, onlara erdemlik kazandıracak eğitici yeni tür tiyatro söz konusu. Bu tiyatroda, eğitici ve eğlendirici nitelik birleşebilir oyunun anlatımında. Daha eğitici, daha eğlendirici, daha yararlı tiyatro için dü-

zeysel bir sanat gerekir. Bireylerin istemini bilmek, bu istemlere göre gelecek kuşaklar deneyleri sürdürmeli.

Geleceğe yön verecek yeni bir sanat anlayışıyla sanatsal bir tiyatro oluşturmak. Bu amaçlarla kimi yazarlar, tiyatroda değişimlerle yeni yapıtlar gerçekleştirdiler. Tiyatro, böylece bir deneysel çağa girdi. Antoine, Brahm, Craig, Reinhart, Stanislavski, Jesuer, Meyerhold, Vachtangor, Piscator, yapıtlarıyla önderleri oldular bu tiyatronun. Örneğin, Piscator'un ussal yapıtları, Piscator, ussal yöntemiyle eğitsel bir karakter kazandırmak istedi tiyatroya. Bir çok yazarlar bu açıdan değerli yapıtlar verdiler. Yine yeterli değildir bu yenilikler. Deneyler aşamalarla sürekli olmalı. Toplumu yüceltecek, bireyleri insan yapacak tiyatro, sürekli değişim ve deneylerle gerçekleşebilir. Önce insan üzerinde inceleme yapılmalı, sonra doğanın bir parçası olan insanın gerçek tanıtımı, sahnede insanlara sunulmalı yeni yöntemlerle.

KENTERLER

Yıllar çabuk geçiyor. Tiyatromuz aşamalarla ilerliyor. Tiyatromuzun en büyüğü Muhsin Ertuğrul, göçüp gitti öbür dünyaya. Tiyatromuzun kurucusu, hocamız Ertuğrul'u sanat öğrencileri başarıyla izlediler ve izliyorlar .Sanat bir meşale gibi kuşaktan kuşağa devredilir. KENTERLER, Türk tiyatrosunda parlayan sürekli bir simgedir, tiyatro sanatının simgesi. Yıldız Kenter'in ve Müşfik Kenter'in tiyatromuza katkıları ve emekleri tiyatro tarihimizde yaşayacaktır. Uzun yıllar yorulmadan dinlenmeden halkımıza düzeysel oyunlarıyla zengin duygular, değerli düşünceler, estetik ve yapıcı yargılar aktaran Kenterler'i

seyretmek başka bir zevk olmuştur tiyatroda. Başlangıçtan günümüze dek, tüm başarılı oyunlar sergilediler seyircilere. Yıldız Kenter, yönetmen olarak ve oyuncu olarak düzeysel sanatıyla Türkiye sınırlarını aşmış, uluslararası sanat ortamında yer almış bir sanatçımızdır. Müşfik Kenter, ablası Yıldız Kenter gibi dünya çapında bir tiyatro oyuncumuzdur. Uzun yıllar sergiledikleri oyunların eleştirisini yapacak değilim. Bu değerli sanatçılarımız, tiyatrolarına aldıkları genç yetenekleri yetiştirmişler ve onlara önder olmasını başarmışlardır. Böylece, tiyatromuza her dönemde yeni sanatçılar kazandırmışlar, yenilikçi bir kadro oluşturmuşlar son yıllara dek. Şükran Güngör'ün bu tiyatroya katkılarına değinirken bir boşluğu doldurduğunu vurgulamak gerekir. «Günden Geceye» oyununu yöneten Yıldız Kenter'in çok titiz çalıştığını o zamanlar herkes kabul etmişti, ayrıca bayan Kenter'in, Müşfik Kenter'in ve Şükran Güngör'ün unutulmayan oyunları hâlâ hafızalarda. Vanya Dayı'da sundukları sanat Türk Tiyatrosu'nda bir dönüm noktası sayılabilir. Müşfik Kenter'in Orhan Veli'de, Savunma'da, Kafesten Bir Kuş Uçtu'da ve Cyrano De Bergerac'daki kompozisyonları tiyatro tarihimizde bir sanat simgesi olarak yaşayacak. Arzu Tramvayı oyununda, tüm kadro, dünya sanat ortamında sanatsal bir oyun sundular seyirciye. Kenterler kadrosundaki önemli oyuncularımız, Mehmet Birkiye, Gül Onat, Kâmran Yüce, Kadriye Kenter, Suat Özturna, Ayhan Kavas, Mübeccel Vardar, Serhat Akkaş, Suzan Aksoy, Uğur Polat. Ayak Takımı Arasında, Küçük Mutluluklar, Odalar, Bodrumdaki Pencere, Harold ve Maude, Çöl Faresi, Bir Daha Çal, Yürüyen Geceyi Dinle, Adını Siz Koyun, Ay Herkese Gülümser, Yasak Elma, Buzlar Çözülmeden, Kenterler'in unutulmayan ve zevkle seyredilen oyunları. Kenterler, bir oyun sahnelerken, tiyatro sanatının felsefesiyle seyirci arasında köprü

kurabilmişler, tiyatro sanatının öğelerini sanatsal olarak felsefeden kaynaklanarak oluşturmuşlardır. Halkın istemine göre değil, sanatın emrettiğini yapmışlar sanat yaşamlarında. Halkımızda, sanatsal zevkler ve sanatsal istemler uyandırma yöntemiyle oynadıkları değerli oyunlarla, sanatsal ve düşünsel mesajlar vererek büyük bir tiyatro armağan etmişlerdir Türk toplumuna. Onlar için sanat kutsaldır ve evrenseldir, sanat mantıktan ve felsefeden kaynaklanır. Sanatın felsefesine inebilen Kenterler'i seyretmek ve sonra düşünmek düşün zevkleri kazandırıyor insana. Birer sanat düşünürü diyebiliriz onlara.

GERİLİM

Toplumda bir gerilim olduğu belirli. Oluşan gerilim yılların birikimi olsa gerek. Yeni kuşaklar gereği gibi eğitilemedi; sanata itilmediler, sanatın zevkini duyurmadılar onlara. Ders kitaplarının dışındaki kitaplara, resme, müziğe, heykele, sinemaya, tiyatroya alıştırılmadılar. Ayrıca, öncekiler, gelecek kuşaklara yeterli geçim sahalarını ve yaşam olanaklarını hazırlamadılar. Şimdi, aşılması güç ekonomik sorunlar içerisinde çocukları ve gençleri güzel sanatlara yöneltmek çok zor. Bir sinema biletinin yirmi yedi lira, bir tiyatro biletinin kırk - kırkbeş lira olduğu bu ortamda, salonların boş olması normaldir. Gençler ise sokakta. Okuldan sonra yaşama atılanların mali durumu iyi olsun veya olmasın bu uğraşlarla hiç bir ilişiği kalmıyor bizde. Bireysel ilişkiler bozulup gidiyor böylece. Oysa, resimden, tiyatrodan, müzikten, edebiyattan, sinemadan, heykelden esinlenen toplumlarda bireysel ilişkiler düzgün, toplum sorunları çözülmüş durumda. Üzülerek söyleye-

yim, giyinmesini bile unutan gençlerimizin, bakışlarından ve yürüyüşlerinden endişeliyim. Güzel sanatlar bir ülkeye «Hümanizm» getirir. Güzel sanatlardan uzaklaşan toplumlar hümanizmadan yoksun olurlar ve çözülüp giderler. Ben gençleri suçlamıyorum. Bizden önceki yöneticileri suçluyorum. İki yüz yıl öncesine kadar her sahada Avrupa'dan üstündük. Batı, bugün bizi geride bırakmıştır. Toplum aşaması için, Mezopotamya, Sümer, Hitit, Akad, Babil, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarının kökenine inip yapıtlarından ve sosyal kurumlarından yararlanarak ayrıca Batının Rönesans kültüründen esinlenerek yeni ölçülerle yola çıkmak gerek. Osmanlı dönemindeki divan edebiyatı henüz aşılamadı. Divan edebiyatının dışında, Selçuklu yaratıcılığını Osmanlı yaratıcılığından üstün bulurum. Biz, topluma herşeyden önce hümanizmayı yerleştirmeliyiz. Hümanizmanın kaynağı güzel sanatlardır. Hümanizma «Gerilimi» eritir. Başlangıç yolları, her sahada çok çalışmak, çok okumak ve güzel sanatlar olmalı.

ATIF AVCI İLE BİR SÖYLEŞİ

— Sayın Atıf Avcı, uzun yıllar sinemamıza ve tiyatromuza emek vermiş değerli bir sanatçımızsınız, sanat yaşamınızdan kısaca söz eder misiniz?

— Halkevlerindeki çalışmalarımdan sonra sinemaya 1945 yılında başladım. 1945 - 1960 yılları arasında bir çok filmelerde oynadım. O yıllarda, sinemamızın kötü adamını ben canlandırdım. Rol aldığım fimler: Katil Baba, Kanlı Taşlar, Fırtına Gecesi, Ayşenin Duası, İstanbul'un Fethi, Allaha Ismarladık, Dudaktan Kalbe, Yavuz Sultan Selim Ağlıyor, Söz Müdafaanındır, Soygun, Seni Unutamadım, Boz-

kurt Obası, Gizli Yara, Mahşere Kadar, Kader Yolcusu, Vatan Fedaileri, Ver Elini İstanbul, Hodri Meydan, Allı Yemeni. 1952'de Sami Ayanoğlu ve Hadi Hün ile «Kartal Film» şirketini kurduk. 1960'dan sonra sinemayı bıraktım.

— Tiyatromuz, sinemamızdan daha aşamalı bir düzeyde, bu olgunun nedenleri?

— Cumhuriyetin ilk yıllarında, merhum Muhsin Ertuğrul'un çabasıyla devlet tarafından tiyatro okulu kuruldu. Sonra, Devlet Tiyatrosu oluşturuldu ve Belediye Şehir Tiyatrosuna olanaklar sağlandı. Fakat Devlet, sinemaya el atmadı, bir sinema okulu açmadı, sinema yönetmenlerine ve sinema şirketlerine en küçük bir ekonomik yardımda bile bulunmadı. Bireysel çabalarla filmler çevrildi. Bu nedenlerden sinemamız tiyatromuzun düzeyine ulaşamadı, tiyatromuzdan geri kaldı. Özellikle, 1960 sonrası, sekiz - on filmin dışında, sinemamız sanat disiplinini yitirmiştir.

— Belediye Şehir Tiyatrolarımızın bir çok sorunları vardır, bu sorunları açıklar mısınız?

— Esasda sanat kurumlarının sorunları bitmez ve süreklidir. Çözümü gerekli sorunlarımız çok var. Oniki Eylül'den sonra bu sorunlarımızın bazıları yavaş yavaş ele alınıp olumlu olarak sonuçlandırıldı. Salon sorunumuz yoktur, salonlarımız seyircimize görevini yapacak durumdadır. Oniki Eylül'den sonra seyircimiz on misli artmıştır. İstatistikler bu sevinilecek durumu kanıtlar.

— Oyunları sahnelemede teknik olanaklarınız yeterli mi?

— Eskiye göre çok daha iyi. Örneğin, Deli İbrahim, Hürrem Sultan gibi oyunlarımızın her biri yarım milyona yakın bir masrafla sahnelendi. Zamanı-

mızda belediyemizin tiyatromuza göstermiş olduğu ilgi ile gerekli masrafları yapabiliyoruz.

— Sanatçılarımızın geçim sorunu söz konusu, çünkü, yoksulluk önce sanatçıyı kırbaçlar, bir süre sonra, tüketir, bugün tüm sanatçılarımızın bu konuda durumları nasıl?

— Tüm sanatçılarımız geçim sıkıntısı içindeydi. Yaşamlarını sürdürmek için sanatlarını ihmal etmek mecburiyetinde kalarak yan gelirler peşinde koşuyorlardı. Örneğin dublaj, film, radyo temsilleri, reklam vb. Mart 1982'den itibaren tiyatro sanatçılarımızın maaşları arttırıldı. Bugün, tiyatro sanatçılarımızın mali durumları iyi olduğu için kendilerini yalnız tiyatro çalışmalarına vererek daha düzeysel oyunlar sergilemekteler. Her oyun, sanatçılar arasında sanatsal bir yarış durumundadır.

— Sahneye konacak oyunların seçimi nasıl oluyor, olumsuz etkenler ve bireysel istekler bu konuda rol oynuyor mu?

İstanbul Şehir Tiyatrolarında olumsuz etkenler ve bireysel istekler yoktur, görevli kurul, gelecek sezon oynanacak oyunları seçer. Sezon kapanırken yeni sezonun oyunları ve rol dağılımı gerekli yere asılır. Her oyuncu rolü olan yapıtı alarak tatile çıkar. Tatil sonrası hazırlanmış olarak provalara girer.

— Tiyatro sanatçılarımız için tatil süresi az değil midir?

— Yasal olarak tatil bir aydır. Haziran ayı tatil ayı olarak seçilmiştir. Devlet Tiyatrosu'ndan önce perdelerimizi açar, Devet Tiyatrosu'ndan sonra perdelerimizi kapatırız. Haziran'dan sonra açık hava tiyatrolarında oyunlarımızı oynarız. Oyun repertuarımız yedekleriyle beraber muntazamdır.

— Toplumun kültür düzeyinde aşama yapmak ve halka yararlı olmak için oyunların seçiminde nelere dikkat ediliyor?

— Tiyatro bir okuldur, öğretici ve eğitici bir okuldur. Halkımızı eğitici, halkımıza öğretici, onları dinlendirici yapıtlar ele alınır. Yerli oyunlarda, geleneklerimize, ahlak kurallarımıza uygun oyunların sahnelenmesini ön görürüz. Amacımız, yerli oyun olsun, yabancı oyun olsun, toplumun kültürünü yüceltecek yapıtlar seçmektir.

— Yeni yeteneklerin yetiştirilmesinde, nasıl bir yöntem uygulanır?

— Belediye Konservatuarı tiyatro bölümünden veya Devlet Tiyatro Okulu'ndan mezun olanlar Şehir Tiyatrosu'na namzet sanatçı olarak alınır. Yeteneğine göre, iki veya üç yıl sonra asil kadroya sözleşmeli olarak geçerler. Tüm sanatçıların her yıl sözleşmeleri yenilenir.

— Tüm dünyada tiyatro aşmalarla ilerlemektedir, geleceği düşünerek çalışma yöntemlerinde reformlar gerekmez mi?

— Her sanat türü gibi tiyatro da kendini yenilemelidir. Bundan böyle, geleceği düşünerek reformlar olmalı.

— Çağdaş bale gösterileri çok yararlı bir atılım, fakat pazar sabahları yanlış bir zamanlama değil mi? Her gösteride yirmibeş - otuz seyirci bulunuyor, daha uygun bir saat düşünülemez mi?

— Buna biz yetkili değiliz, bu programı İstanbul Konservatuarı yapmaktadır. Ancak tiyatro matinelerinin dışında zaman ayrılabiliniyor.

— Televizyonda gösterilen oyunlar için düşünceleriniz nelerdir?

— Televizyon oyunları yanlış seçilmekte ve tiyatro kurallarına uymayan bir çekimle hazırlanmakta. Yalnız yabancı oyunlar değil, genellikle yerli oyunların gösterilmesinde daha yarar vardır. Bunları ekrana yansıtırken tiyatronun tüm öğelerine dikkat edilmeli.

— Gösterilen televizyon filmleri sanatsal mıdır?

— Hayır, çoğu sanatsal değildir. Değerli yazarlarımızın romanları ve öyküleri, televizyon filmi için senaryolaştırılıp televizyona aktarılmalı. Örneğin, Sait Faik'in ve Bekir Yıldız'ın öyküleri televizyon filmi olarak senaryolaştırılmalı ve ekrana getirilmeli.

Sayın Avcı, Ankara Sanat Dergisi adına size teşekkürlemizi sunmak isterim. Dergimiz, sorunlarınızın çözümünde her zaman yanınızda olacaktır.

TİYATRO VE SİNEMA SEZONU BAŞLARKEN

ANIMSAMA

Bir sanatçıyı yitirmek, bir değeri bir daha görememek çok acı. Mete İnselel'in geçen yıl ölümü, tiyatromuzun ve sinemamızın büyük kaybı oldu.

Mete'yi ilk kez, 1965 yılında Arena Tiyatrosu'nda seyretmiştim. «Şarkıcı Kız» oyununda önemli bir karekteri canlandırıyordu. Basit bir köy ağası rolü, onun ilk başarısıydı. Tüm seyircilerin dikkatini çekmişti.

Mete, sanatı seven bir insandı. Amacı yaratıcı olmak ve topluma düzeysel bir sanat sergilemekti. Çarın kızı Anastasya'da yine çekici bir sanat sundu seyirciye. Değerli oyuncu «Bir Küçük Arslancık Var-

dı» oyununda başka bir karekteri canlandırdı. Kanlı Nigâr'daki Karanfilzade rolünde unutulmayacak kompozisyonlar yarattı. Sonra, sinema ve televizyon yapıtlarında görüldü.

Tiyatro oyuncusu olarak daha başarılıydı. Sıraselviler'de bir tiyatro kurdu. «İdaamin» gibi etkili oyunlar sergiledi. Çağın koşullarını, çağın gereğini, günümüz insanlarının istemini bilen kültürlü bir sanatçı olduğu için, bireylerin beğenisini kazanmıştı.

Yararlı olmak onun için bir ilkeydi. Onun esas başarısı ve düzeysel sanatı tiyatroda olmuştur. Ne yazık ki böyle bir değer için televizyonda özel bir program bile yapılmadı.

Çok erken, kırküç yaşında aramızdan ayrıldı. İnsan inanamıyor, benim için Mete yaşıyor, yine sahnede. Yine etkili mimikleri ve unutulmayan gözleriyle karşımızda. Sahneye ve beyaz perdeye neler geldi, neler gitti. Onlar topluma görevlerini yaptılar, fakat toplum onlara görevini yapmadı günümüze dek.

Değerleri halk unutup gider, sanatseverler sanatçıyı unutmamalı. Sanat ortamında vurucu bir sanat niteliği vardı Mete'nin. Erken yitirmek ve erken ayrılış bir hüzündür sanat çevremizde. Güldürüyle topluma önemli yargılar ileten değerli sanatçının yeri zor doldurulur sanırım. Onun sanatı, bir değişimi muştuluyordu tiyatro oyunculuğunda.

Mete İnselel'i saygıyla anıyoruz.

TİYATRO VE TOPLUM

Tiyatro, güzel sanatların en güç ve topluma en faydalı dallarından biridir. Tiyatronun kütle üzerinde sürekli etkileri vardır. Kişinin yetişmesindeki gizli izleri; hayatın dönüm noktalarında, yaşantısında,

güneş battıktan sonra yavaş yavaş parlıyan yıldızlar gibi belirerek, insanı olumlu yargılara iter. Tiyatro severlerin mimik hatları diğer kişilerden farklı bir anlam taşır. Bizde tiyatro çok geç anlaşılmıştır. Bugün, tiyatro sayısı artmışsa da, yine gerçek anlayışa varılamamıştır. Toplum için tiyatro; önce özenti ile başlar, sonra alışkanlık kazanır, bu alışkanlık zamanla gerçek sanat sevgisine yaklaştırır. Biz henüz özenti safhasındayız.

Halkımız tiyatro kültüründen yoksundur. Gitmiş olmak ve sükse yapmak, çoğunluğun gayesidir. Ankara'da Devlet Tiyatrosu yanında bir veya iki tiyatrodan başka, diğerleri nitelik kazanmak zorundadır. Zira bazı toplulukların bu sanatla hiçbir ilişkisi yoktur. İstanbul'da tiyatrolar merkezden banliyolara taşmaya başladı. Bakırköy'de, Pendik'te iki yıldır başarıyla devam ediyor. Muhsin Ertuğrul'un çabasıyla, Zeytinburnu'nda mütevazi ve ucuz bir tiyatro kurulabildi. Muhsin Ertuğrul, Şehir Tiyatrosu'nun dekor artıkları ve Şişli Terakki Lisesi'nden hediye aldığı sandalyalar ile, tiyatroyu fakir bir semtin ayağına götürebildi. Bu olay, tiyatro tarihimizde önemli bir yer işgal edecektir. Eskiye göre seyircinin artmasının nedenleri arasında; sinema sanatının değerini kaybetmesi ve nüfusumuzun yükselmesinin, önemli payı olduğu kanısındayım.

Milletimize, tiyatro sevgisini ve kültürünü aşılamak başlıca görevimizdir. Bu milli görev; basına, ilgili organlara, Milli Eğitim Bakanlığı'na ve Belediyelere düşer. Biletler Türkiye'nin hayat seviyesine göre çok pahalı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın en önce bu problem üzerine eğilip hal etmesi gerekir. Sonra yavaş yavaş tiyatroyu, kazalara, kasabalara, köylere kadar götürme çabasına, plânlı ve programlı olarak başlaması şarttır. Tiyatro bilet fiyatlarını, sosyal bünyemizle orantılı olarak ucuzlatmak; özellikle öğrenci ve halk matine - suare günlerini çoğaltmak yerinde olacaktır.

Tüm tiyatro problemlerinin, çözümlenmesi için; Milli Eğitim Bakanlığı, diğer ilgili organlar ve tiyatro yöneticileri gerçekleri görerek, çalışmalarını yeni bir düzene bağlamalıdır.

ARZU TRAMVAYI

Topluma insan kazandıran tiyatro. Yaşamın acıları ve güzellikleri sergilenirken bireylerin tinleri ve düşünce yapıları yavaş yavaş süslenir tiyatroda. Yaşam iniş ve çıkıştır, durgun bir göl değildir insan ömrü. Başarıları yenilgiler, yenilgileri başarılar izler. Kötü insanlar, iyi insanları ve zavallı ezik insanları ezmek isterler. Oysa, kötüler ezilmeli diğer kişiler tarafından. Darbe yemiş, yalnız kalmış bireylerin dostu olmaz bu evrende. Olumlu istemler, gelecek baharları oluştururlar her dönemde. En basit ve en adi yaratığın insan olduğunu vurguluyor **Arzu Tramvayı.** Tennessee Williams'ın yapıtını Refik Erduran dilimize çevirdi. Arthur Hausman sahneledi oyunu. Eskiden çiftlik sahibi olan bir sülâleden yalnız iki kız kardeş kalmış. Öğretmenlik yapan ablası okuldan uzaklaştırılınca evli olan kardeşinin evine gelir, özlemle kucaklaşırlar. Geçmişi anımsayıp eski yıllardan konuştuktan sonra çiftliği kaybettiklerini söyler ablası. Buna çok üzülür kardeşi. Kardeşinin kocası çok kaba, çok cahil, görgüsüz ve kötü bir insandır. Baldızının evine gelmesi onun hoşuna gitmez. Hamile karısını sürekli döver ve baldızına hakaret eder. Baldızı evlenmek için biriyle anlaşır. Kötü eniştesi fesat sokarak bu işi bozar. Bir gece, eniştesi ona saldırır, zavallı kadın çok direnir, sonunda yenilir duruma. Görgüsüz hayvansal adam bir doktorla anlaşarak çizdiği tertiple yaşamda yalnız kalmış zavallı kadını evden uzaklaştırır. **Arzu Tramvayı,** düşünsel

simgelerle işlenmiş. Yapıcı ve olumlu tinsel çözümler ve felsefi görüşler insan kalbinin karanlık köşelerine ışık tutmakta. Yalnız kalmanın acıları, çevrenin insanın üzerine acımasız yürümesi, haksız olarak yıpratması, insanların tüm çirkinlikleri sergilenmekte. Kenterler kadrosu, uluslararası düzeyde bir oyun sundular seyirciye. Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Kadriye Kenter, Şükran Güngör, Türkiye sınırını aşan sanatlarıyla bir kez daha birinci olduklarını kanıtladılar tiyatroseverlere. Diğer oyuncular da başarılı. Dekor ve giysileri Osman Şengezer hazırladı. Nuri Özakyol'un başarılı ışık yönetimine değinmeliyiz. Arzu Tramvayı, tiyatro tarihimizde yer alacak bir sanat olayı.

LİMON

Toplum hızla değişti ve değişmekte. Bu değişim, gelişim olarak sonuçlanmadı. Bireyler, sürekli çevreyle çelişkide, zor yaşam koşullarıyla mücadelede, tolpumun büyük kesimi yaşamın zorluklarına karşı yenik durumda. Bu olgu, yaratıcılığı sildi bizde. Yaratıcı olmamak parlak bir geleceği hazırlayamaz. Geleceği kazanmak için yapıcı ve yaratıcı bir kuşak hazırlamalıyız. Mehmet Baydur'un yapıtı **Limon**, hasta toplumumuzu sergilerken, bireylerimizin kafalarını çözümleyerek, geleceğe ışık tutacak yeni bir kuşağın gereksinimini vurguluyor. **Limon**, önemli bir oyun. Çözümlerle yola çıkarak **Limon**'a yaklaşmış oluruz. Müşfik Kenter'in başarılı sahnelemesi oyunun zevkle seyredilmesini sağlıyor. Dekor ve giysi Ethem Özbora, ışık yöneticisi Nuri Özakyol. Oyun, açılmamış kapıları açıyor izleyenlere. Cahiller bu kapıların açılmasını istemezler. Bu kapılar, olumlu düşünme, ya-

pıcı olma, yaratıcı olma ve insanlara yararlı olma evrenlerine açılır. Müşfik Kenter'in sahnelemesinde hiçbir kusur bulamadık. Ayrıca oyuncularımızı kutlarım.

YALNIZ ADAM

İngiliz oyun yazarı Robert Bolt'un ölümsüz yapıtı. Tarih boyunca, tarihsel olayları, toplum yönetimini, kişi ilişkilerini incelersek görürüz ki, bireyin toplumdaki yeri ne olursa olsun davranışları ve tutumu kendi yararları için oluyor. Ahlak kuralları çiğneniyor, erdemlik siliniyor, yalnız çıkarcılık, basitlik, ayrıca kan kan kan. Robert Bolt, Thomas More'ı yansıtmakta bu yapıtında. Thomas More, önemli bir İngiliz Devlet adamıdır. Aynı zamanda, çok değerli hümanist bir yazar, bir filozoftur. XV. yüzyılın sonlarında ve XVI. yüzyılın başlarında önemli görevlerde bulunmuştur. Hümanist yazar Thomas More, ömrü boyunca insanlara yararlı yapıtlar vermiş, insan sevgisini insanlara aşılamak istemiştir. İnançlarından sapmamış, doğruluktan ayrılmamış, inanmadığı düşünceleri ve yasadışı eylemleri reddetmiş, kimseye ödün vermemiştir. Değerli yazar, İngiltere Kralı VIII. Henry'nin eşini boşayıp başkasıyla evlenmesini onaylamadığı ve VIII. Henry'nin parlementoya baskı yaparak bir yasa ile zorla kendini İngiltere kiliselerinin başkanı yapmasını yasa dışı sayarak böyle bir şeyin olamayacağını savunduğu için uyduruk bir mahkeme kararıyla idam edilmiştir. Bu acı olay, uygar İngiliz kraliyet sarayının ve İngiliz uygarlığının bir lekesi sayılır. More'nin devlet yönetim kuralları ve erdemlik kuralları dörtyüz yıl sonra bile hâlâ geçerlidir evrende. Yönetmen Engin Uludağ, Bolt'un epik türü oyununu, çok başarılı olarak sahneledi.

Dörtyüzelli yıl önceki hümanist bir yazarın tek başına İngiltere kralıyla, İngiltere sarayıyla ve çıkarcı devlet adamlarıyla mücadelesini sahnede ustaca sundu Engin Uludağ. Ersin Satgan'ın dekorları, Nilgün Gürkan'ın giysileri o çağın İngiltere'sini bir kez daha yaşattı. Sir Thomas More'i Fuat İşhan unutulmaz kompozisyonlarla yaşattı. Atacan Arseven'in oyununu bir aşama sayabiliriz oyuncu sanatında. Diğer tüm oyuncularımızı güçlü sanatlarından dolayı kutlarız.

PEER GYNT

Norveçli H. Ibsen'in 1874'de yazdığı dramatik bir şiir. Dünya düzenini vurucu bir yapıttır. Haksızlıklara ve bencil insanlara karşıdır Peer Gynt. Önceleri genç, cesur, yetenekli, hayali geniş bir insan. Hayal ettiği evrende yaşar. Yıllar ilerleyince yavaş yavaş değişir, bencil, her olaya girmek ister. Yıllar sonra yaşlanır, yaşam acılarını çeker, hasta olur. Ölüm korkusu onu rahatsız etmeye başlar. Yaşamın boşluğunu ve anlamsızlığını duyar. Solveig'in aşkı tek çare olur onun bunalımına. Ona aşık olur, onu sever. Gerçek aşkın ve ideal kadınlığın simgesidir Solveig. Ibsen, kendi fikirlerinin savunmasını sunar, yarattığı Peer Gynt tipini cinlerin karşısına çıkararak. Olaylarla sergiler, toplumdaki haksızlıkları, hırsızlıkları ve halkın hakkını yiyenleri. Dans plastiğinin ve koregrafik olanakların yardımıyla, insan tipinin derinliklerine inilerek lirik ve romantik bir çekicilik verilmiştir baleye. Yine Norveçli besteci E. Grieg'in etkili müziği. E. Grieg, halk folklorundan yararlanmış, senfonik zenginliği olan müziği, insan tipini yüceltecek ve insana yaratıcı güzellikler katkısında bulunacak değerde. Solveig, tüm güzellikleri benliğinde toplamıştı balede. 19. yüzyılın büyük ozanı ve dahisi Ib-

sen'in sanatı evrenseldir. Büyük ozan, yaşam boyu para sıkıntısı çekmiştir. Fakat sanat mücadelesinden yılmamış, mücadelesini sürdürmüştür. Ölümsüz dahi, Peer'in kişiliğinde kendisini bulur. Yıllarca yurdundan uzak kalır, yurdunun özlemiyle yaşar, çocukluk ve gençlik anılarını anımsıyarak çok acı çeker, eski yıllarını arar. Onun tüm acılarına, sevinçlerine, heyecanlarına, istemlerine, yargılarına ve düşüncelerine rastlanır Peer Gynt balesinde. Ibsen, haklı yargılarını sunmuş bu yapıtında. Ona göre bencillik, haksızlık, kimi insanları ezmekte, ezik zavallı kesimler oluşmakta. Ozanın yargısı, yaşam düzeni, sevgi ve evrensellik temeline oturtulmalı. Duygular, düşünceler bencil değil, tüm insanlara yapıcı olmalı. Bale iyi sahnelendi, çok başarılı şekilde oluşturulmuş bale sanatının tüm ögeleri. Ibsen'in yapıcı düşüncelerini ve ince duygularını çok iyi simgeliyordu renkler. Unutulmayan renkler ve E. Grieg'in düzeysel müziği insan bilincini yüceltecek nitelikte. Bu balede Ibsen'in ve E. Grieg'in yapıcı felsefesini yansıtıyor renkler ve danslar. Yaşam sevgisini ve insan sevgisini fısıldıyor parlayan renkler ve etkili danslar. Koreografi ve sahneye koyan Vytantantas Grivitskas, oskestra şefi Orhan Tanrıkulu, Işıl Öztunç. Dekor Emin Üçer, giysi Aldona Grivitskiene. Işık Ayhan Güldağları. Konduvitler Fethiye Kantarcıoğlu, Tacide Güneş.

HOFFMAN'IN ÖYKÜLERİ

Değerli Alman sanatçısı Hoffman, ozan, ressam ve müzisyendi. Hoffman, çok genç yaşta başlamıştır sanata. Fantastik öykülerde başarılı olmuştur. Sanatçı, yaşamının son yıllarında, her gece Berlin'de bir tavernaya gider. Orada, içki içilir, sanat ve dü-

şünce konuları konuşulur ve eğlenilir. Tavernaya devam eden Jules Barbier ve Cichel Carre, Hoffman'ın yaşamı ile öyküleri arasında bağ kuracak bir tiyatro yapıtı yazmaya karar verirler. Üç öykü seçerler: 1 - Kum Adam, 2 - Cremone Kemanı, 3 - Saint Syvetre Gecesi. Tiyatro yapıtı oluşur. Tiyatro yapıtını opera metnine Pierre Barbier uygular. Sonra Offenbach, besteleyerek operalaştırır bu yapıtı. Roller yirmi iki kişi arasında dağılmıştır. Hemen hemen başrol yoktur. Bu operada titizlikle eğilinmiştir her karekter üzerine. Operanın başından sonuna kadar sahnededir Hoffman. Prolog'da, Hoffman'ın yaşamına ve Mozart'a olan hayranlığına değinilir. Ayrıca yüksek sosyete verilmektedir. Birinci perde, Kum Adam'da, Hoffman'ın aşkına değinilmiş.

İkinci perde Cremone Kemanı'nda, sanatçının Antoni'ya olan aşkı işlenmiştir. Çevrede ve toplumdaki kötü insanlara değinilerek temiz bir aşkla kötülüğün mücadelesi sergilenir. Üçüncü perde Saint Syreste Gecesi: Bu bölümde, sanatçının Giulietta'ya olan aşkı ve ilgili olaylar işlenmiştir. Epilog'da, Stella adındaki şarkıcı, Hoffman'ın idealindeki kadındır. Aradığını bulmuştur değerli müzisyen. Bu operada, Hoffman yaşatılmıştır. Ona göre sanat yaşam içindir. Yaşam güzel olmalı, acılar olmamalı. Evrende yaşam, müzik kadar akıcı ve güzel olmalı. Bu üç öykünün içeriğinde, sanatçının sanat felsefesi, derinliğine işlenmiş, toplumdaki kimi karekterler yansıtılmış ve yerilmiş. Opera başarılı olarak sergilendi. Gürçil Çeliktaş başarılı bir sahneleme yaptı. Koreografi Aysun Aslan, orkestra şefi Carmen Moral - Cem Mansur, koro şefi Petr Gonas, dekor - giysi Osman Şengezer, ışık Ahmet Defne, kondovit Cem Yeşiltepe. Tüm sanatçılar düzeysel bir sanat sundular. Gürçil Çeliktaş'ı ve tüm sanatçıları kutlarım.

BALE - TİYATRO

Balenin insan bilincini olumlu yapmakta ve halka aktardığı değerlerle uygar bir ulus yaratmakta büyük katkıları vardır. Sosyal yaraları olan ülkelerde bale sanatına önem vermek çok yararlıdır. Bale, Ankara'da, İstanbul'da, yeni olarak İzmir'de sergilenmektedir. Genellikle halkımız baleden yoksundur, toplumumuzun yüzde doksan sekizi hiç bale seyretmemiştir.

Bu üzücü durumu düzeltmek için ilkokuldan başlamak üzere okullara tiyatro ve bale dersleri konmalı. Bunun meyvaları yıllar sonra oluşur. Baleyi sevmeliyiz, öğrencilerimizi alıştırmalıyız ve onlara sevdirmeliyiz.

LA BAYADERE

İnsanı düşler ve hayaller evrenine götürür **La Bayadere** balesi. Zihinsel yorgunluğu olanların estetik zevklerini yinelemek isteyenlerin ve tüm sanatseverlerin seyretmeleri gereken dinlendirici bir bale. **La Bayadere**, insanlara yeni değerleri aktarıyor. Aslı üç perdedir, bir perde olarak yalnız son sahnesi oynanıyor. Leon Minkus'un müziği ve Marius Petipa'nın koreografisi La Bayadere balesini oluşturuyor.

Sahneye koyan Oytun Turfanda, orkestra şefi Jiri Kares, dekor Selçuk Tollu, giysi Figen Koyunoğlu, ışık Ahmet Defne. İlk kez 1877'de St. Petersburg Bolshoi Tiyatrosu'nda oynanmıştır. Bugün bizim sahnelerde.

AMADEUS

Peter Shaffer'in yapıtı Amadeus, Devlet Tiyatrosu'nda. Dahi Mozart'ın yaşamı. Temada, iyi ile kötünün, mavi ile karanın, cüce ile devin çatışması sunuluyor. Yücel Erten'in yönettiği oyunda, dahi Mozart'ın düzeysel ve ölümsüz sanatı sergilenmekte. Büyük sanatçı doğuştan sanatçı olarak doğmuş. Çocukken besteler yapmış ve operalar bestelemiş, çok gençken her ülkeye ünü yayılmıştır. Sarayın bestecisi Salieri, Mozart'ı çok kıskanır. Kendi yapıtlarının Mozart'ın besteleri yanında çok zayıf kaldığını anlıyor ve biliyor. Mozart'ın dehası, yarattığı yapıtlar, Salieri kıskançlıktan çıldırtmakta. Salieri, Mozart'a büyük kötülükler yapar, onun her işini sabote eder. Fakat sanatını öldüremez. Oyunda, bir yeteneksizin bir dahiyle mücadelesi işleniyor. Salieri, esasta Mozart'a güçlü bir zekâ ve büyük bir yaratıcılık verdiği için Allah'a kızmaktadır. Amadeus, cüce Salieri ile dev Mozart'ın mücadelesi. Kötü Salieri'nin yapıtlarını zaman silmiş, oysa Mozart'ın yapıtları yaşıyor ve yaşıyacak.

Mozart'ı Alev Sezer, Salieri'i Can Gürzap canlandırıyor. Dekorları ve giysileri Serpil Tezcan hazırladı. Işık Nuri Özakyol. Müzik düzenlemesi Turgay Erdener tarafından gerçekleştirilmiş. Oyunu renklendiren müzik gurubu çok başarılı. Piyano Meliha Doğuyal. Şan solistleri soprano Şafak Yaprak, mezzo soprano Gülderen Onbaşıoğlu, tenor Mehmet Dirisi, bariton Mehmet Okman, Yaylı Sazlar Dörtlüsü. I. keman Murat Gürol, II. keman Oğuz Özan, viyola Tuncer Özpak, viyolonsel Sami Öztop. Amadeus, sanatseverlerin görmesi gerekli bir oyun.

GILGAMIŞ

Tarihsel belgelere göre uygarlığın kaynağı Sümerler'dir. M.Ö. sekizbin yıllarına kadar uzanan Sümerler, M.Ö. altıbin yıllarında uygar bir toplum oluşturmuşlar, yazıyı icat ederek tarihin ilk güneşi olmuşlardır. Güzel sanatlara önem vermişler, edebiyatta, resimde, yontuda, sanatsal ilk örnekleri yaratarak gelecek insanlara zengin kültür mirası armağan etmişlerdir. Dicle - Fırat arasında ve çevrelerinde yaşayan Sümerler, ölümsüz Mezopotamya uygarlığını yıllarca geliştirerek Dünya'nın ilk üniversitesi HARRAN ÜNİVERSİTESİ'ni oluşturmuşlar, böylece ışık kaynağı olmuşlardır batıya ve Avrupa'ya. Doğal afetlerle ve depremlerle yıkılan Sümer Devleti'nin kültür mirasına oturan Asurlar, Sümerler'in bırakmış olduğu bilimleri ve güzel sanatları sürdürememişler ve geliştirememişler. Abbasiler, HARRAN ÜNİVERSİTESİ'ni yine güçlendirerek tüm dünyaya ışık tutan bir bilim kurumu düzeyine getirmeyi başarmışlardır. O yıllarda Avrupa'da üniversite yoktu. Ne yazık ki Anadolu, Timur istilasına uğrayınca, Timur tarafından her yer yakılıp yıkıldı. Timur'un askerleri ,Harran Üniversitesi'ni de yaktılar ve yıktılar. Onlar, üniversite kütüphanesindeki kitapların bir kısmını yakmışlar, bir kısmını Dicle nehrine atmışlardır. Bugün, yalnız taştan kapısı kalan bu üniversitenin bilimsel ve sanatsal kitapları Dicle'de yatar. Sümerler, Hitit uygarlığını, Hititler ve Mısırlılar Yunan uygarlığını oluşturmuşlardır. İlk edebiyat yapıtının Homeros'un İlyada ve Odysseia olduğunu ders kitaplarımız yakın yıllara kadar yazmışlardı. Oysa İlyada ve Odysseie'den ikibin yıl nce yazılmış Sümer-

ler'in «GILGAMIŞ DESTANI» vardır. Homeros, ikibin yıl sonra Gılgamış Destanı'nı okumuş, çok etkilenmiş, esinlenmiş ve yararlanarak İlyada ve Odysseia yapıtlarını yaratmıştır. Bazı bölümlerin uslubu Gılgamış'ı anımsatır. Efsaneleşmiş Sümer Kralı Gılgamış, yarı insan yarı tanrı bilinir. Gılgamış en güçlüdür. Orhan Asena, destandan; Gılgamış oyununu yarattı. Senaryo, destanı özetler. Evet, insanların en güçlüsü, halkının kurtarıcısı, herşeyin yaratıcısı Gılgamış. Halkı onu çok sever, çok sayar. Ondan yardım bekler, mucizeler ister. Halkının tüm istemlerini yapar, tüm güçlükleri yener, doğanın güçlükleriyle savaşır. Tanrıların ve doğanın kurallarıyla mücadele eder, tanrılarla ve doğayla savaşır. Yenilmez olduğunu kanıtlar. Gılgamış, iradenin, gücün, cesaretin, mücadelenin simgesidir. Tanrılar, onu kıskanır. Ona tuzak kurarlar. Tanrıça göndererek tuzağa düşürmek isterler. Oysa, onun üstün zekâsı bu tuzaklara kanmaz. Zekâsıyla tüm tanrıları yenilgiye uğratır. Bir gün karşısına Enkidu çıkar, en güçlü yaratık olarak ona meydan okur. Dövüşürler, Gılgamış onu yener. Enkidu buna üzülür ve ağlar, yöresine dönemeyeceğinden kendisini öldürmesini ister. Dövüşten önce Gılgamış'ın haberi olmadan Enkidu sarhoş edilmiştir. Gılgamış bunu öğrenince üzülür, Enkidu'nun gönlünü alır, barışırlar, kardeş olurlar. Sarayda beraber yaşarlar. Mücadelelerini omuz omuza sürdürürler. Oyun, destanın bir özeti olduğu için Enkidu'nun kurşun kanatlı uçakla uçması, söz konusu olmuyor oyunda. Destanın metnine göre Enkidu silik kalmış senaryoda. Sonra, Enkidu'nun tanrıçaya aşık olup tuzakla öldürülmesine Gılgamış çok üzülür. Günlerce ağlar dostunun ölümüne. Bir insan ölüyor diye ağlar. O günden sonra, ölümsüzlüğü arar Gılgamış. Ölümsüzlüğü bulmak için gurbete çıkar. Mezopotamya'nın ormanlarında gezer, ağaçlıklı dağlarını aşar. Nehir kenarlarında dolaşır. Binlerce yıl önce

ormanlık ve yeşillik olan Mezopotamya, bugün ise çıplak dağlar ve kupkuru arazilerdir. Karşılaşmış olduğu bir ihtiyar ona, ölümsüz yaşamın, anlamsız olduğunu ve değerli yaşam olamayacağını öğütler. Gılgamış, geniş düşüncesinin ve zekâsının sonucu, şu yargıya varır, (gerçek değerli yaşam) insan elinin yani insan sevgisinin var olduğu yaşamdır. Ölümsüzlüğün değil, sevginin yaratılmasının gerçek yaratıcılık olduğunu vurgular. Evet, Gılgamış'ın oyun süresince, başkalarıyla tartışmalarındaki tema, sevgiyi, insanı, gerçek dostluğu, toplum kardeşliğini bulmak ve toplumu yaşatacak sevgiyi yerleştirmek. Raik Almaçık'ın sahnelediği oyunun dekorlarını Refik Eren, giysilerini Hale Eren düzenlemiş, müzik İlhan Usmanbaş, ışık Nuri Özakyol. Orhan Asena'nın kalemi, Raik Almaçık'ın yönetimi, tüm oyuncularımız ve sanatçılarımız, binlerce yıl önceki «Mezopotamya» halkının yaşantısını, toplum değerlerini, bugün bile geçerli olan insanlık kurallarını bir kez daha yaşattı. Gılgamış heyecanla izlendi. Sümer Kralı Gılgamış, güçlü, zeki, cesur ve halkını çok seven bir devlet başkanı. Gılgamış'ın ve halkının amacı, yaşam kurallarının sevgiden ve kültürden kaynaklanmasıdır.

FANTASTİK

Tom Jones'in ve Harvey Schmid'in beraber çalışmasıyla «Fantastik» oluşmuş. Tob Jones'in yazdığı iki perdelik müzikal oyunun müziğini Harvey Schmidt titiz çalışmasıyla başarılı olarak gerçekleştirmiştir. Fantastik, sosyal içeriği olan bir oyun. Yaşam, gençler, aile ele alınmış. **Yaşamda yeni bir bahar için kışı yaşamak gereklidir. Zor kışları güzel baharlar izler.** Bu yaşam felsefesiyle geliştirilmiş çağdaş bir müzikal. Birinci perdede Ayışığı vardır. Ayı-

şığı yaşamı tam net olarak yansıtmaz. İkinci perdede günışığı vardır. Günışığı insanları ve yaşamı tüm çıplaklığıyla gösterir. Sevişerek evlenenler, evlendikten sonra kusurlarını görebilirler. Dargındırlar, ayrı yaşmaları onları daha çok birbirlerine yaklaştırır. Olgun birer insan olurlar. Barışırlar, ortam düzelir. Yeniden bahar doğmuştur. Fantastik, olumlu bir yaşam felsefesini, karanlık gecede bir ayışığı gibi gösteriyor. Ayışığı, güneşten daha iyi mutluluk veriyor insanlara. Sevgi Sanlı'nın çevirisini Haldun Dormen sahneledi. Osman Şengezer'in düzenlediği dekorlar ve giysiler çok ilginç. Sahnelemede en başarılı: kız kaçırma olayındaki ışık oyunlarıdır. Sanatsal ışık oyunlarından dolayı yaratıcı Bülent Darcan'ı kutlarım. Koreografi Ender Savaşkurt, orkestra şefi Işıl Öztunç yaratıcı kadrolar.

DÜN NERDEYDİNİZ

Yaşamın gizlerini ve yaşam olaylarının nedenlerini, günümüze dek, düşünürler, ozanlar, sanatçılar ve diğer insanlar, düşünmüşler, çözümlere girişmişler, «neden - sonuç» ilişkilerini bulmaya ve saptamaya çaba göstermişlerdir. Fakat, zamanımızda bile bu gizler ve «neden - sonuç» ilişkileri açıklığa gereği kadar yansımadı. İnsanın çözümüne, insanın doğa ile ilişkilerine yine değinilmektedir. Yaşam acıdır, yaşam acımasızdır, yaşam sarhoşlukları affetmiyor. Yüce duygulara sahip bir insan ne kadar olgun olursa olsun yıllar ilerledikçe, gerçekler onu dürtmeye, iğnelemeye, rahatsız etmeye başlar. Güçlü iradeler yazgıyı yenemez. Birey yazgısını çizemez ve değiştiremez. Geçmiş, insanı adım adım izler. Duygusal bireyler gençlik yıllarının anılarıyla yaşar. Ömür kısadır, yaşam kısadır, ne zaman noktalanacağı bilinemez.

Bunları düşünerek insanlar birbirini kırmamalı, gerektiğinde başkalarına yardım etmeli. Güzel anılar, acı anılar, yıllar sonraki rastlantılar, yaşamın renkli ve renksiz dalgalarıdır insanı okşayan. «Dün Neredeydeniz» oyunu, bir yaşam felsefesinin ürünü. Necati Cumalı, biraz daha inebilseydi yaşamın karanlık odalarına, biraz daha dokunabilseydi gül bahçelerine, çok düzeysel bir yapıt oluşturmuş olacaktı. Bununla beraber tiyatromuzda iyi bir çıkış Cumalı'nın bu oyunu. Beş - altı kişinin yaşamı ile yola çıkılıyor, güzel anılar, acı anılar, acı sonlar, ölmeyen aşklar, unutulmayanlar, sevgililer. Bir daha görmemek üzere ayrılışlar. Oyunda görülmeyen fakat sürekli gözyaşları var. Yeni yöntemlerle gerçekleştirmiş oyunu Cumalı. İnsanı ve yaşamı, yeni felsefeyle yorumluyor.

Engin Uludağ'ın yönettiği oyunun dekor ve kostümlerini Ersin Satgan, maskelerini Mete Yılmaz yapmış. Oyuncularımız Taner Barlas, Gülçin Akçay, Ani İpekkaya, Tomris İncer, Ahmet Uz, Renan Fosforoğlu, Kahraman Acehan. Cumalı, yaşamı şiirsel bir anlatımla başarıyla göstermekte. «Dün Neredeydiniz», Şehir Tiyatroları'nın başarılı oyunu. Özellikle sahnelemede yeniliklere rastlanmakta.

TİYATRO

Tiyatronun dili seyirciyi etkilemeli. Tema tiyatro diliyle aktarılmalı seyirciye. Bir oyunun senaryosu bu görevi yapacak güçte olmalı. Tiyatromuz, Sinemamızdan daha ileri. Fakat, Batı, tiyatroda bizden daha üstün. Bu doğal bir sonuçtur. Çünkü bize tiyatro Batıdan gelmiştir. Düzeysel ürünler verdiler tiyatro yazarlarımız. Yine de Avrupa düzeyine ulaşılamadı. Çok başarılı tiyatro yazarlarımız var. Örneğin

Haldun Taner, Orhan Asena Melih Cevdet, Necati Cumalı ve diğer yazarlarımız. Tema, senaryoda iyi işlense de sahnelemede eğer seyirciye aktarılamazsa amaca ulaşılmaz.

Oyuncuların düzeysel bir sanat sergilemeleri gerekir, bununla beraber sahnelemede tiyatro öğeleri iyi kullanılmazsa seyirciye sanat ve tema aktarılamaz. Yazarlarımızın başarısız birçok yapıtları oldu. karamsar değilim, gelecekteki tiyatro yazarlarımız oyunlarıyla batıyı geçebilir. Orhan Asena'nın Gılgamış oyunu dünya tiyatrosunda rol oynayacak düzeyde. Geçen sezon İstanbul Devlet Tiyatro'sunda çok iyi sergilenmişti. Oyuncular ve yönetmen, Türk tiyatrosuna üst düzeyde bir sanat yapıtı kazandırdılar. Kimi oyunların, oyuncuları çok başarılı olduğu halde, oyunun diğer öğeleri başarısız olursa ilginçliğini yitirmiş oluyor. Yeniliklerde, simgesel atılımlarla yola çıkmalı ,düşünceler ve duygular simgelerle yansıtılırsa alışılmış aşılır, yararlı sonuçlara varılır. Kuramlar, duygu ve düşünceler daha etkili aktarılmış olunur izleyiciye. Yazarlarımızın yapıtlarına, yönetmenlerimizin yöntemlerine yararlı yenilikler getirmeleri gerekir. Son yıllarda, Kenterler, Şehir Tiyatrolarımız ve Devlet Tiyatrolarımız kimi oyunlarında, yenilikler uyguluyorlar tiyatro dili konusunda.

ÜÇÜNCÜ SELİM (Kılıç ve Ney)

Değerli tiyatro yazarımız A. Turan Oflazoğlu'nun oyunu üçüncü Selim, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sergileniyor. Sayın Turan Oflazoğlu padişah üçüncü Selim'i ele almış, değerli padişahımızın kişiliğini işlemiş yapıtında. Üçüncü Selim, değerli bir sanatçımız. Müzisyen ve ozan. Çok ince tini olan bu de-

ğerli padişah, devlet başkanlığı ve sanat arasında bocalar. Sanatı çok seven, edebiyatımıza değerli şiirler veren, müzik sanatımıza katkılarda bulunan padişahımızın acı sonu. Evet üçüncü Selim, aydın, yenilikleri seven ve reformcu bir sultan. Gerilemekte olan imparatorluğumuzu kurtarmak için, reformlara başlar. Tutucu çevreler tepki gösterirler. Şeyhülislam ve kimi paşalar, yeniçerinin ve halkın içine fesat sokarlar, onları isyana tahrik ederler. Padişah, devlet başkanlığı ile sanat uğraşı arasında sürekli bocalar. Sanat çalışmaları, Sadullat Ağa ve Mirriban ile ilişkileri çok güzel yansıtılmış. Sultan, bir türlü sanattan kapamaz. Değerli müzisyenimiz ve çok hassas ozanımız, sanat aşkıyla devlet işlerine kendini tam veremez. Sonunda padişahlıktan çekilir. Şeyhülislâmın ve paşaların fesatı ile gericiler ve çapulcular Kabakcı Mustafa isimli bir serserinin başkanlığında isyan ederler, sarayı basarlar, Sultan Selim'i kılıçla ve hançerle öldürürler. Değerli yazarımız sayın Oflazoğlu'ndan özür dileyerek bir noktaya değinmek isterim. Tarihsel olaylara sadık kalınmış. Fakat, Üçüncü Selim'in kişiliği bazı noktalarda yanlış belirtilmiş. Sanatçı padişah, kan dökmek istemediğini sık sık çevresindekilere söylemiştir. Sayın Oflazoğlu, Selim'i çok zayıf bir insan olarak gösteriyor, oysa o kadar zayıf biri değildi. Nizam-ı Cedit ordusunu kurmuş, bu ordu Napolyon'u Akka'da yenmiş, bozguna uğratmış, İngiltereyle ve Fransayla mücadelesinde gösterildiği gibi kararsız değildir davranışları. Yenilikleri, reformları ve eğitimde devrimleri başlatan Türk padişahını o kadar zayıf göstermek yanlıştır. Kılıç ve Ney, kılıç ve ney arasında kalan padişah, esasen sanatçı olarak dünyaya geldiğini vurgular.

Değindiğim bu durum dışında iki bölümlük müzikli oyun yine başarılı bir yapıt. Oyunu yöneten

yaratıcı yönetmenimiz Engin Uludağ, senaryoyu çok başarılı olarak sahneledi. Sayın Engin Uludağ, tiyatro sanatının tüm öğelerini çok iyi kullanarak yapıtı sergiliyor. Sultan Selim'in besteleri ve şiirleri oyunu süsleyerek bizi imparatorluk döneminin sanat yıllarına götürdü. Uludağ, oyuncuları yaratacakları karakterlere göre çok iyi seçmiş. Oyuncularla senaryo arasında olumlu köprüler kurarak sonuna kadar ilgiyle ve heyecanla izlenen başarılı bir oyun sunuyor seyirciye. Dekorları Ersin Satgan, giysileri Türkân Kafadar hazırladı. Oyunun müziği Dr. Nevzat Atlığ tarafından düzenlendi.

KRALIN KISRAĞI

Jean Canolle'nin yapıtı «Kralın Kısrağı», iki bölümlük bir oyun. Asude Zeybekoğlu tarafından sahnelenen oyunun dekorlarını Metin Deniz, kostümlerini Türkân Kafadar oluşturdu. Onbeşinci yüzyılın İngiltere Krallık kurumu ele alınmış. Kral sekizinci Henry'nin zayıf bir kral olduğu, başkaları tarafından etki ile yönetildiği, bozuk cinsel yaşamı, sayısız cinayetleri, yozlaşmış İngiltere Krallık kurumunun basitlikleri gösterilmektedir. Oyun İngiltere kraliyetini vurucu nitelikte. Güldürü havası içerisinde orta bir oyun. Oyuncularımızın başarısı oyunu daha çok değerlendirmekte. Fazla kadın düşkünlüğünün insanları çok küçülteceği dile getirilmekte. Sözcükleri ve tümceleri, oyuncularımız çok güzel ve çok başarılı söylemekte. Nedret Güvenç, Erhan Abir, Zihni Göktay en başarılı oyuncular. Düzeysel bir sanat sundular seyirciye oyuncularımız.

TOSCA

Tüm güzel sanatlar oluşturur operayı. Diğer güzel sanatların toplamı olan opera, zor bir sanattır. Bireylerin düşünce yapılarını olumlu temellere yerleştirir, yavaş yavaş yüceltir tinlerini. Opera entellektüel bir sınıf oluşturur topluma. Bizde opera sanatı aşamalarla ilerlemekte. Opera sanatçısı olmak, tiyatro sanatçısı ve sinema sanatçısı olmaktan daha zordur. Tosca operası başarıyla sergilendi. Olaylar, Napoleon döneminde Roma'da geçer. Puccini'nin Tosca'sı üç perde. Ferit Alnar tarafından dilimize çevrilmiş, Orkestra şefi Carmen Moral-Evin Acel. Doğan Onat'ın sahnelediği Tosca'nın dekorları Selçuk Tollu tarafından yapıldı. Şanda Zıpçı'nın çekici kostümleri müzikle uyumlu. Sahnelenirken opera sanatının tüm öğeleri titizlikle ele alınıp gerçekleştirilmiş. Teması ve müziği, mantıksal duygular ve yapıcı düşünceler kazandırıyor bireylere. Öğrencilerin seyretmesi gerekli bir opera. İçeriği seyirciyi yıllar öncesine götürecek nitelikte.

VENEDİK'TE BİR GECE

Johann Strauss'un üç perdelik opereti. Metin yazarları, F. Zell-R.Genee. Dilimize çeviren Saadet İkesus Altan. Johann Strauss, yapıtı 1883 yılında bestelemiştir. Sanat dünyasında çok sevilen bir operettir. 18. asrın ikinci yarısındaki Venedik gösterilir. Olaylar, Urbino Dükü'nün ve senatör Dalügua'ın sarayları önündeki alanda cerayan eder. J. Strauss'-

un güçlü sanatı, eskili müziği, insanı 18. yüzyılın renkli Venedik'ine götürüyor. Genç ve başarılı orkestra şefimiz Cem Mansur'un yönetimindeki oskestra J. Strauss'u bir kez daha yaşattı bize. Cem Mansur'u ve Koro şefi Gökçen Koray'ı kutluyoruz ve bu sanatçılarımız ile gurur duyuyoruz. Osman Şengezer'in dekorları ve giysileri çok güzel ve çok etkili. Operet sanatına iyi bir örnek. Gürcil Çeliktaş'ın sahnelediği «Venedik'te bir gece» operet kültürü kazandıracak ölümsüz yapıtlarından. Güldürdüğü kadar düşündürüyor sanatseverleri. Koreograf Selçuk Borak'ın çabalarına ve başarısına değinmeliyiz. Başka bir toplumun eski yaşantısını, zevklerini, insanlarını renklerini, müziğini, karekterini, istemlerini, yansıtmak, kültür öğelerini bizim topluma aktarmak açısından önemli mesajlar yansıtıyor bu operet.

İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI tarafından Harbiye Muhsin Ertuğrul şehir tiyatrosu'nda, çağdaş bale gösterileri sunulmaktadır. Koreografi Cem Ertekin, sahne sorumlusu Figen Yücel, asistanlar Alim Günay ve Ayşe Erçetin, efktör Cem Aksoy, Işık Vahit Geyik. I. perde Haendel'in bölümü, Arp Konçertosu çağdaş bale oyunlarıyla sunuldu. Seyircimiz çağdaş baleye yavaş yavaş alışacak herhalde, salonda ancak otuz kişi vardı. II. perde, Bethoven'in bölümü, Ayışığı sonatı, Messager. Kwopigeous Balesinden çeşitlemeler sergilendi. III. perde Poulenc'ın bölümü, Les Biches. Genel olarak üstadların unutulmaz müzikleriyle, çok başarılı genç dansçılarımızın oyunları, Cem Ertekin'in renkli kostümleri, dinlendirici olduğu kadar bilinçlendirici nitelikte. Uygar bir toplum oluşumunda katkısı olacak bir bale gösterisi.

Henry Murger, kendi yapıtı «La Boheme» romanından beş perdelik bir oyun oluşturdu. Bu oyun 22 Kasım 1849 günü Paris'in Varyete tiyatrosu'nda

oynandı. Sanat çevreleri ve halk oyunu çok beğendi. Murger'in La Boheme'de çizdiği karakterler halkı etkiliyordu. La Boheme, roman olarak, oyun olarak o dönemde çok tutundu. Hem halkı hem sanatçıları çok etkileyen bir yapıttı. La Boheme'i iki opera bestecisi, aynı zamanda opera şeklinde yazdılar, Puccini ile Leocavalla. İkisinin de operaları başarılı oldu. Fakat, Puccini'nin operası sanat açısından daha üstün sayılmıştır. İki büyük sanatçı, bu yapıt üzerinde çalışmıştır. Sohbetlerinde bu durum ortaya çıkınca darılmışlar, Puccini'nin başarısı dargınlığı düşmanlığa dönüştürmüştür. La Boheme büyük bir yapıt. İstanbul Devlet Operası ve Balesi başarıyla sergiledi Pucci'nın operasını. Opera dört perde olarak sergilendi. Sahneye koyan Doğan Onat, Dekor Selçuk Tollu, Kostum Şanda Zıpçı, Genç ve çok başarılı orkestra şefi Cem Mansur, koro şefi Laman Ata kişiyera. 1830 yılında Paristeyiz. Bir çatı katında dört sanatçı arkadaş yaşamaktadır. Ozan, ressam, düşünür ve müzikçi. Zevkleri, karakterleri, hemen hemen aynıdır bu dört arkadaşın. Yoksuldurlar, sıkıntı içindeler. Soğuk kışla mücadele durumundalar, yakacakları yoktur. Arada, birinin eline para geçerse, şarap ve yiyecek alarak gelir ve o gecelerini eğlenerek geçirirler. Yoksulluklarına üzülmeden yaşam mücadelelerini ve sanat savaşlarını sürdürmekteler. Yaşamın sıkıntılarıyla, yoksulluklarıyla alay etmekteler. İlişkileri olan kadınlar vardır. Noel gecesi Cafe Momus'un önü çok canlı, kalabalık ve renklidir. Renk ve müzik, o yılların Paris'inin bir kesimini çok güzel canlandırmakta. Hafif ışıklı karlı Paris geceleri üçüncü perdede seyredildi. Soğuk bir gecede, yine çatı katında, ozanın bayan arkadaşı Mimi Ölür. Yoksulluktan, soğuktan ve açlıktan ölmüştür. Dört arkadaş bu kızın ölümüne çok üzülür, hepsi hıçkırarak ağlarlar. Bu an orkestrada aşk teması yükselir, opera son bulur. La

Boheme, sanatçıların acılarını yoksulluklarını, toplum ilişkilerini, renkli olarak Pucci'nin doyulmaz müziğiyle sergilenmekte. Sanatçılar, toplum yargılarıyla, çok iyi alay etmekteler. Sanat düşünceleri ve sosyal çözümler üstün bir sanatla gösterilmekte. Puccini, ölümsüz bir opera yaratmış. Konzertmeister Ergün Tekinsöz, Işık Ahmet Defne, Kondüvit Cem Yeşiltepe Korepetitör Elizabeth Distefono, Suha Iren, Yıldız Kunutku. Reji asistanı Asım Kozol - Tüliz Erbelger. Sahne amiri Erdoğan Pişkin. Sanatçılarımız, La Boheme'i ve Puccini'nin müziğini, bir kez daha çok güzel yaşattılar. Tüm sanatcılarımızı kutlarım.

YİNE BAŞLADILAR ŞARKILARINA İnsanın tarifi çok zor. Günümüze kadar birçok düşünürler. İnsanın ve yaşamın üzerine eğilmişler, kendi açılarından çözümlere girişmişlerdir. İnsan hâlâ tam olarak tanıtılamamış, insan kalbinin derinliklerine inilememiştir. Düşünen yaratık insan, bir çiçek kadar düşünebilseydi, bugün evrenin dağları altın olurdu. Erimeyen altın dağlar, mutlu bir yaşam armağan ederdi dünya yaşadıkça. Ne yazık ki mutluluğun gül bahçesini insan eli bozmuş, kana boyamıştır güzel sabahları. İnsanın insanı öldürmesi, o kadar anlamsız, o kadar çirkin ve feci bir olay. İnsan insanı neden öldürür, neden zevk duyar öldürmekten. Savaşlarda milyonlarca cinayet. Max Frich'ın «Yine Başladılar Şarkılarına» oyunu, savaşın acılarını, savaşın dehşetini, felâketlerini, savaşta ailelerin dağılmasını, insanın insanı öldürmesinin anlamsızlığını, kan ve barut kokan İkinci Dünya Savaşı yıllarını göstermekte. Savaş yalnız insanı değil, çiçekleri, ekinleri, meyvaları, tarlaları, suları da öldürür. Neden savaşılır, bunun çözümü yok. İnsan sevgisi, savaşların acı sonlarıyla veriliyor. Savaşlarda, kazanan ve yenilen yoktur. Her iki taraf yeniktir. Savaşlar, insanı değiştirir, güzeli ve iyiyi yıkar. Seyircilerin ayakta al-

kışladıkları bu oyunda, Max Frisch insan sevgisini işlemiştir. Münip Koruyan ve Haldun Marialı'nın türkçeye çevirisi, Haldun Marlalı tarafından sahnelenmiştir. Dekor ve kostümleri Hüseyin Mumcu hazırlamış. Işık yönetimi Ekrem Karadağ ve Zekeriya Güngör, Kondüvit Nesrin Atamer.

MAVİ TUNA

Uygarlık tarihini incelediğimiz zaman görülür ki, düşünürler, ozanlar, yazarlar, tüm sanatçılar, yapıtlarıyla insanları mutluluğa ulaştırmak ve barışı evrene yerleştirmek istemişler. İnsanoğlunun bir kesimi özveriyle barışı benimsemişler, doğuştan kötü tinli olanlar ise barışı bozmuşlardır. Mutluluk barış ile kazanılır. Barış olmayan toplumlarda mutluluk yoktur. Bireylerin özverisiyle toplum barışına varılır. Egoizmanın kural sayıldığı toplumlarda barış ve mutluluk söz konusu olamaz. Toplumda ve evrende uyum, güzel sanatlar ve kültürle kazanılır. Johann Strauss'un Mavi Tuna'sı birey tinlerini arıtıcı ve yüceltici bir yapıt. Mavi Tuna balesi, müziğiyle, danslarıyla ve mavi giysileriyle insanı mavi bir evrene götürüyor, bireylere insan sevgisini veriyor. İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin sergilediği ölümsüz bale'nin Koregrafi Vytautos Grıvıtskas, orkestra şefleri Carmen Moral, Cem Mansur, dekorları Erkut Uzelli, giysileri Aldona Grıvıtskıne oluşturmuş. Balede, geniş bir oyuncu kadrosu yer almış, Mavi Tuna valsini, İstanbul Devlet Balesi sanatçıları gerçekleştirmiştir. J. Strauss'un doyulmaz müziği, mavi giysili dansçılar, yapıtı ölümsüzleştiriyor. Türk toplumuna yararlı bir yapıt. Tüm sanatçıları kutlarız. Mavi Tuna kişilere bir barış rüzgârıdır.

CINDERALLA «KÜL KEDİSİ»

Jakop Wilhelmgrımmın'ın yapıtı sahneye danslı pantomim olarak uyarlandı. Üç perdelik «Kül Kedisi», İstanbul Devlet Konservatuarı Bale bölümünün iştirakıyla oynandı, İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde. Felsefi bir temayı içeren yapıt, büyük ve küçük herkesin zevkle seyredeceği bir oyun. Küçüklere ve gençlere mantıksal ve duygusal yargılar kazandıracak nitelikte. Çocukların ve gençlerin oluşumunda, olumlu olma simgesi olarak yaşayacak Cınderalla. Müzik Serge Prokofieff, sahneye koyan Raik Alnıaçık, Koregrafi Editha Alnıaçık, dekor Nurettin Özkönü, giysi Hale Eren. Tiyatro ortamında, bir boşluk olan çocuk ve gençlik oyunlarına da eğilmek gerekir.

RİTA: Willy Russell'in yapıtı Rita «Kitap iyi bir arkadaştır» değimini anımsatıyor. Oyunu sahneye koyan Raik Alnıaçık. Rita, genç bir berber kız. Yaşamın koşulları sonucu cahil kalmıştır. Ders almak ister profesörden. Eğitilmemiş bir durumu vardır Rita'nın. Profesör, önce ona ders vermek istemez. Rita ilkel bir ortamdan gelme. Zorla ders almak ister. Sonuçta Profesör Frank, ders vermeyi kabul eder. Frank'ı Haluk Kurdoğlu, Rita'yı Deniz Gökçeperk canlandırmakta. Ayrı çevrelerden gelme bireylerdir ikisi. Kuşak farkı vardır aralarında. Prof. Frank orta yaşlı, Rita genç bir kız. Rita, herşeyi öğrenmek istemindedir. Frank, alkoliktir aynı zamanda, Rita ile uygar ortam arasında, mantıksal ilişkiler kurmak ister. Frank ona destek olur. Sonraları Frank, Rita'nın desteğini ister yaşam savaşında. Rita zamanla olgunlaşır ve kültürlü bir kız olur. Bireylerin çev-

reyle ilişkilerini, çevrenin bireylere etkilerini, cahil bir insanın kültür istemi, başka çevrelerden gelmiş iki insanın sürtüşmesi, kültürün insanı olgunlaştıracağı, güldürü havası içinde sergilenmekte.

MACBETH

İstanbul Şehir Tiyatroları'nda Shakespeare. Üstad Shakespeare, evreni ele almış, evreni düşünmüş, evren içinde çözümlerle ilerlemiştir sanat yaşamında. Onun için yaratıkların en üstünü insandır. Fakat kusursuz kabul etmez insanı. İnsanı incelemiş, büyük dehasıyla insan kalbinin ve insan tininin karanlık odalarına pil sıkarak çözümler yapmış, insan tininin basitliğini, adiliğini, ihtirasını, yüceliğini, temizliğini sergileyerek evreni yaşatacak sevgiyi işlemiştir yapıtlarında. Shakespare'e göre insanlara yaşam kazandırır sanat, sanatla oluşur insanlık. İlk kez 1606, yılında oynatılan MACBETH'İ, değerli yönetmenimiz Nedret Denizhan, ufak değişikliklerle sahneledi. Büyük sanatçı Shakespeare, Macbeth oyununda insanı işlemiş, insanı yansıtmış. Oyun evrensel nitelikte. Genç ve yaratıcı yönetmenimiz Nedret Denizhan, bu evrenselliği her çağa aktaracak bir ustalıkla oyunu sergiliyor. Günümüz insanı insan olduğunu bilmiyor, insanı tanımıyor, çünkü insan olmak çok zor. Zamanımızda, bireylerin çoğu yalnız yaratık olarak kalmışlar, aşama yapıp insan olamamışlar. İnsan kavramına ulaşan çok az yaratık var evrende. Macbeth ihtiras dolu biri, amacı iktidar olmak, kral olmak, birinci olmak. Yükselme hırsı onu cinayete sürükler, evinde konuk olan kralı gece öldürür. Kral olur, iktidara geçer. Sonra ihtirası bitmez, daha çok artar. Çevresinde hoşlanmadığı birey-

leri, şüphelendiği günahsız birçok insanı öldürtür. İhtiras, en büyük olmak ve tek olmak istemi onu cinnete götürür. Halk ve çevresi ondan iyice rahatsız olur. Diğer kumandanlar ve halk, yavaş yavaş örgütlenerek isyan ederler. Saray basılır ve Macbeth öldürülür, yerine kral olanın tacı giydikten biraz sonra yüzü ve konuşması değişir, çevresindekilere tutumu sertleşir. Üstad, üstün insan olma ihtirasının bireyi küçülteceğini vurguluyor, ayrıca güçlü dizeleriyle ve dizelerinin yapısıyla sanatsal kompozisyonlar sergiliyor bu yapıtında. Oyuncularımız çok başarılı, tüm oyuncularımızı ve yaratıcı genç yönetmenimiz Nedret Denizhanı kutlarım. Dekorları Metin, Deniz, giysileri Türkân Kafadar gerçekleştirmiş.

FİGAROİNUN DÜĞÜNÜ

Tarihsel olaylara ve yeni sınıfların doğumuna neden olmuştur sınıflar arasındaki sürtüşmeler. Aristokrat veya Feodal doğmamak bir suçtu Avrupa'nın ortaçağ karanlığında. Tüm halkı ezmekteydi, aristokratların ve feodalların yetkisi. Aristokrat sınıfın üstün bir kültürü olduğu gerçekti, fakat diğer yanda, sefil büyük bir halk kesimi eziliyordu. Avrupa'da yakın yıllara kadar devam etti sınıf farkı. Zamanımızda İngiltere'de, yine sürmektedir sarayın yasalaştırdığı aristokrasi. Figaro'nun Düğünü, Aristokrasiyi ve Feodalizmi vurucu ve yerici nitelikte. Bu sınıfların yanlış, ezici ve birey özgürlüğünü tanımayan yöntemleri, gülünç yönleri gösterilmekte. Avrupa'da ilk oynatıldığı zaman, aristokratlar sert tepki göstermişler ve oyun yasaklanmıştır. Yine Nedret Denizhan'ın yönettiği Beumarchais'nin bu yapıtı Figaro'nun Düğünü'nde, sosyal çözümler var.

Her iki oyunda yansıyan ışıklar bireylere çok yararlı. Nilgün Gürkçn dekorları, Türkân Kafadar giysileri hazırlamış. Shakespeare'i ve Beaumarchais'i çok iyi bilen ve anlayan sanatçımız Nedret Denizhan'ı ve tüm oyuncularımızı kutlarım.

BALE: Düşünceleri, duyguları müzikle, dansla, renkle, çekici renkli kostümlerle, işaretlerle ve dekorlarla yansıtan sanat. Bale, yalnız sanat değil, bir felsefenin simgesidir. Renkli giysilerin mesajları düşünceleri tamamlar birey kafalarında. İnsanı yıllar öncesine götüren ve bazan yaşama karşı güven veren uçuşan dansçılar. Bireylere estetik kazandıran bale sanatında «Koreograf» çok önemli öğedir. Koreograf, oyunun müziğine göre dansçıların hareketlerini düzenleyen ve balenin dans bölümlerini yaratandır. Çeşitli sanatların toplamı olan «koreograf» için düzeysel bir kültür gerekir. Edebiyat kültürü, müzik kültürü, dans bilgisi, anotomi bilgisi ve giysi bilgisi oluşturur. Koreografiyi. Resim sanatını ve yontu sanatını anlamak, bu sanatların tarihçelerine inmek ve pratik müzik bilgisi gerekir. Her bale bir öykü anlatır. Anlatım koreografi ile gerçekleşir.

MODERN BALELER

Gökkuşağı: Bir perdelik modern bale. Bizde modern bale yavaş yavaş beğenilmekte. «Gökkuşağı», istemlerimizi renklendiriyor. Koreografi Beyhan Fowkes'in çok başarılı çabalarının sonucudur. «Gökkuşağı». Müzik J. Hirota - J. Kelliehor. Erinç Evrenkut'un dinlendirici renkli kostümleri. Tanyeri bölümünde ve diğer bölümlerde dansçılarımız çok başarılı. Bireylere yaratıcılık, moral ve zor yaşama karşı direnç kazandıracak bir bale. Işık Ayhan Güldağ-

ları, ses Mustafa Atay, kondüvitler Tacide Güneş ve Fethiye Kantarcıoğlu. Yaşam zaten zor, yaşamın zorluğunu yenecek, yaşamı renklendirecek güzel sanatlardır. Örneğin, etkin sanat bale.

DENGE: Bir perdelik modern bale. Koreografi Aysun Aslan, müzik oregon. Selçuk Tollu'nun çok başarılı dekorları müzikle uyumlu. Şanda Zıpçı'nın renkli kostümleri Denge'ye bir sanat dengesi kazandırmakta. Denge, toplumsal ve evrensel bir bale. Sorunlar, temalar ve toplum istemleri sergileniyor. Denge, birlikte çaba ile denge. Denge, beklenilen bir olgudur toplumda. Her çelişkiyi silen ve olumsuz savları susturan denge. Temalar sanatsal olarak oluşmuş bu balede. Işık Ayhan Güldağları. Ses Mustafa Atay, Sahne mekaniği Bahri Özel, Kondüvitler Tacide Güneş - Fethiye Kantaroğlu. Oyunda ikilemler, kadın - erkek, siyah - beyaz, güzel - çirkin, yanlışlara değinerek gereken dengeyi simgelerle sergilemekte. Karşıt kutuplara çevrenin etkisi aşırı olursa tepki sert olur. Denge haklı durum yansıtır. İkilemlerde, biri diğerini ezdiği yerde denge gerçekleşemez. Toplumda denge, karşıt kutupların uyum içinde diğeriyle bütünleştiği yerde başlar.

GÖLGE USTASI: Yeşim Müderrisoğlu'nun ve Yıldırım Türker'in yapıtı. Levent Öktem tarafından sahnelenen «Gölge Ustası», toplumsal eleştiri niteliğinde bir oyun. Yaşamda insanları acılar bekler. Yaşamın merdivenlerini çıktıkça kişileri yavaş yavaş acılar okşamaya başlar. Esen bir rüzgar durumu iyi olanları birdenbire yoksulluğa iter, kimilerine de manevi darbeler vurup üzüntülü yıllar yaşatır. «Gölge Ustası», bizim toplumun ezik bireylerini yansıtıyor seyirciye. Eskiden parlak yaşam sürmüş bir ailenin, aile reisinin ölümünden sonra yoksul olması, düşmesi ve ezik bir durumda acımasız yazgılarına karşı direnmeleri. Güzel anılarıyla yaşayan anne,

akıl hastası kızı ve küçük bir memur olan oğlu. Aile bir binanın bodrum katında oturur. Anne, çok az bir para için ev ev dolaşıp hastalara iğne yapar. Akıl hastası kız, erkeklerle yaşayıp zamanının çoğunu parklarda geçirmekte. Bazan geceleri geç gelmekte eve. Bir gün kız, parkta tanıştığı bir gençle eve gelir. Anne sevinir, fakat kızın erkek kardeşi gençle pek anlaşamaz. Bir zaman sürer gidip gelmeler. Genç bir ressamdır. Bu ezik aileye yardım etmek ve onların yaşamlarını renklendirmek ister. Erdemli dostları odanın resmini çizmek ister. Bir süre çalışır fakat resmi bitiremez. Toplumun bu kesitini resme aktaramaz. Bu genç onlara bir ışık gibi gelir. Yaşamlarını değiştirmek ister. Onları yaşama yaklaştırmak çabasındadır. Erkek çocukla tartışırlar, anlaşamazlar. Sonra ressam onlardan ayrılıp gider üç kişilik aile yaşamlarını yine eskisi gibi sürdürmeye başlarlar. Onlar için yaşam sürekli bir taşınma hazırlığıdır. Ülkemizde, son yıllardaki ekonomik zorlukların baskısından bunalanlar ve sosyal koşulların olumsuz etkileri, bir yaşam felsefesiyle sergilenmekte. Yaşam zordur, yaşam çetin ve acımasızdır. Çelişkili yaşamın nedenleri ve çözümleri dört kişide simgelenmiş. Çelişkilerin nedenleri çözümlense toplumda altınçağ başlar. Oyuncular, Bilge Şan, Müge Gürmen, Nihat İleri, Levent Öktem, Dekor Nurettin Özkönü. Giysi Hale Eren. Işık Kazım Öztürk - Yakup Çartık. Kondüvrit Erdinç İrez. «Gölge Ustası», toplumda çoğunluk olduğu halde azınlık gibi yaşayan yıkık ve silik bireyleri yansıtıyor. Oyun, ekonomik zorlukların ve kötü sosyal koşulların açacağı yaraları ve bazı gerekli çözümleri vurguluyor. Yapıcı ve yararlı bir oyun.

LUCIA DI LAMMERMOOR: Opera: Acı bir aşk öyküsü, onyedinci yüzyıl sonlarında İskoçya. Rovenswood aştosu. Güzel doğa, sisli tablolar. Lucia bir

genç ile sık sık buluşmakta. Arkadaşlık sevgiye dönüşür. Sevgilisi görevli olarak Fransa'ya gidecektir. Son kez Lucia ile buluşur, konuşurlar, Fransa'ya gideceğini söyler, Lucia'nın parmağına yüzük takar ve ayrılır. Aradan zaman geçer. Kızın erkek kardeşi servetini kaybetmiştir. Lucia'yı yaşlı zengin birisiyle evlendirmek ister, kız itiraz eder, kabul etmez. Lucia'ya sevgilisi ile ilgili sahte mektuplar gösterir ve yanlış haberler iletir. Böylece kızı yaşlı zengin adamla evlenmeye razı eder. Düğünden sonra eski sevgilisi Fransa'dan döner, duruma üzülür. Kız çıldırır ve ölür. Sevgilisi genç adam, gerçekleri öğrenince kızın mezarı başında kendisini hançerle öldürür. Lucia Operası bizi onyedinci yüzyıla, güzel İskoçya'ya götürüyor.

Cammarano, operanın metnini Walter Scott'un «Lammermoor Gelini» adlı romanından alarak gerçekleştirmiştir. Nazım Engin tarafından dilimize çevrilen Lucia Operasını Doğan Onat başarıyla sahnelemiş. Rahat bir anlatımla sunuluyor seyirciye. Opera sanatının başarılı bir örneği. Renkli dekorlar, sisli tablolar, onyedinci yüzyılın rengarenk giysileri ve G. Donizetti'nın etkili müziği bireyi günümüzün zor koşullarından uzaklaştırıp manevi ve olumlu bir evrene itmektedir. Yapıtta, ölümden sonra tinlerin gökte yaşadıkları ve dünya'da kavuşamayan sevgililerin öbür dünyada gökte beraber olabilecekleri inancı var. Orkestra Şefi Carmen Moral, Koro Şefi Gökcen Koray, Dekor Hayati Ata, Kostüm Şanda Zıpçı, Konzertmeister Ergün Tekinson, Korepetitörler E. Di Stefano, Alpulusoy, Yıldız Künutku, Reji Yardımcısı Sümeray Arıman, Dansları Hazırlayan Canan Kobaner, Işık Ahmet Defne, Kondüvit Doğan Çelik ve Lucia Di Lammermoor'u canlandıran değerli opera sanatçılarımız. Tüm öğeleriyle kültürlü kesimin izleyebileceği bir opera.

KADİFE ÇİÇEKLERİ: Paul Zindel'in «Kadife Çiçekleri» oyunu Devlet Tiyatrosu'nda. Paul Zindel, yaşamın bir kesitini yansıtıyor. Yaşam darbesi yemiş bir kadının acı yaşantısı. Bir seyyar satıcının kızı, başarılı lise öğreniminden sonra iyi izdiraç yapamayan zavallı bir kadın, yaşamı üzüntüler ve sıkıntılarla geçer. Eşini kaybettikten sonra iki kızıyla yalnız kalır. Geçim sıkıntısı, yaşamın zorluğu, onu sinir hastası, yapar. İki kızı lisede okur. Şanssız yazgısının hıncını kızlarından çıkartan kadının sinirsel davranışları bir kızını çıldırtır. Diğeri de kendini bilimsel çalışmalara verir. Dükkândan bozma bir evde oturmaktalar. Karanlık geçmişin anıları, yoksulluk, kötü koşullar, sinir hastaları. Yaşamın gerçek ve acı bir kesiti. Böyle bir ortamda, bilimsel çabalarda bulunarak uğraşları sonunda başarıya ulaşan Tillie, bir bataklıkta bile bir çiçeğin filizleneceğinin simgesidir. Koşullar ne olursa olsun, yaşama güvenle bakmak, cesaretle çalışmak insanı ışığa ulaştırır temasını işleyen Paul Zindel, insanları seven, insancıl bir yazar. «Kadife Çiçekleri» bataklıkta oluşan ve karanlık evrene ışık tutan humanizmin simgeleri. Dilimize Nüvit Özdoğru çevirmiş. Yönetmen Kemal Bekir'in sahneleme uğraşında çok derinlemesine çalıştığı belli. Dekor - Giysi Nurettin Özkönü, Oyuncular Deniz Gökçer Perk, Serpil Tamur, Elvan Mirasoğlu, Gülşen Girginkoç, Şerif Sezer, Kondüvit Belkıs Sapmazer. Tüm oyuncular çok başarılı. Değerli oyuncularımız seyirciye üstün sanatlarıyla düzeysel bir oyun sergilediler. «Kadife Çiçekleri» tüm evrene yararlı bir oyun.

KUNDUZ KÜRK: Gerhart Hauptmann'ın yapıtı. Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında Silezya yöresinde bir bucak halkı sergilenir. Wolff kadın, yoksul bir aile hanımıdır. Kocası cahil bir adam. Aile geçim sıkıntısı içindedir. Wolff kadın kocasını hırsızlığa iter,

zengin bir ailenin odunlarını çaldırtır. Sonra aynı evden kunduz kürkü çalar. Evin sahibi bucak müdürüne müracaat ederek hırsızın yakalanmasını ister. Bucak müdürüyle bu adam geçinemez, sürekli kavga ederler. Müdür başka işleri söz konusu ederek hırsızlık olayıyla pek ilgilenmez. Ayrıca yörede, karıştırıcı, fitne fesat, ihbarı meslek edinen biri vardır. Tüm köy halkını biribirine katar. Halk yoksuldur, çoğu avlanmakla geçinir, avlanmak yasaktır. Muhbir, avlananları zevkle ihbar etmektedir. Wolff kadın köyün tipik bir kadını. Gerhart Hauptmann, güldürü havası içerisinde toplumu eleştirmiş, bürokrasiyi eleştirmiş, yoksul köylülerin yaşantısını gerçekçi olarak yansıtmış. İnsanların gülünecek ve acınacak yaratıklar olduğunu vurgulamıştır. Dilimize S. Berrin Kurt çevirmiş, Kemal Bekir'in sahnelediği Kunduz Kürk'ün dekorlarını Nurettin Özkönü, giysilerini Hale Eren hazırlamış. Işık Mehmet Genç ve Ahmet Işık, Kondüvit Belkıs Sapmazer. Oyun değerini yitirmeden sergilenmektedir.

DOĞUM YIL DÖNÜMLERİNDE HANDEL VE ROSSİNİ

Handel, 23 Şubat 1985 yılında Almanya'da Halle Kentinde doğmuştur. Küçük yaştan müziğe eğilimi olan Handel, babasından gizli olarak müzik çalışmaları yapmıştır. Saksonya prensi Handel'in yeteneğini anlayınca ona orgçu Zachow'dan ders aldırttı. Handel müzikle uğraşı sırasında hukuk öğrenimi yapmıştır. 1702'den sonra sanata vermiştir kendisini. 1703 yılnıda Hamburg Operası'nda kemancı ve Klav-

senci olarak çalışmış, besteci R. Keiser Yönetiminde müzik bilgisini artırmış ve geliştirmiştir. İlk operası Almira'yı 1705'de yazdı. 1710'dan sonra Londra'ya yerleşti ve sahne yapıtları besteledi. Önemlileri, Deidamia, Julius Caesar, Serse'dir. Değerli sanatçı 1759'da Londra'da ölmüştür.

SERSE

Handel'in başarılı operası. Serse operası, ilk kez 15.4.1738 günü Londra'da sergilenmiştir. Konu, M.Ö. Beşinci yüzyılda İran'da geçer. Kral Serse ile ilgilidir. Serse müzikal bir güldürüdür. Bu Opera, sonraki opera bestecilerini etkilemiş, onların aşamalarına yön vermiştir. Handal, sonraki yüzyıllarda opera bestecilerine ve opera metin yazarlarına ilham kaynağı olmuş, opera sanatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Mozart'ı ve Puecini'yi etkilemiştir.

GIOACCHINA ROSSINI

29 Şubat 1792'de İtalya'da doğmuştur. Babası bir kasaptı, müziği çok seven bir kasap. Annesi bir şarkıcıydı. Çocukluktan müziğe eğilimi olan Rossini, 1807'de Bologna Müzik Akademisi'nde öğrenime başlamış, usta Padre Mattal'den ders almıştır. Dini yapıtlar yazmış, çalışmalarını sürdürmüş, ilk operası, olan bir perdelik La Cambialedi Matrimonio, 1810'da Venedik'te sergilenmiştir. Bundan sonra 1813'de Tancredi operasını sunmuştur. Bu yapıtı ile büyük başarı kazanmıştır. 1816'da (Sevil Berberi) Roma'da oy-

nandı. 1822'den sonra Paris'e yerleşmiştir. 1829'da Guillanme Tell'ı sanat dünyasına kazandırdı. Sonraları dini yapıtlar vermiştir. Kırktan fazla opera besteleyen Rossını, 13 Kasım 1868'de Paris'te ölmüştü. Ünlü sanatçının «Sevil Berberi» değerli operalarındandır, Sevil Berberi, ilk kez 5 Şubat 1816'da Roma'da oynanmıştır. Konu onyedinci yüzyılda Sevil'de geçer. İki perdelik güldürü operası. İlk gösterildiği gece salonda seyirciler tarafından ıslıklanmış, Alay edilmiş, Rossını, saklanacak yer aramıştır. Değerli sanatçının müziği, opera metninin temasıyla uyumlu, dinlendirici ve eğlendiricidir, sonraki gecelerde seyirci, Rossını'ye büyük sevgisini ve beğenisini sunmuştur. Mizah, hareket, neşe ve renk Rossı'nı'yı ebedileştirmiştir. Yıllar, Sevil Berberi'ni eskitemedi.

İnsanlara eğitsel yapıtlar bırakan, insanların ve evrenin yücelmesi için ömür boyu çalışıp sanatsal yapıtlar veren her iki sanatçıyı, Handel'i ikiyüz doksanaltıncı, Rossını'yı, yüzseksen dokuzuncu doğum yıllarında saygıyla anarız.

KAHVEDE ŞENLİK VAR

Sabahattin Kudret Akşal'in yapıtı. Yöneten Can Gürzap. Sabahattin Kudret Aksal, yaşamı yansıtıyor. Evliliğin getireceği sorunları vurguluyor. Can Gürzap ayrıca garson rolünü canlandırıyor. Diğer oyuncular, Adnan Biricik, Sema Çeyrekbaşı, Oyuncularımız çok başarılı. Topluma yararlı bir yapıt. Şiirsel bir anlatımın güldürü türü. Oyun, güçlü ve etkili diyaloglarla oluşturulmuş. Sözcüklerle giysiler uyumlu. Hale Tren'in kişiye estetik kazandıran giysileri, Dekor, Nurettin Özkönü. Işık, Ataser Demirsar, Oyunun başarısı, seyirciyle köprü kurabilmesi.

HIZIR DOKTOR

Erhan Bener'in yapıtı «Hızır Doktor». Haluk Şevket tarafından sahnelendi. «Hızır Doktor», bir kış gecesi, Anadolu'da küçük bir tren istasyonunda geçer. Oyun evrensel bir yapıt. Yalnız bizim toplumu değil tüm insanları tüm evreni yansıtıyor sahnede. Hızır Doktor, oyunda gözükmez, herkes ondan sözeder. Oyun, toplumun yargılanmasıdır. Evrendeki kötülerin yargılanması. Toplum, kendi kendini yargılıyor oyunda. Sömürücüler, sahtekarlar, dolapçılar, madrabazlar, kaçakçılar, aktiller, caniler, ahlaksızlar, nedense Hızır Doktor'un isminden ürküyorlar, onun ismi söz konusu olunca telaşlanırlar. Hızır Doktor, tüm kötülüklere ve kötülere karşı savaşmaktadır. Hümanizmanın simgesidir. Dekor ve giysiler Aydoğmuş tarafından hazırlanmış. Özellikle oyuncularımız çok başarılı. Kötü karekterler çok iyi canlandırılmış. Kötü ile iyinin savaşı.

IV. MURAT

IV. Murat operası, Okan Demiriş'in yapıtı. Metin Turan Oflazoğlu tarafından hazırlanmış. Değerli padişah IV. Murat dönemi sergileniyor. Başarılı bir operamız. Padişahın tahta çıktığı ilk yıllardaki saray entrikaları, annesi Kösem Sultan'ın ona baskıları, vezirlerin genç padişaha oynadıkları oyunlar, halkı isyan ettirmeleri. Zamanla Sultanın güçlenmesi, otorite kurması, saray ve orduyu ele geçirmesi. Hain vezirlerin kafalarını uçurması. Sonuçta halkına, mille-

tine yararlı yasalar çıkarması, orduyu güçlendirmesi ve Bağdat'ı düşmandan geri alması. Osmanlı İmparatorluğunu güçlendirmesi, yine Avrupa'yı titretmesi. İçki ve uyuşturucu madde yasağı koyması. Halkı içkiden kurtarmak için mücadelesi, şiirsel bir akıcılıkla sergileniyor. Venedik seferine hazırlık emri verir. Fakat yasakladığı içkiden kendisi kurtulamaz ve ölür. Cüneyt Gökçer tarafından sahnelenen operamız, Selçuk Tollu'nun dekorları, Figen Koyuncuoğlu'nun çekici ve dinlendirici kostümleriyle zevkle seyrediyor. Dinsel sözler ve dinsel müzik, İslam dininin aydınlığını yansıtıyor, etkili dekorlar ve etkili giysilerle. Sultan Murat'ı canlandıran Mustafa İktu çok başarılı. Kösem Sultan rolünde Leyla Demiriş oynuyor. koroşefi Gökçen Koray. Renk, müzik, zengin dekor, renkli giysiler, etkili ışık, sanatsal yapıt IV. Murat operası. Tarihsel ve dinsel müzik, renkli tablolar, görkemli Osmanlı dönemini bize yaşatıyor.

EURYDICE'NİN ELLERİ

Brezilyalı tiyatro yazarı Pedro Block'ın önemli yapıtı. Lütfi Ay dilimize çevirdi. Engin Şenkan'ın yönettiği oyunda bir oyuncu var. Bu rolü Numan Tala Pakner oynuyor. Evini, eşini ve çocuklarını terkeden biri yıllar sonra yine evine döner. Yuvasını yeniden kurmak ister. Kimseyi bulamaz, ev bomboş, herşey darmadağın. Anılar, iyi ve acı anılar üstüne çöker. Anılar onu ezer. Eşini, çocuklarını özlemiştir. Fakat kimse yok. Yıkılan aileyi onaramaz. Herşey dağılmıştır. Oyunda, aile sorunlarına, aile kişilerinin ilişkilerine, ailenin çevreyle ve toplumla ilişkilerine değiniliyor. Bir ailenin çözülmesinin nedenleri, erkeğin ve kadının egoizması, bencillikleri birbirlerini tanıyama-

maları, samimiyetsizlikleri vurgulanıyor. Numan Tala Pakner üstün sanatıyla tek başına bir saat seyirciyi merakla izletti. Kendisini kutlarım. Dekor Refik Eren giysi Hale Eren, Işık Atasev Demirsar. Eurydice'nin Elleri, yapıcı bir yapıt. Aynı zamanda, egoist ve anlayışsız kişileri, vurucu bir oyun.

ROMANTİK BALE — GISELLE

İstanbul Devlet Opera ve Balesi, romantik bale Giselleyi sergiledi. Giselle, zevk ve heyecanla seyredilmekte. Bale ve Opera, tüm sanatların toplamıdır. Müziğin, tiyatronun, şiirin, mimarinin, resmin ve raksın uyumlu olarak izlendiği sanat türleridir. Gıselle ilk kez 28 Haziran 1841 de Paris'te oynanmıştır. O tarihten günümüze dek eskimeden gelen romantik balenin değerli bir örneğidir. Ünlü ozan Theophile Gauthien tarafından yazılmıştır. Gauthier'e ilham veren diğer ünlü ozan Heinrich Heine'nin Wili'ler efsanesi olmuştur. Müziği Adolphe Adamin yapıtıdır. Gıselle, Rhine çevresinde geçer. Yapıtta bir efsane sergilenir. Bireyin tinine estetik kazandıran üstün ve zor bir sanattır bale. Gıselle, bireylerin tinini, bilincini yücelten ve renklendiren romantik bir bale. Aşkın ölümsüzlüğü yansıtılmış yapıtta. Tüm sanatçılar başarılı üstün düzeyde bir oyun sundular seyirciye. Orkestra şefi Carmen Moral'ın çekici yönetimi, başarılı orkestranın ölümsüz müziği, Osman Şengezer'in gözleri okşayan kişiye hümanizma aşılayan kostümleri ve insanı romantik bir evrene sürükleyen dekorları, Ertekin Kula'nın heyecan veren ışıkları, beyaz beyaz, renk renk uçuşan oyuncular, dansçılar. Görünmeyen sisler arkasından aşkın ölümsüzlüğü simgelenmiş. Koreografi ve sahneye koyan Oktun Turfanda, bale sa-

natımızda aşama yapmakta. Bireyleri manevi bir evrende yaşatan, yaşamın tüm kötülüklerine ve tüm çirkinliklerine karşı çıkan balerinlerin düşündürücü sanatsal dansları. Ve romantik ışıklarla aşk felsefesinin derinliklerine inen Giselle.

DELİ DUMRUL

Güngör Dilmen, Dede Korkut masallarının bir bölümünü tiyatroya uyarlayarak Deli Dumrul'u kazandırdı sanat dünyamıza. Masaldan müzikli oyuna başarılı bir örnek. Deli Dumrul, eski çağlardan sesleniyor bize. Dilmen, Deli Dumrul'u günümüzün sosyal süzgecinden geçirerek hazırlamış. Bu zamanın potasında oluşturmuş. Masalın metninden hiç birşey yitirtmeden sosyal yaralara yaklaşımı ve etkili diyalogları temayı renklendirmekte, sessiz bir heyecan oluşturmakta. Günümüze ve geleceğe, her döneme seslenen toplumsal bir yapıt. Çekici bir kişiliği var Dumrul'un. Toplumla çelişkili, ezik, ezikliğin tininde kazandırdığı bencil bir genç. Çevreyle uyumsuzluğu, toplum diyalektiğinin, onu rahatsız etmesi ve mücadelesi. Dumrul diyalektiğin simgesi. Bilge Dede Korkut'un Canguzoğullarıyla mücadelesi ve yeni bir düzen istemi var zorbalara karşı. Ölüme ve Azrail'e meydan okur. Azrail canını almaya gelince ona yenilir. Ve can pazarlığına girerler. Başkası onun yerine canını verirse Dumrul bağışlanacak. Dumrul'un annesi ve babası canlarını vermezler. Ancak eşi Elif canını vermeyi kabul eder. Dumrul buna üzülür ve ölüme razı olur. Her ikisinin isteği Allah'ın hoşuna gider, Allah her ikisini de bağışlar. Oyunda evrensellik tümüyle işlenmiş, özlemi duyulan yeni düzenin simgeleri yansıtılmış.. Can Gürzap, özenle sahnelemiş değerli oyu-

nu. İçeriği güçlendiren müzik, dekor ve giysiler, oyuncu kadrosu, bütünleşerek düzeysel bir oyun sergilendi. Yapıcı niteliği olan Deli Dumrul'u gelecek kuşaklar da izleyecektir.

Ankara sanat tiyatrosu, bu sezon başında kenterler tiyatrosu'nda Bentolt Brecht'in «Tak - Tik» yapıtını oynadı İstanbul seyircisine. Can Yücel'in dilimize çevirdiği oyun, Rutkay Aziz tarafından sahnelendi. Toplumsal bir yapıt «Tak - Tik», Seyircimizin yadırgadığı yeni anlatım türü bu oyunda yine görülür. Felsefe ile tiyatro arasında bağlar kuran, felsefe ile bütünleşen «yuvarlak kafalılar - sivri kafalılar» bireyi felsefeye iten düşünce simgeleriyle zenginleşmiş. Tema, halka dönük olduğu halde yalnız entellektüellere seslenecek düzeyde.

ÖLÜ KENTİN NABZI

Orhan Asena'nın başarılı bir yapıtı. Asena'nın faşizme bir çıkışı. Konu şili iç savaşı. Karşıt örgütlerin mücadelesi, kanlı olaylar. Engin Uludağ tarafından sahnelenen «Ölü Kentin Nazbı» bir tür dram. Engin Uludağ, sanatsal niteliğini yitirmeden sunuyor yapıtı. Bireyi düşündüren sözcükler ve tümceler, demircinin balyoz seslerinde simgelenmiş düşünceler. İç savaştan tedirgin bilim adamlarının sonu, acı son ve üzücü eylemler. Toplumu usandıran iç savaş olayları, faşizme direniş, başarılı oyuncu kadrosu ve Ersin Satgat'ın dekor ve giysileriyle sunuluyor. «Ölü Kentin Nabzı», Orhan Asena'nın uygar cesaretinin bir meyvası.

BAHAR NOKTASI

Sanat evrenseldir, sanat kutsaldır. Gerçek sanata aşamayla ulaşılır. Sanatta devrimler topluma ışık tutar. Değişen toplumlara olumlu yön vermek için sanatta yenilikler gerekir. Örneğin, Tepebaşı Deneme Sahnesinde sergilenen W. Shakespeare'in «BAHAR NOKTASI». Aynı yapıt, «Bir Yaz Gecesi Rüyası: Devlet Tiyatrosu'nda klasik yöntemle sahnelenmekte. Toplumsal sorunlar, sanatta yenilikler ve değişimlerle çözümlenebilir.

Can Yücel tarafından dilimize çevrilen «Bahar Noktası», zamanın koşullarına göre sanatsal ve eğitsel bir değişimle sergilenmekte. Deneme Sahnesi, yanan eski Tepebaşı Tiyatrosu'nun yerinde garaj gibi bir bina. İçi basket salonu gibi düzenlenmiş. Klasik tiyatrodan tamamen başka durum, sahne ortada. Dekorlar yukarıdan iniyor. Oyuncular ipten merdivenlerle veya salıncaklarla yukarıdan ortaya seyircilerin yanına geliyorlar. Alışılmışın dışında yeni bir sanat anlayışıyla oynanıyor oyun. Seyircilerimiz tarafından zevkle izlenmekte. W. Shakespeare'den değil, tiyatronun her öğesiyle klasik tiyatrodan sapılmış olarak, Türk toplumuna yeni ışıklar getiren «Bahar Noktası». Bireyin tinini, düşündürücü makyajlarıyla süsleyen oyuncular başka evrenin insanları gibi.

Merhum hocamız Muhsin Ertuğrul, bu barakayı sanki deneme sahnesi için korumuş olacak. Bağırarak rollerini sürdüren oyuncularla beraber kalkıp bağırarak oyuna katılmak geliyordu içimden. İçeriğiyle uyumlu ışıklandırmanın başarıya katkısı bir gerçek.

Tiyatro ışıkları beni her zaman etkiler, bireyin tininin kapalı kapılarını açan, sisli odalarını konuşturan ışıklar. W. Shakespeare'in süslü dizeleri, soytarılarla, çalgıcılarla, akrobatlarla, ateş üfleyenlerle, cellat ve eşekle karşımızda. Parlayan ay, çözümlemenin başka bir simgesi. Bahar Noktası, bireyi yeni bir evrene itiyor, oluşması gereken yapıcı yeni insan karakterine gel diyor. Alışılmış kalıpları kıran deneme sahnesi, sanatta bize bir baharı müştuluyor.

Bu çekici oyunun tüm yönetmenlerini, tüm oyuncularını dekorlarını ve giysilerini hazırlayan sanatçı arkadaşları kutlarım.

HURREM SULTAN

Her öğesiyle Türk olan bir bale. Oytun Turfanda tarafından hazırlanmış senaryo. Koregrafi ve sahneleyen yine Oytun Turfanda. Nevit Kodallı oluşturmuş müziğini. Hurrem Sultan'da, Kanuni Sultan Süleyman döneminin saray yaşantısı sergilenir. Osmanlı İmparatorluğunun en yüksek dönemi olan Kanuni saltanatında sarayda dönen entrikalar, fesatlar, oynanan oyunlar. Bunları padişahın ikinci eşi Hurrem Sultan çevirmekte, sarayı ve devleti ele geçirmektedir. Kanuni'nin diğer eşinden doğma oğlu Şehzade Mustafa Manisa Valisidir. Geleneğe göre babasından sonra Mustafa Padişah olacaktır. Hurrem Sultan kendi oğlunun Padişah olmasını istediği için Şehzade Mustafa'yı sürekli olarak kötüler. Sahte belgeler, gerçek dışı olaylar ve düzmelerle Padişahı aldatarak Şehzade Mustafa'yı boğdurtur. Sultan Süleyman sonra pişman olur, acılar içinde yaşar. Bale sanatının tüm öğelerine ve inceliklerine dikkat edilerek yönetilmiş. Şef Carmen Moral'ın başarılı orkestrası. Osman Şengezer'-

in müzikle uyumlu ve etkili renkli kostümleri ile saray dekorları, başarılı oyuncularımız. Ertekin Kulan'ın ışık yöntemi ve ışık tekniği yapıta etkinlik kazandırdığı gibi heyecana katkıda bulunarak yeni boyutlar kazandırmakta oyuna. Hurrem Sultan düzeysel ve iftihar edeceğimiz bir balemiz.

CAVALLERİA RUSTİCANA

Batı dünyasının bir kesimini yansıtan bir perdelik opera. Bir paskalya günü kilise çanlarıyla başlar. Halk güzel giysileriyle şarkılar söyler. O toplumun bireysel sorunları ve bireyin kilise ile ilişkileri sergilenir. Batının manevi yanı, renk renk giysiler ve etkili koro. Yönetmen Gürçil Çeliktaş, önceki operalarda olduğu gibi yine çekici olarak sahneledi Cavallerla'ı. Tüm güzel sanatların toplamı olan opera sanatı, Cavalleria olarak sahnede. Orkestra şefi Octar Calleya koro şefi Gökşen Irmak, dekor ve kostüm, Osman Şengezer, Işık Ertekin Kulan.

KADININ FENDİ KADIYI, YENDİ

Osmanlı döneminde geçer. Bir kadının güzel bir hanımı vardır. Fakat kadı şeriat yasasına göre karısının üstüne yeni bir kadınla evlenmek ister. Eşi buna çok üzülür.. Bu arzusundan vazgeçiremez kadıya oyun oynar. Beğendiği kız yerine birinin çok çirkin kızına gelinlik giydirip gönderirler. Kadı duvağı açınca çok fena olur. Kızı ve babasını kovar. Skansal oluşmuştur. Oyunu tertipleyen aile ona durumu açıklar, kadı ile eşini barıştırırlar. Bazan konuşmaların

yer aldığı güzel bir opera. Osmanlı dekorları, Osmanlı giysileri, müzik eşliğinde bireyleri yıllar öncesine götürüyor. Özellikle seyirciye estetik kazandıran kostümler ve ışıklandırma çok başarılı. Yönetmen Gürçil Çeliktaş, konusu doğu ile ilgili operalarda da yetenekli. Orkestra şefi Octav Calleya, dekor ve kostüm O. Şengezer, Işık Ertekin Kulan, yönetmen asistanı Önder Gökseven. İnsanları toplumun tüm kötülüklerinden uzaklaştıran, müzik, giysiler, renkler, romantik ışıklar, dekorlar ve çilekeş oyuncularımız.

İnsanoğlunun ilk cinayeti Habil ve Kabil olayıdır bilindiği gibi. O günden günümüze dek insanlar birbirlerini yiyegelmişler, küçük çıkarlar için birbirlerini kıyasıya öldürmüşlerdir. Binlerce yıl acımasız kan dökülmüş, heryer kana boyanmış, yine de bu canavarlığa doyulmamıştır.

Sanatçılar, düşünürler ve hümanist yazarlar, insanlara insan sevgisini aşılayarak barışı sağlamak istemişlerse de hemen her dönemde çıkarcılıktan kaynaklanan ve daha çok politikacıların marifeti bir tutumla kötülükler sağduyuyu kenara itip barışı bozmuş, insanlığı dinmeyen acılara ve felâketlere itmişlerdir. Her taraf kan, kan kan... Ve sadislerin doyamadıkları bir kan kokusu. Köpek balıkları bile bu denli kan kokusu alamamışlardır.

Toplumda bahar havası esmeğe başladığı zamanlar, yine bir kötü çıkar, çevreyi darmadağın eder, bir köyü, bir kenti, dahası bir ülkeyi kana boyar.

Politikacıların, çıkar doğrultusundaki toplumların bu didişmelerinin yanı sıra, kendilerini kötülüklere kaptırmış bireylerin de bir kör döğüşü vardır.

Evet, fesat ve kötü biri çıkar, düzeni iyi olan kardeşinin yaşamını bozmak için türlü yöntemlerle ailenin huzurunu bozar, o ailenin başına dertler açar.

Habil ve Kabil olayından zamanımıza dek evrende kötülerle iyilerin savaşı böylesine sürüp gitmektedir.

ELİF ANA'da, kötüyle iyinin savaşı yansıyor. Olay bir köyde geçmektedir. Burada çeşitli karakterler karşımızda.. Köy toplumu kendi olanakları içinde barış havasında yaşamaktadır. Kötü bir kardeş hem kendi ailesinin huzurunu bozmakta, hem de köyde herkesin rahatını kaçırmaktadır. Bu kardeş, toplumdaki kötülerin ve alçakların simgesidir.

ELİF ANA, evrensel bir yapıt. Turan Oflazoğlu'nun bu değerli oyunu, Engin Uludağ tarafından yönetiliyor. Oyundaki sosyal sav, toplum düzeni için, iyilerin kötülerle savaşım vermesinin bir koşul olduğunu ileri sürmesidir. Bu çatışmada, iyi yılmamalı, kötüye karşı olumlu bir savaş vermeli, ahlak kurallarını yaşatmalı. Herhangi bir olgu onları yıpratmamalı. Nedense oyun iyi sahnelenmemiş, dahası dekorlar başarılı değil. Bu düzeysel senaryo daha iyi sahnelemeli kanısında ve yargısındayız.

Kimi ülkelerde, kötü tinli ve bozuk karakterli olanları veya sonradan toplumun kötü yaptığı zararlı kişileri, bir hastahanede toplarlar. Onları orada tedavi ederler, Toplumun sağlıklı yaşaması için onları dışarı çıkartmazlar.

Aynı yöntemlerin ülkemizde de uygulanması gerekir. Kötüyü cezalandırmalıyız.

Tiyatro sanatının insanlara yararı yok, zararı var; diyenlere çok rastladım. Bu dar düşünceli ve geri kafalı kişilere gidip Elif Ana'yı seyretmelerini öneririm. Bu görüşte olanlar, bence bir tür kötülerdir. Onların da tedaviye ihtiyaçları var.

OYUNLARLA YAŞAYANLAR

Oğuz Atay'ın ilk ve son oyunu. Genç yaşta aramızdan ayrılan değerli yazar, yapıtında, iki ayrı kültürün çatışmasını, başka kültürlerin etkisinde yetişenlerin çelişkilerini yansıtıyor. Genç yaşta emekli olan bir tarih öğretmeninin aile dramı karşımızda. Emekli öğretmen, oyun yazmakla sürdürür yaşamını. Tiyatro çevresiyle ilişki kurmuş, onlarla arkadaşlık etmektedir. O çevrede bir kıza aşık olur. Ailesini bırakıp onunla yaşamak ister. Sağlığı iyi değildir. Eşiyle çelişkidedir, tiyatro çevresiyle çelişkidedir. Aşık olduğu kızla anlaşamaz. Oyunda, toplumdaki Osmanlı kültürüyle yetişenlerin, batı kültürü almışlarla çelişkileri, çatışmaları sergileniyor. Toplumumuzda, Tanzimattan günümüze kadar bu çatışma görülür. Doğu-Batı sürtüşmesi, toplum hastalığımızın baş nedeni kanımca. Rahmetli Oğuz Atay, bunu söylüyor Oyunlarla Yaşayanlar'da. Çelişkili ortamımızın, kaynağı eğitim sistemimizdir. Sultan ikinci Abdülhamit, eğitimde reform yapmak istemişti. Batı örneği modern ilkokulları, ortaokulları, liseleri başlattı. Ayrıca İstanbul Üniversitesini medrese eğitiminden ayırıp çağa uygun Darülfünün yaptı. Fakat, medreseleri, tekkeleri ve mahalle okullarını kapatmadı. Mahalle okullarında, tekke ve medreselerde yetişenlerle modern okullarda ve Darülfunun'da okuyanlar arasında sürekli çatışma devam etti. Bu sürtüşme sürüp geldi Cumhuriyete kadar. Kemal Atatürk, tekkeleri, medreseleri ve mahalle okullarını kapattı. Eğitimimiz tek yolda, batı yöntemiyle ilk, orta, lise ve üniversite olarak sürdürüldü. Basında ikilik sürüp geldi zamanımıza dek. İki ayrı kesim oluştu.

Batı kültürü alanlar batıyı tam öğrenemediler, doğu kültürüyle oluşanlar eksik eğitim nedeninden çağa ayak uydaramayıp yaratıcı olamadılar. Batı yanlıları da yaratma gücünden yoksunlar. Aslında her iki kesim kendine, özüne yabancılaşmış.

Sonuçta, hasta bir toplum. Oğuz Atay, bu ortamı, hasta tarih öğretmeni olarak simgelemiştir. Oyunda, Saltanat döneminin anılarıyla yaşayan yaşlı nine, eski terbiyenin bir örneği. Bozkurt Kuruç, yönetiyor oyunu. Dekor Güven Öktem, giysi Gül Emre, ışık Selahattin Çelik ve Selahattin Yazar. Oyuncularımız görevlerini yapıyorlar. «Oyunlarla Yaşayanlar» okurlara yararlı bir yapıt.

ARTURO UNİ'NİN ÖNLENEBİLİR TIRMANIŞI

Bertold Brecht'ın yapıtı. Oyun, sevgi Sosyal ve Başar Sabuncu tarafından dilimize çevrilmiş. Yönetmen Yücel Ertan, Devlet Tiyatrosu'nda sahneledi Arturo.yu. Alman faşizminin gelişmesini, Hitler'in iktidara yükselmesini yansıtıyor. Irkçı örgütlerin oyunları, cinayetleri sergileniyor. Brecht ilk kez Devlet Tiyatrosu'nda. Sunucular Değer İmsel ve Erdoğan Göze, oyunculardan daha başarılı. Genellikle, yapıt iyi sahnelenmemiş, faşizmin katı çizgileri belirtilmiş. Bunun dışında, Brecht'in anlatımı etkisini yitiriyor sahnede. Sanat açısından başarılı bir oyun düzeyinde değil. Brecht'in seçtiği karekterler iyi canlandırılmamış, «Arturo Uni'nin Önlenebilir Tırmanışı» Devlet Tiyatrosu'nun diğer oyunları yanında zayıf kalıyor. Oyunun öğeleri arasında uyum sağlanamamış. Tema sanatsal olarak sunulamadı.

BEŞ PARA ETMEZ OYUN

Bertold Brecht'ten adepte. Hazırlayanlar, Engin Noyan, Mustafa Alabora, Erdal Özyağcılar. Toplumdaki insan sömürüsü, büyük iş adamlarının dalaveraları, oyunları, cinayetleri, soygunları, insanları ve devleti dolandırmaları, kaçakçı oluşları, zevksiz kişi oluşları, çoğunun basit çevreden gelişleri, para için türlü adilikleri ve ahlâksızlıkları. Bu eylemlerini emniyet müdürleri ve emniyet mensupları ile beraber sürdürmeleri başarılı oyuncu kadrosuyla sunuluyor İstanbul Şehir Tiyatrolarında. Yönetmen Engin Noyan yapıtın anlatımını sanatsal olarak sergiliyor. Anlatımda, seyirci usu ile köprü kurulabilmiş. Işıklandırmanın oyuna katkısı belirli. Şehir Tiyatrosu'nun düzeysel bir oyunu. Günümüzün tüm Dünya toplumu iyi yansıtılmış. Toplumu yöneten sömürücü büyük iş adamlarının gerçek kişilikleri ve ahlaksızlıkları gözler önünde. Yozlaşmış toplumlardaki para hastalığı, kurumların çözülmesi, tiyatro sanatından uzaklaşılmadan sahnelenmiş. Temanın anlatımı halkın anlayabileceği düzeyde. Her iki oyun, insan sömürüsünü vurguluyor. Fakat aydınlığa çıkış yolu gösterilmemiş.

AIDA

Verdi'nin görkemli operası. Dörtbin beşyüz yıl önceki Mısır, Firavunlar dönemi. Ferudun Altuna sahneledi Aida'yı. Bir aşk öyküsü sunuluyor.

İki ülkenin düşman oluşu nedeniyle bu aşk gerçekleşemez. Ölümle sonuçlanır. Fakat aşk ölmez.

ölümden sonra da aşıklar sevgilerini sürdürürler. Aıda, ölümden sonra tinlerin yaşayacağını yansıtıyor. Eski Mısır uygarlığında, insan tinlerinin ölümden sonra da yaşadığı inancı vardı. Aşkın manevi olduğu simgelenmiştir. Seza Altındağ'ın kullandığı dekorlar, M.Ö.'ki Mısır inançlarını, yaşam felsefelerini ve olayları simgeliyor. Totemler, mabetler, işaretler. Seza Altındağ'ın ilginç renkli kostümleri ve danscılar, eski Mısır estetiği. Orkestra Şefi Mihai Brediceanu, değerli orkestrasıyla bize Verdi'yi bir kez daha yaşattı Verdi'nin müziği, dört perde sürekli olarak kulaklarımızda çınladı, tinleri manevi bir evrende yaşattı. Genellikle operadaki karanlık, firavunlar dönemini sembolleştiriyor. Karanlık, mavi ışıklar, sarı ışıklar mesajların birer işareti. Ertekin Kulan'ın yine başarılı ışıklandırması. Verdi'nin doyulmaz müziği ile uyumlu ışıklar, ışıklandırmanın opera sanatının önemli bir öğesi olduğunu kanıtlıyor. Aıda, topluma yararlı bir yapıt. Danscıların oyunlarında, ondokuzuncu yüz yıl danslarının ve günümüz danslarının kökenini bulabiliriz. Müziği ve renkleriyle tinleri yücelten Aıda.

İP OYUNU

Tepebaşı deneme sahnesinde sergilenen «İp Oyunu» ilginç bir oyun. Deneme sahnesinde, 1981 - 1982 tiyatro sezonunun ilk oyunu. Nedense çok az seyirci izliyor bu yapıtı. Onyedi kişi izledi benim bulunduğum sıra. Çok az seyirciye karşın, oyuncuların seyirciye saygısını kutlarım. Kuşkusuz onlarda biliyorlardı azınlığın gerçek tiyatro severler olduklarını... Büyük bir çabayla oynadılar oyunlarını.

Deneme sahnesinde oyun izlemek başka bir zevk Karanlık salon insanı adeta çekiyor içeri.

Refik Erduran'ın yapıtı «İp Oyunu» evrensel ve toplumsal bir oyun. Yapıt olarak vasat değerde. Önemli olan yönetmen Çetin İpekkaya tarafından başarılı sahnelenmesi. Dekor ve Kostümleri Aydoğmuş hazırlamış. Her suçta, yalnız suçu işleyen suçlu değil, başka kişilerinde o suça ortak oldukları anlatılmakta. Çok zengin ve her yerse sözü geçen bir iş adamı idam cezasına çarptırılır. Asılmaya getirilir. Oyun sehpanın önünde geçer. Mahkum, çok zengindir, sevgilisini öldürmüştür, asılmasına yargıç karar vermiştir. İdamlık, parasıyla her işi yapmış ve parayla istediğini yapabilir inancında, yargıçla, rahiple, hapishane müdürüyle ve cellatla sohbet eder. Onları konuşmalarıyla etkiler ve korkutur. Onu asamazlar. Efendi adı ile tanınan idam mahkumu, ruh çağırarak doktorun, hapishane müdürünün ve yargıcın suçlarını kanıtlar. Onların hangi ölümlere neden olduklarını sergiler. Tümünü korkutur, onlara rüşvet teklif eder, çeklerini yazıp verir ellerine. Böylece parayla satın alır kendisini asmak isteyenleri. Çevreyi inandırmak ve infaz tutanağı için efendinin yerine birinin asılması gerekir. Yaşam boyu hiç sözünden çıkmayan uşağına kendi yerine asılmasını emreder. Uşak kabul etmez, ilk kez emrini, yerine getirmez, itiraz eder. Aralarında kavga çıkar, kavgada uşak efendiyi boğar. Böylece infaz merasimsiz olur. Herşeyi parayla yaparım düşüncesiyle yaşayan kişinin ilk kez yenilgisi olur. «Para her kapıyı açmaz» mesajı verilmekte. Oyunda, en çok efendi rolünü yapan Atacan Arseven, başarılı ve özlediğimiz güzel bir oyun sundu seyirciye. Toplumun ahlaksızlığı, bireylerin para hastalığı, bireylerin olumsuz istemleri, görevin paraya yenilgisi, «para her kapıyı açmaz» ve fazla zorbalığa isyan olunacağı gösterilmekte. Evrensel ve eğitsel niteliği olan «İp Oyunu» seyredilmeye değer.

DELİ İBRAHİM

Turan Oflazoğlu'nun yapıtı «Deli İbrahim», Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir dönemini sergilemekte. Kösem Sultan, akıl hastası oğlu İbrahim'i padişah yapar. Sarayı Kösem Sultan yönetmektedir. Gizli tertiplerle devlet yönetimini elde etmiştir. Dürüst devlet adamları Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutmak için çaba gösterirler. Oyun bir yenilik getirmiyor. Yalnızca tarihimizin acı sayfalarını yansıtmakta. Oyunu, yönetmen Engin Uludağ sahnelemiş, Ersin Satgan'ın dekorları ve Türkan Kafadar'ın giysileri başarılı. Bununla beraber üst düzeyde bir oyun sayılamaz.

MİDAS'IN KULAKLARI

Müzik, Ferit Tüzün, Metin yazarı Güngör Dilmen. İki perdelik opera «Midas'ın Kulakları». Us'un temsilcisi Apollon ile içgüdülerin temsilcisi Pan arasında tartışma olur. Üstün olanı saptamak için Frigya Kralı Midas'ı yargıç seçerler. Hanginin güçlü olduğuna Midas karar verecektir. Apollon liriyile, Pan fülütüyle yarışa başlarlar. Güneş Tanrısı Apollon'un çaldığını ancak müzikten anlayanlar işitebiliyor. Yaban doğa Tanrısı Pan'ın çaldığı müziği, müzikten anlamayanlar işitmektedir. Karar anı gelince, Midas önce kararsız kalır. Gerçekte Apollon yarışı kazanmıştır. Fakat Midas, tanrı Apollon'u yenik düşürmekten zevk duyar. Oyunu Pan'a verir. Tanrı Apollon, bu duruma üzülür ve kızar. Midas'ın kulaklarını eşek kulağı haline getirir. Midas, kulaklarını saklamak için bir takke giyer. Ancak berber görür durumu.

Berber, Midas'ın kulaklarını halka söyler. Kral Midas, iki çığırtkanla halkı susturmak ister. Dedikoduyu kesemeyince kulaklarını halkına göstermeye karar verir. Kulaklarını halkına göstereceği zaman tanrı Apollon gelir, Midas onu göremez. Apollon bu kez, onun kulaklarını eski haline getirir. Takkesini çıkarınca halk şaşırır. Midas mahçup olur. Çünkü uzun kulaklara alışmıştı. Frigyalılar Midas'la alay ederler. Opera, koro ile son bulur. Tarihsel bir konu operaya aktarılmıştır. Diyalog ve müzik çok başarılı. Toplumsal ve evrensel bir opera. Felsefeden ve sosyolojiden kaynaklanan yapıtta, Güngör Dilmen'in metodolojiden yararlandığını operanın düzeysel oluşu kanıtlıyor. Yaşamda, bireyin haktan ayrılmaması vurgulanıyor. Güngör Dilmen'e göre uscu olmayan eşektir. Orkestra'yı yöneten Carmen Moral. Erkut Uzelli'nin çok başarılı dekorları tarihin o yıllarına götürüyor seyirciyi. Figen Koyunoğlu'nun kostümleri, Erkut Uzelli'nin dekorları ve Ertekin Kulan'ın ışıklandırması, psikolojik çözümleri güçlendirmekte. Ancak entellektüellerin beğeneceği bir Türk operası.

EZO GELİN

Orhan Elmas'ın Ezo Gelin'inde olaylar, Kore Savaşı yıllarında, Güneydoğu yöremizin bir köyünde geçer. Bir köylü ailesi ele alınmış. Baba ile genç iki oğlu, tamircilikle yaşamlarını sürdürürler. Emeklerini bu yolda kazanırlar. Ailenin büyük oğlunu evlendirmek istərler. Başka ailenin Ezo isminde güzel kızı vardır. Büyük oğullarına Ezo'yu isterler. Ezo'yu babası verir, söz kesilir. Düğün hazırlığına başlanır. Köyde eski bir ağanın oğlu da karısının üstüne Ezo'yu kuma getirme kister, Ezo'nun babası ağaya kızının sözlü olduğunu söyler ve kızı vermez. Ağa, her

iki aileye kin tutar ve onlarla uğraşmaya başlar. Düğün olur, Ezo, gelin gelir. Düğün gecesi Uncuoğlu ismiyle bilinen ağa, damadın tamirci dükkânını yakar, olaylar gelişir. Ezo gelin mutlu bir yaşam sürer. Ezo, örnek bir köy kızı, namuslu köy kadını. Kocası askere gider, sonra da Kore'ye. Kısa bir süre sonra şehit haberi gelir. Evde matem ve üzüntü tarifsiz. Köyde herkes üzülür. Uncuoğlu'nun gözü hâlâ Ezo'dadır. Birkaç ay sonra Ezo'yu kayınbabasından ister, kayınbaba da onu kovar. Aile reisi olarak bu durumlara son vermek için düşünür ve çözüm arar. Çözümü, yozlaşmış köy törelerini uygulamada bulur. Köyde, en katı ve yararsız töreler yaşanmakta. Yararlı niteliğini yitirmiş, topluma zararlı etkileri olan töreler, sonuçları düşünülmeden uygulanmakta. Baba, Ezo gelini küçük oğluna zorla nikâhlamak ister. Ezo ve çocuk istemezler, reddederler. Fakat baba, zorla nikâh işlemini yapar. Ezo ile eski kayınbiraderi üzülürler, karıkoca olarak değil, kardeşce yaşamaya karar verirler. Fakat bunu kimse bilmemekte. Duyanlar da inanmazlar. Bir akşam Ezo'nun eski kocası çıkar gelir, şehit olmamış, esir düşmüştür. Kurtulunca köye geri gelir. Halk şaşırır, onu gören kaçar. Eve, bir akşam döner. Ev halkı şaşkınlık içinde onu karşılar. Adamcağız bu duruma anlam veremez. Ezo yıkılır, herkes matem içindedir. Baba, herşeyi ona anlatır. Zavallı, neye uğradığını bilmez. En çıkar yol olarak köyü terk edip gurbete çıkmayı seçer. Ve köyden ayrılır. Ezo, bu drama dayanamaz ve intihar eder. Oyun, yozlaşmış töreleri yansıtıyor. Fakat o zoraki töreleri yıkacak nitelikte değil. Yönetmen Engin Gürmen, iyi sahnelemiş yapıtı. Kusurları yok değil, Orhan Elmas gibi ağayı düşsel canlandırmış. Köy düğünü sırasında oynanan oyunlar, Güneydoğu yöremizin oyunları değil. Genellikle oyuncularımız başarılı. Ezo gelini canlandıran Aliye Uzunatağan, çok başarılı bir oyun sergiledi. Müzik ,oyuna ayrı bir hüzün vermekte.

1 Ekim'de İstanbul Şehir Tiyatroları perdelerini açtılar. Tiyatroseverler özlemle salonları dolduruyorlar. Bir yaz sonrası «Tiyatro» özlemle bekleniyor. Kapalı perde, hafif ışıklı perde, yavaş yavaş, genç, orta yaşlı ve yaşlı kişilerin salonda yerlerine oturmaları, dinlendirici müzik, ne güzel. Toplumun tüm kötülüklerinden insanı uzaklaştıran tiyatro salonları. Son zamanlarda beni en çok etkileyen nedense tiyatro ışıkları oluyor. Tiyatroların ışıklı açık kapıları, gel diyor herkese. Ekim ayında seyredilen ilginç iki oyun,

HÜRREM SULTAN ve PERDE AÇILIYOR.

HÜRREM SULTAN

Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki Osmanlı toplumu ve Osmanlı Sarayı sergilenmekte. Bizde ilk çözülme, devlet işlerimizin bozulmaya başlaması, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kadınların devlet işlerine karışmasıyla başlar. Osmanlı İmparatorluğu Dünya'ya hakim, Avrupa bizden titremekte, en zirvede olduğumuz yıllar. Kanuni Sultan Süleyman, büyük bir askerdi fakat kültürlü bir padişah değildi. Devletin kurumları onun döneminde çözülmeye başlamıştı, eğitim kurumlarına çok önem vermemiş, bunların üzerine fazla eğilmemişti. Ayrıca sarayda kadınların devlet işlerine karışmalarına göz yummuş ve engel olamamıştır. O yıllarda, Sultanın oğlu Şehzade Mustafa, halk tarafından çok sevilmekte, yetenekli kişiliği övülmekte. Geleceğin padişahı olarak görülmekte. Bu durumu kıskanan üvey annesi Hürrem Sultan,

vezirlerle ve sadrazamla anlaşarak saraya ve halka fitne fesat sokarak Şehzade Mustafa'yı padişah babasının gözünden düşürmek ister. Sonra, ona tahtı ele geçirme çabaları iftirasında bulunurlar. Hürrem Sultan, bu yalanlarla padişahı ikna eder, padişah, oğlu Şehzade Mustafa'yı boğdurur. Bu cinayete, Şehzade Mustafa'nın Hürrem Sultan'dan doğma erkek kardeşleri ve halk çok üzülür. Kargaşa sürüp gider. Eğer Mustafa öldürülmeseydi İmparatorluğun tarih sürecinde yazgısı başka olacaktı. Hürrem Sultan'ın amacı, Kanuni'nin ölümünden sonra kendi çocuklarını padişah yapmaktı. İşlediği bu cinayet yüzünden Kanuni Sultan Süleyman'ı çocukluğumdan beri indimde hiç affetmem. Değerli padişahlarımız eğitime ve güzel sanatlara önem veren padişahlarımızdır. Yıldırım Beyazıt, Fatih Sultan Mehmet, Üçüncü Ahmet, Padişah Üçüncü Selim ve Sultan İkinci Abdülhamit gibi padişahlar, zamanın koşullarına göre eğitim kurumlarında reformlar yapmışlar, yenilikler getirmişler, vurup kırma, asma kesme yerine okullar açmışlar, güzel sanatların gelişimine yardım etmişlerdir. «Hürrem Sultan» oyunu, tarihsel yanlışlıkların bildirisini sunuyor. Orhan Asena'nın oyunu, tarihsel gizleri işlemekte. Engin Uludağ'ın yönettiği oyunun dekorlarını Ersin Satgan, giysilerini Türkan Kafadar oluşturmuştur.

PERDE AÇILIYOR

Melih Vassaf tarafından dilimize çevrilen Mare - Gilbertsauvajon'ın oyunu, Engin Gürmen'in yönetimiyle sahnede. Nilgün Gürkan'ın dekorları ve giysileri. Paris tiyatro sanatçılarının özel yaşamları ve sanat yaşamları anlatılmakta. Tiyatro sanatçılarının tiyatro sevgisi, sanat tutkuları, tiyatroya bağlılıkları rahat bir anlatımla sunulmakta. Bu sanatçıların tiyatrodan kopamayacakları, güldürü havası içerisinde gösterilmek-

te, sanatçı yaşamının zevkli ve acı yönleri çözümlerle vurgulanmakta. Yapay bir yaşam çizgisi değil, gerçek durumlar anlatılmakta. Deneyimli sanatçılarla zaman zaman alay edilmekte, bazan da yüceltilmekte bu kişiler. Güç yaşamları yanında sahneye çıkmak isteyen gençlerin sanat aşklarına değinilmekte, bunların eskilerle çelişkileri ve tiyatro yaşamının töreleri belirtilmekte. Olaylarda, iyice yerilmekte Fransız kadınlarının serbest yaşamı. Bu sanata tutulan sanatçılar için koşullar ne olursa olsun sanatçılık ölmez, kutsaldır tiyatro sanatçılığı. Halkımız yargılarını buna göre değerlendirmeli. «Perde Açılıyor» düşünerek seyredilecek bir güldürü.

ROSMERSHOLM

Bu yıl Devlet Tiyatroları tutarlı oyunlarla perdelerini açtı. Sosyal düzeyini yitirmiş toplumumuz için, düzeysel oyunlar olumlu bir pencere niteliğinde. Küçük insanları, insanların küçük yönlerini yere vuran bu değerli oyunlar, birer ışık simgesi.

Kemal Bekir'in sahnelediği Henrik İbsen'in Rosmersholm'u bireyler arasındaki dostluk ilişkilerini, düşünce ayrılıklarını, dostluk ilişkilerine ilişkin düşünce ayrılıklarının etkilerini, tutucularla yeni kuşakların çelişkilerini ve çatışmalarını alaylarla göstermekte.

Her toplum, yaklaşık kırk elli yılda bir kendini yenilemek gereğini duyar. Yeniler, yerleşmiş kuralları değiştirip yeni bir evren yaratmak isterler... Tutucular buna karşı çıkar, böylece çelişkiler ve bunlar arasında bir savaşım başlar. Bir soylu evinde geçen Rosmersholm, bu olguları fısıldamakta. Soylu bir din adamının, kilisenin yanlış tutuculuğuna, geleneksel toplum kurallarına karşı çıkarak devrimcilerle birleşmesi, çevreyle yeni ilişkiler kurması yüzünden, tutu-

culardan gördüğü tepkiler, kavgalar, mücadeleler...

Ayrıca oyunda, toplumsal mücadelede aydın kişinin yalnız kalacağı vurgulanmakta. Fesat birinin bir aileye son vereceği ve insanların bitmeyen kötülükleri sergilenmekte. Nurettin Özkönü'nün dekor ve kostümleri, ondokuzuncu yüzyıl toplumunun bir kesitini süslüyor.

Rosmersholm'u anlamak, yapıcı olmak demektir.

HAYALETLER SONATI

A. Strinndberg'in sisler arkasındaki bir oyunu bu. Gerçek oyunu izlemek için, sisleri silmek gerekiyor. Toplum kesitleri, bireylerin yaşantısı, sislerle örtülüdür. O renkli sislere elimizle biraz dokunup silmeye başlarsak, acı gerçekler yansır. Görkemli bireylerin, süslü yaşantısı olanların, sessiz görünümlü ailelerin içyüzleri, basitlikleri, sahtecilikleri, gizli cinsel yaşantıları, kadınların ahlaksızlıkları, erkeklerin namus düşmanı oldukları, soylu olmadıkları ve yıllar önce son bulmuş sülâlelerin soyadlarını çaldıkları canlı olarak karşımızda. Refik Eren'in dekorları, Hale Eren'in kostümleri yaşamın sislerini süslemekte. Toplumsal yargılara varırsak, kötülüğü ahlaksızlık oluşturur. Ahlaksızlığı yaratan kültürsüzlük ve eğitimsizliktir. Ahlakı olan insan kültürlü insandır.

YAŞAMA SEVİNCİ

Ömür uzun değil, yaşam ise çok zor. Kimin ne zaman öleceği, ne kadar yaşayacağı bilinemez. Yaşama coşkusu ve yaşama gücü güçlendirir bireylerin başarılarını. Coşkuyu yitirenler, sürekli ölümü düşünürler ve ölmekten korkarlar. Bunlar toplumdan ve ya-

şamdan kopmuş bireylerdir. Nedenleri ne olursa olsun, yaşamdan kopmuş ve düşmüş insanları korumak onları güçlendirmek, onlara yaşama sevinci kazandırmak, tüm insanların görevi olmalı.

Robert Mc Enroe'nin «Yaşama Sevinci» bu düşüncelere iyi bir yanıt veriyor. Tunç Yolman'ın dilimize çevirdiği oyunu, yönetmen Taner Barlas sahneledi. Dekor ve kostüm Aydoğmuş tarafından hazırlanmış. Yapıtta, diyaloglar güldürü havası içerisinde. Oysa oyun, yaşam güçlerini ve yaşam sevincini yitirmiş yaşlı kişilerin acıklı durumlarını sergiliyor. Zaman zaman insanı ağlatan bu oyun, bir felsefe kuralı kazandırıyor kafalara.

Bir kilisenin kimsesizler yurdunda kalıp yaşamlarını sürdüren, bakıma ve ekmeğe gereksinmeleri olan zavallı yaşlı insanlar. Buraya, işsiz ve aç genç biri gelir. Bu insan da zavallıdır. Çok konuşur, onları eğlendirir, onlara moral verir. Yıkık yaşamlarını canlandırır, yaşlıları dinçleştirir, yeni bir yaşama iter yıkık insanları. «Yaşama Sevinci»yle, insanları sevmeyi, hangi yaşta olunursa olunsun yaşamı sevmeyi ve insanlara yardımın bir insanlık kuralı olduğunu öğretiyor.

UTANÇ DÜNYASI

Recep Bilginer, bu yapıtında toplumdaki sorunlara değiniyor. Oyun, bir hapishane koğuşunda geçer. Toplumdaki psiko sosyol sorunlar, türlü karekterler ve savlar simgelenmiş. Çelişkilerin çözümlerine değinilmiş. Bireydeki istemlerin, bireyin kafasındaki çatışmaları. Ayrıca, toplum dengesinin sağlanmasında, nedenler ve savlar mücadelesi vurgulanıyor. Hapishane yaşamı, evreni yansıtıyor. Eskimiş mahkumlar, yeni mahkumlar, yıllanmış hapishane

kabadayıları, hapishane kuralları, yokluk, sefalet, türlü ahlaksızlıklar, esrar ve eroin hastaları. Bu tablolar içler acısı.

Yönetmen Metin Çekmez, bir hapishane havasını dramatik olarak sergiledi. Oyuncuları karekterlere göre iyi seçen Metin Çekmez'in oyunu sahnelemede bir kusurunu bulamadık. Dekor Ersin Satgan, kostüm Türkan Kafadar, yönetmen yardımcısı Süleyman Balçın. Recep Bilginer'e göre sorunlar bitmez. İktidar olmak istemi, iktidar mücadelesi, iktidar için çevreyi harcamak, menfaatler için başka insanları kullanmak. «Utanç Dünyası», toplumsal bir eleştiri. Reis olmak isteyenler iyice yerildiği gibi halka dönük bir tema ve erdemlik sunuluyor oyunda. Olumlu ortama, ancak halka ışık tutmakla varılır.

SEVDİĞİM ADAM

Birey ilişkileri, yaşam acıları, yargının insana gülmesi ,yazgının insanlarla alay etmesi, ölümün tüm yaşamı noktalaması. Geride kalanların yeni bir yaşama başlaması, ölenlerin unutulması, sağ kalanların renklerini değiştirmeleri. Yaşamdan kesitler veriyor Recep Bilginer'in **Sevdiğim Adam** oyunu. Aileler arasındaki yanlış ilişkilerin yansıtılması, dul ve zengin bir kadından diğer bireylerin alçakça yararlanması, onu aldatmaları. Dul ve zengin kadının, arkadaşının kocasıyla ilişki kurup onunla yaşaması, adamın kadının parasını yemesi.

Adamla ilişkisini kesmesi için ablasını ikaz eder genç kızkardeşi. Sonucun kötü olacağına da değinir. Ablası bunu dinlemez. Sonunda, karısından ayrılmayan aşıkını öldürür. Kendisi de intihar eder. Bir yaşam faciası sergilenmekte. Oyun bir yenilik getirmiyor tiyatromuza. Bugün toplumumuzda çok rastlanı-

yor bu tür olaylara. Alışılmış bir anlatım. Nilgün Özhan, Gülçin Akçay ve Filiz Toprak düzeysel bir oyun sundular seyirciye. Dekorları Aydoğmuş ve giysileri Zephür Hanımyan hazırladı.

HEPSİ OĞLUMDU

ARTHUR MILLER, BU OYUNLA AMERİKAN toplumunun bir kesimini eleştiriyor. Kendi toplumunun bireylerini yeriyor Miller. İkinci Dünya Savaşı'nda para kazanmak ve çok kâr etmek için uçaklara çürük parçalar yaparak insanları bile bile ölüme gönderen kötü ve ihtiraslı bir insanı ve onun bozuk çevresini ele alıyor. Yaşamda, zamanın kimi iyi ve suçsuz insanları da harcadığına değiniyor. Suçsuz insan hapiste, suçlu evinde istirahatte. Yaşamın cilveleri insanları silindir gibi eziyor. Yaşam acımasızdır. Fakat kötülerle mücadele etmeli. Kötüyü yenmek, maviyi yaşatmak gerek.

Oyun kötünün intiharıyla son bulur. Her kötünün sonu felâkettir. Tema çok iyi. Fakat Arthur Miller, yapıtını başarılı işleyememiş, güçlü diyaloglardan yoksun bu oyun. Çok zayıf bir anlatım. Edebi değerlerden yoksun tümceler, etkisiz sözcükler. Halka değerli duygu ve düşünceler aktarmak istiyor Miller. Ne yazık ki sanattan uzak olarak.

ÜÇ BALE

İnsanı yaşamın güçlüklerinden ayıran, maddi düşüncelerden uzaklaştıran, bireyin tinini dinlendiren ve yücelten ölmez bale sanatı. Renkli giysileri, dansları ve müziğiyle düşler evrenini sergileyen ve olumlu düşünceler yansıtan bale. İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde seyredilen birer perdelik üç bale.

KONÇERTO

Müzik, Johann Sabastian BACH. Koreografi ve sahneye koyan Sait Sökmen. Işıl Öztunç yönetimindeki başarılı orkestra, Osman Şengezer'in renk renk çekici kostümleri ve etkili dekoru. Işık, Ayhan Güldağlar.. Yapıtta, iki ayrı gurubun anlamlı dansları seyredildi. Ondört kızlar ve beş kızlar. Bach'ın ölmez müziği ve danslar, yapıcı duygular yansıtıyor, toplumun istemini bireyin isteminin üstünde tutan yararlı ve evrensel düşünceler vurguluyor.

ÇARK

Koreografi ve sahneleyen Sait Sökmen, Joseph Maurice Ravel. Dekor ve kostüm, Osman Şengezer. Işık, Ayhan Güldağlar. Mavi rengin ve kırmızı rengin sergilenmesi. Mavilerle kırmızıların çatışması. Toplum diyalektiği renklerle karşımızda. Toplum diyalektiğinin sanatsal görünümü. Her dönemdeki toplumsal olguların ve savların diyalektik sonunda olumlu bir yön alması. Uçuşan dansçılar, kötülüklerin renklerle yenilmesi. Ravel'in heyecanlı müziği. Tüm siyah duygulara karşı en etkili silahlardan biri bale.

ÇEŞİTLEMELER

Bir perdelik bale. Egberta Gismonti'nin müziği, koreografi ve sahneleyen Aysun Arslan, Şanda Zıpçı'nın ilginç kostümleri. Işık, Ayhan Güldağlar. Çeşitlemelerde, ilginç danslar, koyu renkli giysilerle ba-

şarlı dansçılar. Karanlığın saklanması, toplumun gizlerini ve insan tininin karanlık odalarının siyah sislerle örtülmesi. Müzik ve dansın karanlık hücreleri aydınlatması. Çeşitlemelerde değişik bir estetik seziliyor.

AÇGÖZLÜLER

Fransız yazarı E. Labiche'nin oyunu. Dilimize çeviren ve oyunu yöneten Zihni Küçümen. Ondokuzuncu yüzyılın son yıllarındaki Fransız burjuvazisi yansıtılıyor. Açgözlüler, güldürü bir oyun. O dönemin yeni zengin olmaya başlayan Fransız burjuvazisi güldürü havası içerisinde eleştiriliyor ve yeriliyor. Mesleğinde ilerlememiş bir doktor, kızına piyano hocası tutar. Piyano dersi veren genç ile doktorun kızı arasında bir aşk başlar. Anne ve baba bunu anlar. Piyanist, kızla evlenmek ister. Gencin ailesi basit bir kökenden gelmedir. Yeni zengin olmuşlardır. Görgüleri kıttır, gösterişi çok severler. Doktor ve eşi de görgüsüzdürler. Onlar da gösterişe düşkündürler. Her iki aile kendilerini olduğundan fazla göstermeye çalışırlar. Çabaları gülünçtür. Nezaket kurallarını bilmezler, bilir gözükürler. Kızı ailesinden isterken ve evlenme sırasında olaylar ve skandallar birbirini izler. Yönetmen Zihni Küçümen, doktor Malingear rolünü oynamaktadır. Dekor ve giysi Feyza Zeybek tarafından hazırlanmış. Yapıtın içeriğinde abartılmış durumlar var. Bunun dışında her dönemin sonradan görme kesimini vurucu bir oyun. Toplumsal bir eleştiri düzeyindedir Açgözlüler.

İPEKÇİ MERHUM

Eski oyun yazarımız İbnürrefik Ahmet Nuri'nin yapıtı. Klâsik niteliği olmayan bir güldürü. Seksen - doksan yıl önceki toplumumuzun bir kesimi gösterilmekte. Oyun, senaryo olarak sanatsal değil. İçerikte, o günün insanları ve olaylar, sanatsal güçlü diyaloglarla yansıtılamamış. Yapıt, tiyatro ögelerinden yoksun olduğu gibi, verdiği bir mesaj da yok. Osmanlı toplumunu yansıtan çok değerli ve düzeysel oyunlar varken, **İpekçi Merhum**'u oynatmak yararsız olduğu kanısındayım. Toplum, yenilikler, yararlı düşünceler ve güzel duygular bekler tiyatrodan. Edebiyattan ve sanattan yoksun bir oyunun ne yararı olacak seyirciye. Fakat, değerli sanatçımız Vasfi Rıza Zobu, eski ustalığıyla bu yapıtı başarılı olarak sahneledi. Oyuncularımız tüm kadro, çok iyi ve düzeysel bir sanat sergilediler. Sanatçılarımız rollerini içtenlikle ilginç bir hava yaratarak oynadılar. Yanlış olan değersiz bir oyunu oynamaktır. Macbeth, Figaro'nun Düğünü, Üçüncü Selim, Oniki Öfkeli Adam gibi oyunların yanında çok zayıf kalıyordu.

YANLIŞ YANLIŞ ÜSTÜNE

Oliver Goldsmith'in «Yanlış Yanlış Üstüne» oyunu, sanat açısından orta bir yapıt. Ne var ki, zevkle seyredilebilen bir güldürü.

1728'de doğan İrlanda'lı Oliver Goldsmith, 1774'de ölmüştür. Çok yoksul bir ailenin çocuğu olan Oliver, ilk ve orta öğrenimini Dublin'de yapmış, Edinburg Üniversitesi'nden sonra Leyelden Üniversitesi'nde okuyarak yüksek öğrenimini tamamlamıştır. Doktorluk, öğretmenlik, oyunculuk yapmış, sonra yazarlığa

başlamış ve yazarlığı meslek edinmiştir. Çok yapıt veren değerli yazarın oyunlarında güzel tümceler, güçlü söyleyiş yöntemi, çekici bir yaşam görünüşü görülür. Onsekizinci yüzyılda, İngiltere'nin en büyük tiyatro yazarıydı.

Goldsmith, «Yanlış Yanlış Üstüne» oyununda, kendi döneminin Avrupasını değişik bir yöntemle sergiliyor. Nihat Aybars'ın sahnelediği oyunun dekor ve giysilerini Nurettin Özkönü hazırladı.

Oyuncularımız çok başarılı. Onsekizinci yüzyılda, bir İngiliz evinde geçer olaylar. Zıt zevkleri ve zıt yaşam görüşleri olan karı-koca. Yapıt, seyirciye yalnızca hoş bir zaman geçirten bir güldürü olabiliyor. Oysa, Goldsmith'in çok düzeysel oyunları vardır. Oyuncularımız, oyunu daha çok değerlendiriyor. Yazar, etkili tema koymamış oyuna, eğitici bir niteliği de yok yapıtın. Ama oyuncularımız bunu tamamlayabildiler.

ŞEHRAZAT

Adı pek yabancı gelmeyen Rimsky Korsakov'un bir perdelik balesidir bu. İlk kez 1910 yılında Paris'te sahneye konulmuştur.

Şehrazat balesi kimi yanlarıyla yadırgana gelen bir bale sayılır. Konusunu doğudan alır. Hind ve Çin Kralı Şah Sharyar'ın, Sarayında ve Harem Dairesinde geçer olaylar. Bu olaylar zincirini şöyle özetleyebiliriz.

Şah ve kardeşi, beraberlerinde eşleri bulundukları halde haremdeki diğer kadınlarla birlikte eğlenmekte, hoşça vakit geçirmektedirler. Ne var ki Şah da, kardeşi de tedirgindirler. Her ikisi de eşlerinin kendilerini aldattıkları kanısındadırlar. Bu tedirginliğin sonucu olarak şah ve kardeşi birlikte bir plân oluştururlar. Bu plan uyarınca bir av partisi düzenleyerek saraydan uzaklaşırlar.

Onlar uzaklaşır uzaklaşmaz kadınlar rüşvet vererek Harem Ağası'nı kandırarak zenci köleleri serbest bıraktırırlar. Tüm zenciler haremdeki kadınlarla aynı anda ve aynı yerde seks yaparlar. Bu bir seks partisi halini alır ve tarihin ünlü Bakanal ayinlerinin seks sahnelerini gölgede bırakan bir taşkınlığa dönüşür.

Tam bu sırada Şah Sharyar ve kardeşi ansızın gelirler. Tümünü suçüstü yakalarlar. Kuşkusuz verilen ceza acımasızdır. Şah Sharyar'ın askerlerine verdiği emirle kadınları ve köleleri tümüyle kılıçtan geçirtir. Şahın karısı da bıçağı ile intihar eder.

Konu yanlış işlenmiş. Bu da yazarın doğu insanını ve doğu yaşantısını çok yönlü olarak tanıyamamış olmasından kaynaklanıyor. Doğu hareminde iki kişi, hele iki kardeş aynı oda veya salonda kadınlarla birlikte ve bir arada seks yapmazlar. Kölelerin haremdeki kadınlarla hep birlikteki seks partileri de yanlış ve gerçek dışı. Doğunun Binbir Gece Masalları var önümüzde. Bunların hiç birinde böyle bir sahneye rastlanamaz.

İnsanların yaratacağı olgu değil bunlar. Batıda Bakanal alemlerinde olmuştur diye, bunun her toplumda olabileceğini sanmış olmalı Rimsky Korsakov.

Novograd Panayırlarında her yıl kırkbin fahişenin kazandıklarıyla evlerine, kocalarına ve çocuklarına dönen ve bu kazancı yıllık nafaka olarak kullanan kişilerin bulunduğu bir toplumun kişisi olan yazar, bu tür olguları pek doğal bulabilir.

Oyuncularımızı ve sanatçılarımızı suçlayamayız elbette. Biz burada sadece Rimsky Korsakov'u eleştiriyoruz. Oysa, koreografi Mikhail Fokine ve Nicholas Beriozof, sahneleyen yine Nicholas Beriozof, orkestra şefi Jiri Kares, dekorları yapan Selçuk Tollu, giysileri hazırlayan Figen Koyunoğlu, ışık yöneticisi Ahmet Defne ve tüm oyuncular çok başarılıydı.

Ama Şehrazat baleye konu olamaz.

MODERN BALE - FOLKLOR

MODERN BALE

NEWSWEEK - May 19, 1984 sayısı, modern bale gösterileri ile ilgili bilgiler aktarmakta bize. San Francisco'da, Michael Smuin'in modern bale gösterileri ilgiyle izleniyor. Tiyatrocu, koreografi ve değerli oyuncu Smuin'in modern bale gösterisi «Ballet»'i sunarak bale sanatına katkılarda bulunuyor. İzleyicileri ilk dakikalarda etkileyen Beatlemania, adeta salondakileri büyüleyerek coşkun bir havaya itmiş, alkışlarla çınlatmıştır ortamı.

Değerli sanatçı Smuin, modern bale sanatına şarkı koyarak yeniliklerle çağdaş bir bale oluşturmak çabasında. Sunulan şarkılar, İmdat, Dün, Beraber Olalım. Smuin, oyunlarıyla klâsik ve modern baleye sağlam bir yaklaşım içerisinde .Klâsik balenin öğelerinden yararlanarak çağdaş bir bale akımı oluşturmakta. İmajlar renklerin etkinliği niteliğinde. Koreografi ve sahneleyen Smuin, oyunda oyuncu olarak da görülüyor. Finalde oyuncular, gerçekte sırtlar seyirciye dönük olarak maskeleriyle yüz görünümü pozunda daha çok alkış toplamışlardır. Bizde de gelişmekte olan çağdaş bale, tüm dünyada yavaş yavaş yeniliklerle ilerlemekte.

FOLKLOR

Sosyal bir kavramdır folklor, yöresel törelerin felsefesinden kaynaklanır. Tarihsel süreç içerisinde, bireylerin zevkleri, karekterleri, duyguları, kültürleri, yaşadıkları yörelerin sosyal ve ekonomik yapıları, doğanın etkileri oluşturmuştur folkloru.

Günümüze dek, yılların kültür birikimiyle geliş-

miştir folklorun öğeleri. Bu öğeler, günümüz bireylerine ve gelecek kuşaklara kültür taşıyarak ışık tutar. Yöreler arasında bir iletişim aracı sayılabilir, tüm güzel sanatların öğelerinde etkilerini görebiliriz. Sinema sanatının ve tiyatro sanatının içeriğinde toplumsal duygular vardır. Bir filmi çekici yapmak için egrekli gereksiz halk oyunlarına yer veriliyor, düğün bölümlerinde yöresel oyunlar sergileniyor. Bunların bir kısmı, senaryo kurgusuna uyumludur, kimisi uyumu bozduğu gibi senaryo aksaklığına yol açar.

Seyrettiğim birçok filmlerde ve tiyatro oyunlarında, o yöreyle hiçbir ilgisi olmayan halaylar, halk oyunları sergilenmiştir. Bu gibi yanlışlıklar folklor bilgisizliğinin sonucudur. Bir köy odasının eksik ve yanlış dekore edilmesi yine aynı nedenlerdendir. Bir filmde, bir oyunda, yaşantı ve töreler yanlış olarak yansıtılırsa, o film ve tiyatro oyunu düzeysel yapıt sayılamaz, sanatsal niteliklerden yoksun olur. Özellikle yerli filmlerimizde yerli oyunlarımızda, bu tür hataları gördükçe üzülüyorum.

Toplumdan doğan folklor, topluma yönelik olarak bireylere zengin duygular kazandırır. Tüm sanatçılar, ozanlar, ressamlar, müzisyenler, yontucular, yazarlar, tiyatro yönetmenleri, sinema yazarları ve yönetmenleri, folklor bilgisinden yoksun iseler, düzeysel yapıtlar veremezler. Tarihsel bağları yansıtır, bir ülkenin çeşitli yörelerinin folkloru arasındaki akrabalık. Olumlu etkileri olmuştur, halk oyunlarının, halk ezgilerinin ve törelerin, diğer güzel sanatlara. Ezgilerdeki, törelerdeki, halk oyunlarındaki simgeler, diğer güzel sanatlarda olduğu gibi sinemada ve tiyatroda gereken bölümlerde, eksiksiz ve doğru olarak uyarlanmalı. Halkın zevkleri ve istemleri vardır güzel sanatların yapısında ve bildirisinde. Kendi törelerini sevmeyen ve yaşatamayan toplumları karanlık yıllar bekler.

Güngör Dilmen'in «Ben Anadolu» oyunu Yücel Erten tarafından sahnelendi. Bir kişilik oyun, Hititler'den günümüze dek Anadolu kadınını sergiliyor. Anadolu kadınını tek başına YILDIZ KENTER canlandırdı. Değerli sanatçımız çok başarılı ve uluslararası düzeysel bir oyunla sanatını yine kanıtladı. Oyunun teması ve mesajı çok etkili. Dönemlerden dönemlere geçiş, simgesel giysiler, temayı anlatım çok başarılı. Sözcükler ve dil ustaca kullanılmş. Bu yönleriyle Güngör Dilmen'i kutlarım.

Değerli yazarımız Güngör Dilmen'den özür dileyerek kimi yanlışlıklara ve eksikliklere değineceğim. Anadolu uygarlığını Hititler'den başlatması tarihsel bir yanılgı. Hititler'den önce Anadolu'da HATTİ uygarlığı vardı. Onları görmemezliğe gelmek büyük yanlışlık. Güneydoğu Anadolu'daki «Büyük SÜMER» uygarlığından ve Sümer kadınından hiç sözetmemek belirli bir boşluk. Oysa, uygarlığın kaynağı Sümerler'dir. Üstün Sümer kültürü, Hitit uygarlığını oluşturmuş, Hititler'den Yunan kültürü ve Yunan sanatı doğmuştur. Hititler olmasaydı Yunan kültür ve Bizans sanatı olamazdı.

Yazarımız, nedense gereksiz olarak Bizans kadınına, Bizans kültürüne ve Bizans sanatına geniş yer vermiş. Bizim kültür temelimiz, Sümer uygarlığı ve Hitit uygarlığıdır. Selçuklu'nun ve Osmanlı'nın bir devamıyız. Oyunda Selçuklulara çok az yer verilmiş. Oysa Selçuk yaratıcılığı Bizans sanatından ve Osmanlı sanatından çok üstündür. Selçuklu kadını ve Osmanlı kadını iyi yansıtılmadı. Yalnızca, Osmanlı kadını ve Osmanlı düzeni yerildi. Her düzenin yanlış yönleri de vardır, Osmanlı yalnızca yerildi. Osmanlı kadınının erdemliğine ve ozanlara ilham veren estetiğine yer verilmemiş ne yazık ki. Anadolu uygarlığının temeli Bizans değil Sümer ve Hitit'tir. Atatürk

devrimlerinin Türk kadınlarının yaşantısına olan etkisi silik geçilmiş. YILDIZ KENTER, unutulmayacak başarılı oyunuyla, Türk tiyatro sanatçılarının bir simgesi sayılır. Sanatçımızın oyunu, insanı büyülüyor oyunun sonuna dek. Dekor ve koştüm O. Şengezer, müzik D. Gence, ışık N. Akyol.

TİYATRO - SİNEMA

Sık sık yinelediğim, «İnsanı insan yapan tiyatro», Hasta toplumları iyileştiren sanat. Öğrencilerimizi ve halkımızı tiyatroya alıştırmaya çalışıyoruz. Bu çabalar bir noktaya dek başarılı oluyor. Sonra duruyor etkileri.

Çünkü ülkemizde, 1965 yılından sonra uygulanan «Kontrolsüz Liberal Ekonomi», paranın cahil kesimin eline geçmesine neden olmuş, yalnızca parasal kafalardan oluşan bir toplum oluşmuştur. Kültürden, aile görgüsünden, yaratıcılıktan ve sanattan yoksun yalnız yiyip eğlenen hasta toplum. Bu insanları tiyatroya itemeyiz, çünkü kafalarında bir düşünce vardır: para kazanmak. Tiyatroya verecek üç saatine acır. Sosyaloglarımız bu olgu karşısında neden susuyorlar anlayamıyorum bir türlü.

Son iki yıldır, Devlet Tiyatroları'nda ve Şehir Tiyatroları'nda, bizim tiyatro yazarlarının oyunlarına daha çok yer veriliyor. Gönül ister ki bizim yazarlarımızın oyunları batı düzeyinde ve tiyatro tarihinde rol oynamış büyük dahilerin yapıtları gibi değerli ve etkili olsun. Ne yazık ki bizim tiyatro yazarlamızın oyunları, batı yazarlarının oyunları kadar düzeysel değildir. Bunları söylerken üzülüyorum. Türkiye sınırlarını aşarak Dünya Tiyatro tarihine yerleşecek bir tiyatro yazarımız var: Orhan Asena. Evet, sayın Orhan Asena, çok düzeysel yapıtlarıyla Dünya Tiyatro tarihinde kalacak bir sanatçımızdır. Tiyatronun karanlık salonları, tiyatro ışıkları, perde aralarında

çay içmeler ne güzel, ne mutlu bir yaşam. Gelecek yıllarda, daha başarılı oyun yazarlarımızı bekleyeceğiz.

Cumhuriyetten sonra, Devlet tiyatroya el atmış, yardım etmiş, tiyatromuzun, operamızın ve balemizin bu düzeye gelmesinde çok önemli rol oynamıştır. Fakat, Devlet sinemayı ihmal etmiş, adeta sinema sanatını görmemezlikten gelmiş, bu sanatın önemi üzerinde hiç durmamış, sinema yapımcılarına, sinema kuruluşlarına, yönetmenlere ve oyunculara ufak bir yardımda bulunmamıştır. Kişisel çabalarla sinemamız bu güne gelebilmiştir. Sinemaseverler, özveriyle sinema sanatını yürütebildiler. Bu nedenlerden sinemamız, tiyatromuz düzeyinde olamadı. Çağa uygun aşama yapamadı. Devletimiz, bundan sonra sinemaya eğilirse gelecekte sinema sanatımızda ilerleme olabilir. Çevrilen yüz filmden ancak üç tanesi seyredilecek durumda. Diğerleri düzeysel değil. Sayın yönetmenlerimizin yetenekli oyuncularımızı iyi ve yapıcı senaryolarda oynatmaları gerekir. Yapımcılarımız ve yönetmenlerimiz, tecimsel düşüncelerden uzaklaşarak sanatsal amaçla filmlerini çevirirlerse yavaş yavaş Türk sinemasında aşama olabilir. Yıllarca insanı etkisinde bırakacak yapıcı yerli filmler bizi karanlık sinema salonlarına çekebilmeli.

Öğrencilerimizi ve halkımızı, diskoteklerden, kahve köşelerinden, barlardan, batakhanelerden ve pavyonlardan kurtaracak tiyatro ve sinema solanları, ülkemizde sanatsal birer ev olmalı.

DÜŞÜŞ

Kemal Bekir, Nahid Sırrı Örik'in romanından oyunlaştırmış DÜŞÜŞ'ü. Mahir Canova sahneledi oyunu. Sultan I.. Abdülhamit'in hürriyeti verişinden 31 Mart hareketine kadar geçen dokuz aylık dönem sergilenmekte. Sultan II. Abdülhamit, hürriyet yanlıla-

rının baskısı karşısında Kanun-i Esasi'yi (Anayasa'yı) yine yürürlüğe koyarak hürriyeti Türk milletine verir. 31 Mart hareketine kadar geçen dokuz aylık sürede, İttihat ve Terakki Cemiyeti adamlarının devlet idaresini ele geçirme çabaları, Abdülhamit yanlısı devlet adamlarıyla mücadeleleri. Hürriyetçi ve vatanperver geçinen subayların, İttihatçıların, makam peşinden koşmaları, güzel bayanlara zaafları, kadınların hatırı için görevlerini kötüye kullanmaları olaylarla gösterilmekte. Hürriyetçi İttihatçılar, makam için kendi aralarında çekişirler, bazı dalavereler çevirirler. Hareket Ordusu'nun gelişiyle Sultan II. Abdülhamit tahttan iner. Padişahın çekilmesiyle durum düzelmez. İttihatçılar, birbirlerini asarlar. Oyunda, o dönem tarihsel gerçeklere sadık kalınarak yansıtılmış. Ayrıca, o günkü gazetelerin, fikir adamlarının ve yazarların isimlerinin sık sık geçmesi seyirciyi yıllar önceki İstanbul'a götürmekte. Ülkemizi felâkete sürükleyen İttihatçı'lar çok güzel canlandırıldı. Oyun başarılı sahnelendi. Dekorları Refik Eren, giysileri Hale Eren ,ışık Nuri Özakyol. Oyuncularımız başarılı bir oyun sergilediler. Özellikle Paşanın kızı Nimet'i Ayda Aksel Yüngül, çok düzeysel bir oyunla canlandırdı. Düşüş, yeni bir tiyatro dili ile sahnelendi.

YARASA

Johann Strauss'un üç perdelik opereti. Büyük sanatçının ölümsüz yapıtı. I. perde: 19. yüzyılın ikinci yarısında, Viyana'da konsolos Gabriel von Eisenstein'in evi. O günlerin Viyana'sını çok etkili yansıtmakta. I. perde bu evde geçer. Yandaki evde, tenor Alfred oturmaktadır. Alfred'in her gün sık sık söylediği seranad, o günün Viyana yaşamının öğeleri olan aşk, macera, şarkı kavramlarını içermekte. Bu seranad, insan tininin derinliklerine inmekte, bu sanat ken-

tinin insana kazandırdığı estetiği vurgulamakta. II. perde: Prens Orlowsky'nin evinde geçer. Burada bir balo düzenlenir. Bu perdede çağın Viyana sosyetesi sergilenmekte. III. perde: Hapishanedeki türlü olaylar gösterilir. Tenor Alfred, konsolosun yerine yanlışlıkla hapishaneye atılmıştır. Alferd, sürekli olarak aryalarını söyler. Mavi Viyana'yı hapishane köşesinde de yaşatır. **Yarasa**, J. Strauss'un doyulmaz opereti. Üstadın müziği, insanı kış ortasında lale bahçelerine götürüyor. Tüm açılardan düzeysel ve toplumların kültürlerini yüceltecek nitelikte. Libretto Henri Meilhac, Ludovic Halevy. Orkestra şefleri Cem Mansur - Orhan Tanrıkulu. Koreografi Selçuk Borak. Doğan Onat, başarılı olarak sahneliyor Yarasa'yı. Erkut Uzelli'nin dekorları, Şanda Zıpçı'nın giysileri, etkili oyuncular, etkili bale sanatçıları, yüz yıl önceki Viyana'yı gerçekleştiriyor. Bireyleri olgunlaştıran ve onlara estetik kazandıran opera, operet ve bale. **Yarasa**, tüm öğeleriyle, teması ve içeriğiyle operet sanatına örnek bir yapıt.

OPERETLERİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Müzikli ve şarkılı oyunlar, İngiltere'de XVIII. yüzyıl başlarında Ballad opera olarak başlamıştır. Dr. Thomas Arne'nin Charles Dildin'nin, William Shield'nin müzikli sahne oyunları Fransız opera - comique'lere çok yakın yapıtlar oldukları için operetlerin öncüleri sayılırlar. Almanya'da, J. Adam Hiller'in ve Mozart'ın singspiel türü bestelerine operetlerin başlangıcı diyebiliriz. XIX. yüzyılda, İtalyanca'da Küçük Opera anlamına gelen **operet** deyimi türemiştir. Operetlerin konuları, günlük yaşamdan alınır. Aşk maceraları, nükteli konuşmalar, danslar ve şarkılarla oluşturulmuştur konular. Konuya göre sahnelerde

uyarlamalar yapılmış, dans türleri buna göre değiştirilmiştir. Operetlerde, J. Offenbach can - can ve quadrille, J. Strauss vals, polka, mazurka, E. Kalman çağdaş danslarını kullandılar. XIX. yüzyılın sonlarında, Viyana ve Paris, operet sanatının merkezleri oldular. Daha sonra Berlin'de ve New York'ta birçok operetler sahnelendi. Fransız operetlerinin önemlileri: Offenbach'ın Orfe Chennemde, 1858, Güzel Helen, 1864, Lecocq'un Madam Angot'un Çocukları, 1872, Planquette'nin Corneville'nin Giysileri. Viyana Operetleri: Suppe'nin Güzel Galathea, Boccaccio, 1879, Strauss'un Yarasa, 1874, Çingene Baron, 1885, Millöcker'in Fakir Öğrenci, Zeller'in Kuş Satıcısı, 1891, Lehor'un Şen Dul, 1905, Leo Fall'ın Dolar Prensi, 1907, Oscar Strauss'un Bir Vals Rüyası, 1907, Kalman'ın Kontez Maritza, 1926, Çağdaş Prensi, 1915. Amerika'da ilk operet Victor Helbert'in yapıtıdır. Onun önemli operetl Nil Büyücüsü'dür, 1895. Amerikan operetlerinin önemlileri: Reginald de Koven'in Robin Hood, 1890, Rudolg Frim'in Ateşböceği, 1912, Sigmund Romberg'in Öğrenci Prens ve Jerome Kren'in Show Boat. Operetler, tüm dünyada geniş ilgi görmüş ve çağımız müzikallerine kaynak olmuşlardır.

MİKADO'NUN ÇÖPLERİ

Yaşam acımasızdır, yaşamın dalgaları, inişleri ve çıkışları insanı okşar kimi yıllar. Çıkış noktaları ve varış noktaları bilinemez. Başkasını sevmek, diğer insanlara acımak gereklidir, bireyler için. Herkes erdemli insan düzeyine ulaşamaz. Tüm insanlar bu düzeye gelse, barış kazanılmış olur evrende. Yaşamın darbesini yemiş olanlar, kimsesizler, yalnız kalanlar, sakatlar, toplumun kenarında kalanlar, itilmişler, korunması gerekli kişilerdir. İnsanların görevi, böylə kimselere yardım etmek, onları yaşama yak-

laştırmak ve yaşamlarını kurtarmaktır. Acıların ve dertlerin aynı oluşu bireyleri birbirine yaklaştırır.

Melih Cevdet Anday, Mikado'nun Çöpleri'nde Mevlânâ Celaleddin-i Rumî'nin bir öyküsüyle yola çıkmış. Yaşamın gerçeklerini, acılarını, yalnız kalanların çektiği üzüntüleri, onların istemlerini ve özlemlerini, sosyal ve tinsel çözümlerle sergiliyor. Ezik bireyleri bu duruma sokan suçlular ve nedenler araştırılır .Yine öteki bireylerdir en büyük suçlu. Oyunda, insanların çöplerine pisliklerine değinilmekte. Güçlü diyaloglarla oyuna süreklilik kazandırmış Melih Cevdet. Alev Sezer'in yönettiği oyunun dekorlarını ve giysilerini Serpil Tezcan hazırladı. Işık yöneticisi Ersen Tunççekiç. İki kişilik oyunda, Engin Şenkan ile Serpil Tamur, çok başarılı oyunlarıyla seyirciyi heyecana iterek yaşamın gerçek felsefesini sundular.

ONİKİ ÖFKELİ ADAM

Bireylerin karakterleri renk renktir. Beyaz, pembe ve mavi karakterler olduğu gibi siyah ve turuncu karakterler de vardır toplumda. Zayıflar daima egoisttirler, yalnız kendi çıkarlarını düşünürler, başka birşey düşünmezler. Başkasının zararı, kiminin ölümü onları hiç ilgilendirmez. Eğlenceleri ve kazançları için zavallı suçsuz bir insanın idamı da onlara tasa değildir. İnsanoğlu en adi yaratıktır değerli yazar Reginald Rose'ye göre. Reginald Rose çok haklı, evet insan en adi ve en basit yaratıktır evrende. Bir jüri, iyice ve titizlikle incelemeden hemen imza atarak suçlu sanılan birini idama göndermek ister. Çünkü, jüriden birinin maç biletleri var, maça gidecektir, diğeri ticari işlerini izleyecektir. Kimisi eğlenmeye gidecektir, kimi üyeler de evine gidip istirahatini düşünmektedir. Diğerlerinin randevüleri

sözkonusu. Bir an önce hemen, zavallı suçsuz bir insanın idamına imza atıp kaçmak isterler görev salonundan. Yalnız bir kişi itiraz eder karara. Bu üye, tüm jüri üyeleriyle uzun bir savaşım vererek bu idamlığın suçsuz olduğunu kanıtlar ve onu kurtarır. Büyük bir mücadele oyun boyunca sürer.

Kanıtsız olarak, sırf bireysel çıkarları ve zevkleri için düşünmeden bir dakikada bir imzayla, suçsuz katil zanlısını idama göndermek. İnsanların aşağılık yanını, insanların küçüklüğünü ve adiliğini sunuyor Reginald Rose. Aytaç Yürükaslan'ın sahnelediği oyunun dekor ve giysilerini Metin Deniz gerçekleştirdi. Yönetmen yardımcısı Mehmet Bulduk, oyunda mübaşir rolünde. Sahnelenmesi çok zor olan bu oyunu yöneten Aytan Yürükaslan'ı ve oyuncuları kutlarım.

Dahi Mozart'ın oniki yaşında yaratmış olduğu ikinci küçük operası **BASTIEN İLE BASTIENNE**, Sümeray Arıman tarafından sahnelendi. Libretto Friedrich Wilhelm Wekern. Değerli sanatçımız Arıman'ın sahnelediği ilk yapıt oluyor bu opera. Sümeray Arıman, Mozart'ı iyi bilen ve Mozart'ın yapıtlarından derinliğine inerek dahinin müziğiyle bireylerin düşünsel ve tinsel yapıları arasında köprü kurabilmiş bir yetenek. Nişanlısı tarafından terkedilmiş bir çoban kızı sürüsünü otlatır. Nişanlısı kentte başka bir kızla sevişir. Aşık kız yalnızlıktan bunalmıştır ve ölmeyi ister. Doğayla başbaşa olduğu halde istemi ölmektir. Ölmekle yaşam arasında bocalar. Köyün sihirbazı, kıza derdine çare bulacağını ve bir gün nişanlısının kendine döneceğini söyler. Bir süre sonra nişanlısı kentteki sevgisini bırakıp köye döner. Ve mutlu bir yaşam başlar onlar için. Ağaç ve diğer dekorlar, sevgiyi, aşkı ve mutlu yaşamı simgeliyordu. Mozart'ın müziği, bu simgeleri insanın kalbine sevgi olarak yerleştiriyor Oyunda. Bir perdelik opera, Bastien ile Bastıenne Mozart'ın evrenine götürüyor insanı. Tüm kötülüklerden uzak bu evrene

girene ne mutlu. Sümeray Arıman'ın sahnelemesinde ve Koregrafi Ender Savaşkurt'un kompozisyonlarında bir kusur bulamadık. Dilimize Saadet İkesus Altan çevirdi operayı. Orkestra şefi Işıl Öztunç, dekor Erkut Uzelli, giysi Erinç Evrenkut, ışık Bülent Darcan. Timur Doğanay, Müjgan Özsan ve Ömer Sabar başarılı sanatlarıyla opera sanatımızı yüceltmekteler.

EBU HASAN: Dahi Carl Maria Von Weber'in bir perdelik operası Ebu Hasan, çok düşündüren bir yapıt. Weber, bu operayı yazarken, para ve insan ilişkilerini toplumun yüzüne vurarak işlemiş. Abbasi miparatorluğu zamanında, çok parasız kalmış bir ailenin durumu sergilenmekte. Evlerinde, yalnız ekmek ile su var yemek olarak. Çok borçludurlar, artık borç alacak kaynakları kalmamış. Para bulup bu zor yaşamdan kurtulmayı düşünürler. Karı koca bir plânla halifeyi ve çevresine bir oyun düzenleyerek halifeden bin altın ödül almayı başarırlar. Weber, bu operasında, para için insanların küçüleceğini, alçalacağını, insanların para elde etmek için her türlü şerefsizliği yapacağını vurgulamakta. Para sıkıntısının toplum düzenini ve toplum kurallarını bozacağına da değinmekte. Dahi Weber'in ölümsüz müziği, insan bilincini çözümleyerek değer yargıları aktarmakta seyirciye. Libretto Franz Karl Hiemer operayı dilimize çeviren Saadet İkesus Altan. Değerli sanatçımız Yekta Kara tarafından sahnelenen Ebu Hasan, operadan anlayanlar için düzeysel olarak sergilendi. Orkestra Şefi Işıl Öztunç, dekorları Erkut Uzelli, giysileri Erinç Evrenkut hazırladı. Işık Bülent Darcan. Diğer tüm sanatçılarımızın başarılarına değinmeliyiz.

Fiatı : 600 TL.